

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marko Koprivc

**Analiza možnosti in izvajanja učenja slovenskega jezika v slovenski skupnosti na
Hrvaškem**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marko Koprivc

Mentor: red. prof. dr. Igor Lukšič

Somentor: red. prof. dr. Drago Zajc

**Analiza možnosti in izvajanja učenja slovenskega jezika v slovenski skupnosti na
Hrvaškem**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

Analiza možnosti in izvajanja učenja slovenskega jezika v slovenski skupnosti na Hrvaškem

Magistrsko delo obravnava slovensko narodno skupnost na Hrvaškem kot relativno mlado formalno priznano narodno skupnost. Analizira njeno vlogo in prisotnost v različnih zgodovinskih obdobjih, njen formalni status v okviru sedanje hrvaške državne ureditve, njene glavne demografske značilnosti ter organiziranje in delovanje njenih predstavnikov v okviru političnih institucij ter slovenskih kulturnih društev. V središče raziskovanja postavljamo analizo različnih možnosti izvajanja poučevanja slovenskega jezika, saj izhajamo iz predpostavke, da je znanje jezika ključni element pri ohranjanju narodne identitete. V magistrskem delu analiziramo vse oblike organiziranega poučevanja slovenskega jezika, ki jih organizirajo Republika Slovenija, slovenska kulturna društva na Hrvaškem ali Republika Hrvaška, in predstavimo prednosti ali morebitne slabosti posameznih modelov, njihovo teritorialno razporejenost in strukturo udeležencev. Posebej se osredotočamo na možnost pouka slovenskega jezika in kulture kot jezika narodne manjšine v okviru šolskega sistema Republike Hrvaške, kar je slovenski narodni skupnosti kot priznani narodni skupnosti v skladu s hrvaško manjšinsko in šolsko zakonodajo omogočeno. Rezultati analize kažejo, da je vključenost otrok v vse organizirane oblike poučevanja slovenskega jezika nizka. V naslednjih letih bi bilo predvsem treba doseči povečanje števila oddelkov s slovenskim jezikom in kulturo kot jezikom narodne manjšine v okviru hrvaškega šolskega sistema od vrtcev do srednjih šol. Tukaj lahko pomembno vlogo odigra tudi Republika Slovenija, predvsem pa sta nujna interes in angažiranje same slovenske narodne skupnosti na Hrvaškem.

Ključne besede: narodna manjšina, slovenska narodna skupnost na Hrvaškem, pouk slovenskega jezika kot jezika narodne manjšine.

Analysis of the possibilities of teaching the Slovenian language in the Slovenian community in Croatia

The Master's Degree Thesis discusses the Slovenian national community in Croatia as a relatively young formally recognized national community. The thesis analyzes the role of the national community and its presence in different periods of history, its formal status in the framework of the Croatian form of government, its main demographic characteristics as well as the organization and functioning of the national community within political institutions and Slovenian cultural associations. The research in the thesis is focused on an analysis of different possibilities of teaching the Slovenian language. The premise is based on the belief that knowledge of the language is the key element necessary for the preservation of national identity. In the Master's Degree Thesis, all forms of organized teaching of the Slovenian language organized by the Republic of Slovenia, Slovenian cultural associations in Croatia or the Republic of Croatia are analyzed. The advantages and eventual weaknesses of the presented models as well as the structure of participants and their territorial distribution are presented. Particular focus is put on the possibility of teaching the Slovenian language and culture as a national minority language in the framework of the educational system of the Republic of Croatia. This has been made possible by the Croatian legislation concerning minorities and education as the Slovenian national community has been recognized as a national community. However, the results of the analysis show that the level of participation of children in all organized forms of teaching the Slovenian language is rather low. In the years to come, efforts should be made to increase the number of classes with the Slovenian language and culture as a national minority language within the framework of the Croatian educational system, starting from nursery schools up to secondary schools. In this context, an important role can be played by the Republic of Slovenia, while the interest and involvement of the Slovenian national community in Croatia are the basic requirements for the success of this initiative.

Key words: national minority, Slovenian national community in Croatia, teaching the Slovenian language as a national minority language.

KAZALO

1	UVOD	8
1.1	Obrazložitev raziskovalne relevantnosti teme, namen in cilji naloge	9
1.2	Hipoteze.....	11
1.3	Metodološka izhodišča	12
2	TEORETIČNI DEL.....	15
2.1	Etnične manjšine oziroma narodne manjšine	15
2.2	Jezik in identiteta ter jezikovna politika	16
3	SLOVENCİ V DRŽAVAH NEKDANJE JUGOSLAVIJE.....	18
3.1	Srbija.....	18
3.2	Bosna in Hercegovina.....	20
3.3	Črna gora	21
3.4	Makedonija	22
3.5	Kosovo.....	23
4	SLOVENCİ NA HRVAŠKEM V PRETEKLOSTI.....	25
4.1	Obdobje slovanskega priseljevanja na Balkan	26
4.2	Obdobje srednjega veka in fevdalizma.....	26
4.3	Obdobje turških vpadov na Hrvaško med 16. in 18. stoletjem.....	27
4.4	Obdobje ilirskih gibanj v prvi polovici 19. stoletja	28
4.5	Obdobje močnega narodnostnega zavezništva in intelektualnega razcveta slovenstva 29	
4.6	Slovenci na Hrvaškem med obema svetovnima vojnama	31
4.7	Slovenci na Hrvaškem med drugo svetovno vojno v času Neodvisne države Hrvaške (Nezavisne države Hrvatske) in ljudskega odpora	33
4.8	Slovenci na Hrvaškem v socialistični Jugoslaviji.....	35
5	POLOŽAJ SLOVENSKE SKUPNOSTI NA HRVAŠKEM PO OSAMOSVOJITVI REPUBLIKE HRVAŠKE	37
5.1	Normativna umeščenosť manjšin v pravnih aktih Republike Hrvaške.....	37
5.1.1	Slovenci v Ustavi Republike Hrvaške.....	37
5.1.2	Ustavni zakon o človekovih pravicah in svoboščinah in pravicah narodnih in etničnih skupnosti ali manjšin v Republiki Hrvaški.....	39
5.1.3	Ustavni zakon o pravicah narodnih manjšin na Hrvaškem	39
5.2	Pojmovanje slovenske skupnosti na Hrvaškem s strani Republike Slovenije – zamejci in izseljenci	42

5.3	Organiziranost Slovencev na Hrvaškem.....	44
5.3.1	Politično zastopstvo Slovencev na Hrvaškem.....	44
5.3.2	Samoorganiziranost slovenske skupnosti na Hrvaškem v okviru kulturnih društev	48
5.4	Demografske značilnosti Slovencev na Hrvaškem	60
6	POUČEVANJE SLOVENSKEGA JEZIKA NA HRVAŠKEM	66
6.1	Slovenščina kot jezik narodne manjšine znotraj hrvaškega šolskega sistema.....	66
6.1.1	Kratkotrajna ustanovitev prvih slovenskih šol v povojnem obdobju na Reki in v Labinu	66
6.1.2	Normativne podlage za vzgojo in izobraževanje narodnih manjšin na Hrvaškem v okviru hrvaškega šolskega sistema	67
6.1.3	Pregled izvajanja pouka slovenskega jezika kot jezika manjšine po šolah.....	70
6.1.4	Od dobrih normativnih podlag do relativno slabe zastopanosti pouka slovenskega jezika in kulture v šolah – ukrepi za izboljšanje stanja	74
6.2	Dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture	79
6.2.1	Cilji, organiziranje in financiranje dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture	79
6.2.2	Učni načrt	80
6.2.3	Zgodovina dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture na Hrvaškem	81
6.2.4	Izvajanje dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture na Hrvaškem danes	82
6.3	Poučevanje slovenščine in slovenske kulture v Varaždinski županiji – projekt MIZŠ	85
6.4	Druge iniciative za poučevanje slovenskega jezika na Hrvaškem	88
6.5	Skupni povzetek vseh modelov poučevanja slovenskega jezika na Hrvaškem.....	89
7	ZAKLJUČEK.....	91
8	LITERATURA.....	96

KAZALO TABEL

Tabela 5.1: Struktura prebivalstva po nacionalnostih v Republiki Hrvaški glede na popise prebivalstva od 1971 do 2011	61
Tabela 5.2: Pregled števila pripadnikov slovenske narodne manjšine po županijah glede na popisa leta 1991 in 2001.....	62
Tabela 6.1:3Pregled izvajanja pouka slovenskega jezika in kulture kot jezika manjšine po modelu C v hrvaških osnovnih in srednjih šolah	71
Tabela 6.2:4Pregled udeležencev dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture na Hrvaškem v šolskih letih 2013/2014, 2014/2015 in 2015/2016.....	83
Tabela 6.3:5Pregled udeležencev vseh organiziranih oblik pouka slovenskega jezika na Hrvaškem v šolskem letu 2015/2016	89

1 UVOD

V sodobnem svetu predstavljajo narodne manjšine pomemben element družbene realnosti in so kot take eno bistvenih področij varstva človekovih pravic. V urejenih družbah uživajo narodne manjšine različne stopnje zaščite, saj imajo posamezne države tudi različne poglede nanje, kar se odraža v ustavah in zakonodajah na področju varstva narodnih manjšin. Zato današnje mednarodno pravo obravnava skrb za narodne manjšine kot deklarativno zaščito človekovih pravic, pri čemer izpostavlja varstvo narodnih, etičnih, verskih in drugih manjšin.

Zgodovinsko gledano so meje držav določene arbitrarno politično in redko potekajo po etničnih mejah. Moderna država je v postopku centralizacije in oblikovanju nacije marsikdaj trčila ob narodne manjšine kot zaokrožene skupnosti, ki so se razlikovale od večinskega naroda in se upirale spremembi identitete. V preteklosti so se države za doseganje zgoraj navedenih ciljev mnogokrat posluževale bolj ali manj prisilne asimilacije.

Države so narodne manjšine marsikdaj utemeljeno obtoževale nelojalnosti (npr. kraljevina Italija je zavedni del slovenske in hrvaške manjšine povsem utemeljeno obtoževala jugoslovanskega iredentizma; sudetski Nemci so kot manjšina na Češkoslovaškem povsem jasno zagovarjali priključitev k Nemčiji).

Države v Evropi so po dveh svetovnih vojnah, mirovnih sporazumih in dogovorjenih prisilnih preseljevanjih narodnih skupnosti bolj homogene, kot so bile pred vojnama. Povojne preselitve so doletele tudi prostor hrvaške in slovenske poselitve (emigracija Slovencev in Hrvatov iz Italije po 1. svetovni vojni ter optantski odhod številnih Italijanov z ozemlja, ki je na koncu pripadlo Jugoslaviji).

V socialistični Jugoslaviji Slovenci, ki so živeli na Hrvaškem, niso imeli statusa narodne manjšine. Kot eden od konstitutivnih narodov SFRJ niso bili deležni posebnih manjšinskih pravic, ki so jih uživale druge manjšine na Hrvaškem, na primer Italijani. Slovenci, ki so živeli na Hrvaškem, v obdobju skupne države Jugoslavije svojemu statusu znotraj republike niso posvečali posebne pozornosti, saj so pojmovali prostor takratne države kot prostor svoje širše domovine. To je veljalo za Slovence v vseh nekdanjih republikah skupne države. Z razdružitvijo Jugoslavije in nastankom novih držav so se začela odpirati vprašanja glede formalnega statusa številnih Slovencev, živečih v republikah in pokrajinah nekdanje skupne države.

V Republiki Hrvaški so Slovenci postali ustavno priznana narodna manjšina z vsemi pravicami, ki pripadajo predstavnikom narodnih manjšin. V obdobju od osamosvojitve pa se je, sodeč po podatkih iz popisov prebivalstva, znatno zmanjšalo število prebivalcev Republike Hrvaške, ki se izrekajo za Slovence. Ob zadnjem popisu prebivalstva leta 2011 se je za Slovence izreklo 10.517 prebivalcev Hrvaške, kar je več kot dvakrat manj kot ob popisu prebivalstva leta 1991. Največ Slovencev, 2300, živi v Primorsko-goranski županiji, v Zagrebu jih živi 2132, v Istrski županiji pa 1793 (Državni zavod za statistiku).

Ker ima znanje maternega jezika velik vpliv na ohranjanje narodne identitete, je možnost izobraževanja v maternem jeziku zagotovo zelo pomemben faktor v procesu ohranjanja identitete manjšinskega naroda, v konkretnem primeru slovenske skupnosti v Republiki Hrvaški.

1.1 Obrazložitev raziskovalne relevantnosti teme, namen in cilji naloge

Namen magistrske naloge je analizirati razmere, v katerih se nahaja in deluje slovenska narodna skupnost na Hrvaškem, predvsem z vidika ohranjanja narodne identitete, s poudarkom na skrbi za ohranjanje maternega jezika.

V središče magistrskega dela postavljamo preučevanje položaja slovenske skupnosti na Hrvaškem kot relativno mlade formalno priznane narodne skupnosti.

Relevantnost teme je toliko večja, ker se vprašanjem slovenske narodne skupnosti na Hrvaškem v Sloveniji posveča relativno malo pozornosti, mnogo manj kot našim avtohtonim manjšinam v Italiji, na Madžarskem in v Avstriji. Na to temo je bilo napisanega zelo malo; tudi znanstvenoraziskovalni krogi z izjemo nekaterih posameznikov (npr. Riman in Kržišnik-Bukić) temu področju niso posvečali posebne pozornosti. Tema je postala posebej relevantna po letu 1991, ko se je Jugoslavija razdružila in sta Slovenija in Hrvaška postali samostojni državi, slovenska narodna skupnost pa ena od ustavno priznanih narodnih skupnosti na Hrvaškem. Tematika se zdi toliko bolj zanimiva zaradi zapletenih meddržavnih odnosov med Slovenijo in Hrvaško, saj bi manjšine lahko pomenile most med državama oz. narodom. Po slovenski zakonodaji hrvaška narodna skupnost v Sloveniji sicer nima statusa narodne manjšine, saj državi uporabljata različna izhodišča za zaščito manjšin. Slovenska regulativa temelji na principu avtohtonosti, hrvaška pa upošteva širša merila (Jesih 1995). To je tudi

razlog, da se nismo odločili za primerjalno analizo med položajema slovenske manjšine na Hrvaškem in hrvaške manjšine v Sloveniji.

Glavni cilj naloge je raziskati glavne demografske značilnosti in organiziranost slovenske narodne skupnosti na Hrvaškem s poudarkom na analizi različnih možnosti izvajanja pouka slovenskega jezika ter ugotavljanju morebitnih ovir pri izvajanju le-tega.

Pri analizi izhajamo iz predpostavke, da je znanje jezika oziroma jezikovna zavest eden od najpomembnejših dejavnikov pri ohranjanju kulturne identitete in istovetenja s svojim narodom.

V teoretičnem delu najprej s pomočjo različnih teoretičnih izhodišč opredeljujemo pojme etnične skupine, narodne pripadnosti in narodne manjšine, posebej pa se osredotočamo na pomen jezika in jezikovne zavesti pri ohranjanju identitete oziroma istovetenju z lastnim narodom.

Eden od osrednjih raziskovalnih ciljev naloge je ugotoviti razloge za relativno slabo zastopanost pouka slovenskega jezika kot jezika narodne skupnosti v hrvaškem šolskem sistemu kljub možnostim, ki jih nudi hrvaška manjšinska zakonodaja za njegovo vzpostavitev.

V nalogi podrobno analiziramo, kakšne možnosti ponuja Republika Hrvaška s svojo manjšinsko zakonodajo ter kakšna je vloga državnih in lokalnih institucij ter javne uprave pri ohranjanju in poučevanju slovenskega jezika med Slovenci, živečimi na Hrvaškem. Seveda je zelo pomembna tudi vloga njihove matične domovine Slovenije.

V preambuli Ustave Republike Hrvaške je naštetih 22 narodnih skupin, ki jim je priznan status narodnih manjšin. Skladno s 15. členom ustave Republika Hrvaška zagotavlja enakopravnost vseh narodnih manjšin (Ustav Republike Hrvatske, 15. čl.). Tudi slovenska manjšina je ena od uradno priznanih narodnih manjšin z vsemi pravicami, ki po hrvaški ustavi in področni zakonodaji pripadajo narodnim manjšinam.

Slovenska skupnost na Hrvaškem deluje predvsem v okviru kulturnih društev in manjšinske samouprave. Ima pravico do poslanca v parlamentu, a le skupaj s črnogorsko, albansko, makedonsko in bošnjaško narodno manjšino. Doslej predstavniki slovenske narodne manjšine v saboru še niso imeli svojega poslanca (Mirković 2010, 177). V skladu s hrvaško ustavo ter šolsko in manjšinsko zakonodajo imajo Slovenci na Hrvaškem v okviru integralnega šolskega sistema možnost vzgoje in izobraževanja v slovenskem jeziku na vseh ravneh izobraževanja,

od predšolske vzgoje do srednjega šolstva, a se ta možnost slabo izkorišča, in sicer le v nekaj šolah v Kvarnerju, Pulju in Varaždinski županiji.

Hrvaški šolski sistem predvideva tri različne modele in oblike izobraževanja v jeziku in pisavi narodnih manjšin (Mirković 2010, 180–181). Modele v magistrski nalogi podrobno predstavimo in na podlagi analize ugotavljamo, kateri model bi bil najprimernejši za Slovence na Hrvaškem. Poseben problem zagotovo predstavlja tudi pomanjkanje ustreznega pedagoškega kadra z znanjem slovenskega jezika.

Posebej je treba izpostaviti, da Republika Slovenija obravnava – skladno z Resolucijo o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah, ki jo je sprejel državni zbor leta 1996 – Slovence na Hrvaškem, ki živijo v obmejnem pasu, kot avtohtono slovensko narodno skupnost, Slovence, živeče na ostalih območjih Hrvaške, pa kot izseljensko skupnost, to je skupnost, ki se je priselila predvsem v času po drugi svetovni vojni. V skladu z Zakonom o odnosih RS s Slovenci zunaj njenih meja Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije organizira dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture (v nadaljevanju DPS) na Reki, v Pulju, Buzetu, Čabru, Splitu in Osijeku. Pri tej dejavnosti ministrstvo sodeluje s slovenskimi kulturnimi društvi. Poleg tega Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS v sodelovanju z Zavodom RS za šolstvo preko posebnega projekta organizira pouk slovenskega jezika v Varaždinski županiji.

Čeprav Republika Slovenija večji del slovenske manjšine na Hrvaškem obravnava kot avtohtono slovensko narodno skupnost, se zdi, da je v primerjavi z ostalimi slovenskimi avtohtonimi skupnostmi v Italiji, na Madžarskem in v Avstriji prav ta v podrejenem položaju. Slovenska država bi se morala aktivneje vključiti tudi v vzpostavljanje slovenščine kot pouka manjšine v hrvaškem šolskem sistemu. Eden od raziskovalnih ciljev in izzivov magistrskega dela je torej tudi ugotoviti, ali so opažanja glede podrejenosti slovenske manjšine na Hrvaškem v primerjavi z ostalimi slovenskimi avtohtonimi skupnostmi utemeljena, ter poiskati vzroke za takšno stanje.

1.2 Hipoteze

V magistrskem delu preverjamo hipoteze, ki temeljijo tako na posameznih teoretičnih predpostavkah kot tudi na izkustveni podlagi.

Osrednja hipoteza, ki jo preverjamo, je:

H1: Hrvaška manjšinska zakonodaja omogoča (ponuja) narodnim manjšinam soliden nabor možnosti pouka v jeziku manjšine, ki pa se v primeru slovenske narodne skupnosti glede na njeno številčnost izvaja v zelo majhnem obsegu oziroma nedosledno.

V povezavi s prvo hipotezo izpeljujemo še naslednje hipoteze, ki jih preverjamo v nalogi:

H2: Velik problem pri vzpostavljanju pouka predstavljajo slaba informiranost slovenske skupnosti o zakonskih možnostih za izvajanje pouka slovenskega jezika in kulture kot jezika manjšine znotraj hrvaškega šolskega sistema in zapleteni postopki za vzpostavitev le-tega.

H3: Pomembno vlogo pri vzpostavitvi izvajanja pouka slovenskega jezika in kulture kot jezika manjšine imajo ravnatelji šol in naklonjenost lokalnih oblasti.

H4: Slovenska skupnost velikokrat ne izkazuje dovoljšnjega interesa za izvajanje pouka slovenskega jezika in kulture kot jezika manjšine znotraj hrvaškega šolskega sistema, saj raje izkorišča možnosti dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture ter druge oblike poučevanja slovenskega jezika v okviru slovenskih kulturnih društev, ki so financirane predvsem s strani Republike Slovenije. Tovrstne oblike pouka so mnogo bolj fleksibilne in časovno ter krajevno prilagojene učencem.

Skozi preverjanje zgornjih hipotez skušamo med drugim tudi ugotoviti, ali Republika Slovenija zmore in mora prevzeti večjo vlogo predvsem pri pomoči, ozaveščanju in informiranju slovenske skupnosti o možnostih pouka v materinščini, ki jih omogoča hrvaška manjšinska zakonodaja. Pouk slovenskega jezika in kulture znotraj hrvaškega šolskega sistema ima zagotovo večjo težo od drugih oblik poučevanja slovenščine.

1.3 Metodološka izhodišča

O pričujočem delu lahko v osnovi govorimo kot o študiji primera, ki temelji na preučevanju hrvaške manjšinske zakonodaje in izvajanju le-te z ozirom na slovensko narodno skupnost, s poudarkom na možnostih za poučevanje jezika manjšine, v konkretnem primeru slovenskega jezika. Ker je obravnavana tematika magistrskega dela zelo kompleksna, pri pisanju uporabljamo kombinacijo različnih metodoloških pristopov: zbiranje in analiza že objavljene

literature; analiza primarnih in sekundarnih virov, ki se nanašajo na položaj slovenske skupnosti na Hrvaškem; izvajanje polstrukturiranih intervjujev.

Uporabljamo tako sekundarno kot primarno analizo. Z metodo analize primarnih virov raziskujemo in predstavljamo slovensko in hrvaško zakonodajo in ostale normativne akte, ki urejajo vprašanje položaja in pravic slovenske narodne skupnosti na Hrvaškem. Pregledujemo tudi interne dokumente slovenskih kulturnih društev na Hrvaškem, osebna gradiva učiteljic dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture ter osebna gradiva določenih drugih posameznikov, ki so ključni akterji pri delovanju in nujenju pogojev za delovanje slovenske skupnosti na Hrvaškem. Pregledujemo tudi arhivska gradiva v arhivu Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije, v arhivu Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu ter v arhivu Inštituta za narodnostna vprašanja.

Poslužujemo se tudi analize sekundarnih virov, in sicer številnih domačih in tujih znanstvenih in časopisnih člankov, knjig, publikacij, zbornikov, monografij in internetnih virov. Na podlagi sekundarnih virov predstavljamo predvsem teoretska izhodišča (temeljne pojme, manjšine, pomen jezika pri ohranjanju narodne identitete), (delno) pregled položaja slovenske skupnosti v ostalih republikah nekdanje Jugoslavije in zgodovinski pregled obstoja Slovencev na Hrvaškem, pridobili pa bomo tudi določene podatke o osrednji raziskovalni temi – pouku slovenskega jezika na Hrvaškem. Kot smo že izpostavili, je na voljo le malo gradiva o Slovencih na Hrvaškem, zato analiza sekundarnih virov nikakor ne bo zadostovala za pripravo magistrskega dela.

S pomočjo zgodovinske (historične) metode preučujemo zgodovinske predpostavke Slovencev na Hrvaškem od srednjega veka do razpada Socialistične federativne republike Jugoslavije in tako na podlagi zgodovinskih dejstev pridobivamo pomembno podlago za razumevanje zgodovinskih okoliščin slovenske skupnosti na Hrvaškem, kar je predpogoj za preučevanje osnovnega raziskovalnega vprašanja.

Predvsem nas zanimajo glavni vzroki za priseljevanje Slovencev na območje današnje Hrvaške.

Z analizo uradnih statistik (primerjava popisov prebivalstva na Hrvaškem iz različnih časovnih obdobj) pridobivamo statistične podatke o spremembah številčnosti slovenske narodne skupnosti na Hrvaškem v določenem časovnem obdobju in njenih drugih statističnih značilnostih, njeni strukturi ter teritorialni poseljenosti Slovencev na Hrvaškem.

Zelo pomembna metoda, ki se je poslužujemo, so polstrukturirani družboslovni intervjuji, ki sodijo med kvalitativne metode zbiranja podatkov. Intervjuje smo opravljali predvsem z učitelji slovenskega jezika na Hrvaškem, in sicer z Vido Srdoč, nekdanjo učiteljico na OŠ Pećine in OŠ dr. Andrije Mahorovića Matulji v Matuljih, po upokojitvi učiteljico DPS v Pulju in na Reki; Vero Hrga, učiteljico DPS v Splitu; Sabino Koželj Horvat, učiteljico DPS v Osijeku; in Evo Ciglar, učiteljico DPS v Buzetu.

Intervjuvali smo tudi predstavnike slovenskih kulturnih društev, in sicer Darka Šonca, predsednika SKD Slovenski dom v Zagrebu in predsednika krovne Zveze slovenskih organizacij na Hrvaškem; Barbaro Antolić Vupora, predsednico Društva slovensko-hrvaškega prijateljstva, podpredsednico SKD Nagelj in predstavnico slovenske nacionalne manjšine v Varaždinski županiji; Sabino Koželj Horvat, predsednico SKD Stanko Vraz Osijek; in Evo Ciglar, sekretarko SKD Slovenski dom Bazovica z Reke. Tajnica SKD Ajda iz Umaga Vesna Šereš nam je posredovala podatke o tečaju slovenskega jezika v okviru društva.

Intervjuvali smo tudi dr. Barbaro Riman, raziskovalko na Inštitutu za narodnostna vprašanja in Slovenko, ki živi na Reki; in Marjano Mirković, novinarko z Reke in dolgoletno spremljevalko ter veliko poznavalko dogajanj v zvezi s slovensko manjšino na Hrvaškem.

Intervjuje smo opravili tudi s predstavniki obeh držav, in sicer s pristojnimi na Uradu Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu (Rudi Merljak in Marjan Cukrov) ter na Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije (Roman M. Gruden) in na Zavodu RS za šolstvo (Eva Jurman). Nada Zidar Bogadi z Ministrstva za znanost, izobraževanje in šport Republike Hrvaške pa mi je posredovala uradne podatke v zvezi z vpisom otrok v slovenske manjšinske oddelke in ostale zaprosene informacije v zvezi z možnostmi, ki jih nudi hrvaška država glede šolstva manjšin.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 Etnične manjšine oziroma narodne manjšine

Mešanje različnih etnij, t. i. etnični pluralizem, je v sodobnem svetu povsem običajen pojav. Etnično povsem homogene oziroma enonacionalne države so zgolj politični mit. Pa vendarle je mednarodna skupnost še danes opredeljena kot skupnost, sestavljena iz nacionalnih držav. To pojmovanje je zgodovinsko pogojeno, saj se je koncept enonacionalnih držav oblikoval v Evropi vzporedno z nastankom modernih evropskih narodov v specifičnem zgodovinskem procesu, ki se je začel v 16. in 17. stoletju. Takrat so države dobile svojo etnično dimenzijo. Oblikovale so se nacionalne države, ki so postale mehanizem za udejanjanje specifičnih interesov posameznega naroda. Države, ki so nastale v 18. in 19. stoletju, so bile v glavnem pojmovane kot enonacionalne države (Žagar 1995, 324).

Z nastankom modernih držav in določanjem novih meja, ki niso nujno sovpadale z etničnimi mejami med narodi, je prišlo do pojava etničnih oziroma jezikovnih manjšin. Skoraj ni države, ki bi bila nacionalno povsem homogena oziroma državne meje katere bi povsem sovpadale z etničnimi mejami. Posledično so deli posameznih narodov ostali izven svoje matične države, s katero si delijo etnične označevalce, kot so jezik, kultura in religija (Roter 2001, 253).

Pojem etnična manjšina je glede na interpretacije različnih avtorjev zelo različno in raztegljivo pojmovan, tako da enotna, obča definicija tega pojma ne obstaja. Tudi mednarodne organizacije (OVSE, OZN in Svet Evrope) se niso uspele poenotiti glede definicije etničnih manjšin.

Francesco Capatori etnično manjšino opredeljuje kot skupino ljudi, ki pripadajo nekemu narodu, vendar zaradi trenutnih političnih okoliščin živijo v državi, kjer je drugi narod večinski, in sicer kot manj številčna in manj politično ter gospodarsko močna skupina (Thornberry 1991, 7). Pripadniki te skupine so sicer državljani države, v kateri živijo, vendar imajo etnične, jezikovne in religiozne značilnosti, po katerih se razlikujejo od večinskega prebivalstva. Vsaj implicitno ohranjajo medsebojno solidarnost z namenom, da bi ohranili svoj jezik, kulturo in tradicijo (Minority Rights Group 1990, XIV).

Nacionalne države in mednarodni dokumenti za priznavanje posebnega statusa etničnim skupnostim znotraj nacionalnih držav poleg elementov, ki jih izpostavlja Capatori, praviloma zahtevajo tudi izpolnjevanje nekaterih dodatnih pogojev. Poseben pravni status, manjšinske

pravice in zaščito priznavajo le osebam, ki pripadajo tipičnim (tradicionalnim) narodnim manjšinam, ki jih Žagar opredeljuje z naslednjimi značilnostmi: 1. avtohtonost manjšine na določenem ozemlju; 2. etnična povezanost manjšine z neko večjo skupnostjo, praviloma matično državo, ki je najpogosteje sosednja država; 3. kulturni, gospodarski in politični stiki manjšine z matično državo. Vprašanje statusa manjšin je v glavnem tudi eno od pomembnih meddržavnih vprašanj (Žagar 2002, 73–74).

Ob tem izpostavljamo, da med pogoji za priznanje narodne manjšine, ki jih določa hrvaška manjšinska zakonodaja, ki je predmet obravnave magistrskega dela, ni pogoja »avtohtonosti« narodne manjšine (Jesih 1995).

2.2 Jezik in identiteta ter jezikovna politika

Jezik je eden najpomembnejših dejavnikov, ki opredeljujejo pripadnost posameznikov nekemu narodu. To velja, ko govorimo o narodu, ki živi na (svojem) teritoriju, kjer so predstavniki tega naroda v večini, pa tudi v primerih, ko predstavlja določeni narod zgolj manjšinsko skupnost. Jezik je ključni element pri ohranjanju identitete in kulture naroda ter posredovanju le-teh na naslednje generacije. V primeru manjšinskih oziroma etničnih skupnosti, ko so pripadniki manjšin mnogo bolj podvrženi asimilaciji in prevladi večinskega jezika, je skrb za ohranjanje maternega jezika in s tem narodne identitete toliko pomembnejša (Dobek 2013 3).

Za ohranjanje etnične skupnosti znotraj države, v kateri je večinski drugi narod, in za posameznikovo opredeljevanje za to skupnost je ključnega pomena ohranjanje in negovanje maternega jezika. Govorjenje istega jezika ljudi mnogo bolj povezuje kot morebitne druge skupne značilnosti, na primer ideološko prepričanje, družbeni in ekonomski status ali poklic. Jezik je zelo pomemben element identifikacije posameznika z nekim narodom (Južnič 1993, 280).

Jezik ni le eden od elementov identitete posameznika, temveč je tudi sredstvo, ki posamezniku sploh omogoči, da se vključi v družbo in izraža samega sebe. Ob naraščajoči transnacionalni realnosti življenja številnih posameznikov nacionalna identiteta danes zagotovo ni nujno tako močan del kolektivne identitete posameznika, kot je to veljalo v preteklosti, kljub temu pa je pomen jezika za oblikovanje identitete narodne skupnosti

ključnega pomena. Odnos med etnično skupino in jezikom ima zelo tesno, nerazdružljivo povezavo.

Skutnabb-Kangas izpostavlja, da materni jezik posameznika lahko določimo glede na različne kriterije, kot so: 1. izvor jezika (materni jezik je tisti jezik, v katerem je oseba vzpostavila prvo trajno komunikacijsko razmerje, oziroma jezik, ki se ga je oseba naučila najprej); 2. sporazumevalna zmožnost; 3. funkcija; 4. odnos in 5. avtomatičnost (ta kriterij je značilen za laični pogled). Vsi kriteriji razen prvega dopuščajo možnost, da se materni jezik spremeni, v življenju posameznika lahko celo večkrat (Skutnabb-Kangas v Bitenc 2006, 55).

Pomemben pojav za pričujoče magistrsko delo je tudi dvojezičnost. V primeru ohranjanja maternega jezika v manjšinski etnični skupnosti znotraj države, kjer se večinsko govori drugi jezik, pride do pojava dvojezičnosti. Dvojezičnost je tako individualni kot družbeni fenomen, zato lahko govorimo o dvojezičnosti na ravni družbe in na ravni posameznika. V večini primerov se družbena in individualna dvojezičnost prepletata in ju težko obravnavamo ločeno. Če se otrok drugega jezika uči v zgodnji dobi, govorimo o dvojezičnosti ali bilingvizmu; če pa ne gre za nenehno izpostavljenost dvema jezikoma in se otrok drugega jezika nauči pozneje, pa gre za t. i. sekvenčni bilingvizem (Ferbežar v Bitenc 2006, 56).

Zelo pomemben faktor pri ohranjanju jezikovne identitete je tudi jezikovna politika. Po mnenju jezikoslovcev (Spolsky, Ager in Shohamy) se za jezikovno politiko skrivajo ideologije držav (Shohamy 2006). Odnos ideologije do jezikovne politike je eden najpomembnejših motivacijskih elementov pri njenem načrtovanju (Ager 2001, 36).

Jezikovna politika posamezne države do manjšinskih jezikov je del splošne politike, ki temelji na posameznih ideoloških predpostavkah. Le-te v mnogo primerih »povečujejo« pomen večinskega jezika in skušajo minimizirati jezike manjšin. Zato je toliko bolj pomembno, da obstajajo mednarodni dokumenti, ki postavljajo standarde glede položaja manjšinskih jezikov v družbi in nalagajo državam okvire, znotraj katerih morajo s svojo zakonodajo zagotavljati pravice manjšinskih jezikov (Dobek 2013, 13).

3 SLOVENCİ V DRŽAVAH NEKDANJE JUGOSLAVIJE

Slovenci so se v države nekdanje Jugoslavije začeli naseljevati že pred njenim nastankom, že od 19. stoletja dalje. V glavnem so se Slovenci naseljevali v mesta ter industrijska in rudarska središča.

Po podatkih popisov prebivalcev je največ Slovencev v drugih jugoslovanskih republikah živelo leta 1953, in sicer 71.652, ob razpadu Jugoslavije leta 1991 pa se jih je na popisih za Slovence izreklo nekaj čez 35.000. Po določenih drugih podatkih je ta številka sicer mnogo večja (Kržišnik-Bukić 2003).

V času skupne Jugoslavije Slovenci, ki so živeli v takratnem jugoslovanskem prostoru zunaj meja Slovenije, svoji nacionalni identiteti in odnosu do slovenskega jezika niso posvečali veliko pozornosti, saj so večinoma verjeli v skupno, nadslovensko jugoslovansko pripadnost. Pomena ohranjanja slovenščine kot enega temeljnih znakov slovenstva so se zavedli šele po razpadu Jugoslavije in osamosvojitvi Slovenije leta 1991 (Lokar 2013, 141).

Po razpadu Jugoslavije leta 1991 so Slovenci ostali v vseh novo nastalih državah. Kmalu so začeli organizirati bogate društvene dejavnosti in izkazovati velik interes za dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture, kar dokazuje, da so želeli ohraniti tudi svojo narodno identiteto. Kljub temu je značilno, da je med Slovenci v državah nekdanje Jugoslavije znanje slovenskega jezika mnogokrat slabo in da med seboj komunicirajo v srbskem jeziku oz. jeziku države, kjer bivajo. Kar dve tretjini Slovencev s področja bivše Jugoslavije pa je živelo oz. živi na Hrvaškem (Kržišnik-Bukić 1995).

V tem poglavju Slovencev, ki živijo na Hrvaškem, ne obravnavamo, saj je to osrednja tema magistrskega dela, ki je obravnavana v drugih poglavjih pričujočega dela. V nadaljevanju podajamo kratek pregled delovanja slovenske skupnosti v ostalih nekdanjih jugoslovanskih republikah in pokrajinah.

3.1 Srbija

V rudarske predele Srbije so številni rudarji in sezonski delavci v gozdarstvu s slovenskega ozemlja prihajali že v drugi polovici 19. stoletja, v 20. stoletju pa so poleg tega prihajali tudi v industrijska središča in večja mesta. V Beogradu se je število Slovencev do leta 1931 povečalo na 6000 (Žitnik Serafin 2013, 42).

Med drugo svetovno vojno je bilo v Srbijo izgnanih okoli 10.000 Slovencev, a so se po vojni večinoma vrnil. V okviru agrarne kolonizacije Vojvodine se je tja preselilo kakih 500 slovenskih družin. Število Slovencev v Srbiji, Vojvodini in na Kosovu je doseglo vrhunec okrog leta 1948, ko jih je tam živelo okoli 21.000, od tega skoraj polovica v Beogradu, kjer jih je v 50. in 60. letih prejšnjega stoletja živelo okoli 10.000. Med njimi so bili številni uslužbenci in funkcionarji v zveznih inštitucijah, vojski in pomembnih gospodarskih subjektih takratne skupne države (Milenković-Vuković 2010, 283–288).

Danes živi v Srbiji okoli 4000 Slovencev, kar je precej manj kot v sredini prejšnjega stoletja. Najvišje predstavniško telo Slovencev v Srbiji je skladno z njihovo manjšinsko zakonodajo Nacionalni svet za narodne manjšine, ki zastopa interese slovenske narodne skupnosti, sodeluje pri odločanju o vprašanjih, ki so pomembna pri uveljavljanju pravic za slovensko narodno skupnost, je partner in svetovalno telo državnih oblasti. Hkrati Nacionalni svet predstavlja krovno organizacijo za slovenska društva (Bukvič 2016, 17).

Po osamosvojitvi Slovenije so se Slovenci v Srbiji začeli organizirati v društva. Leta 1997 je bilo ustanovljeno Društvo Slovencev Kredarica v Novem Sadu, ki je ob desetletnici izdalo zbornik *Kredarica* (2007). Leta 2001 je v Beogradu nastalo Društvo Slovencev v Beogradu Sava. Sledili so še Slovenska kulturna skupnost France Prešeren v Nišu, ki izdaja svoj bilten, leta 2006 pa so izdali tudi publikacijo *Slovenci muzičari u niškom kraju*; Društvo Slovencev Kula v Vršču, ki prav tako izdaja bilten; in Slovenska kulturna skupnost Timoške krajine Ivan Cankar v Zaječaru, ki izdaja *Slovensko besedo*. Kmalu zatem sta nastala še Društvo Slovencev Planika v Zrenjaninu in Društvo Slovencev v Subotici. Poleg teh deluje tudi več slovenskih združenj in organizacij. Društva so med seboj povezana in se večkrat srečujejo, obiščejo in sodelujejo. Zelo pomembno vlogo pri ohranjanju slovenstva v Srbiji, predvsem v Beogradu, ima Katoliška cerkev na čelu z nadškofom Stanislavom Hočevarjem (Kropelj 2010, 218).

Od konca 90. let v Srbiji poteka dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture, ki ga organizira in financira Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije. Dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture se za otroke in odrasle izvaja v 15 krajih, in sicer v Subotici, Novem Sadu, Vršču, Gudurici, Rumi, Irigu, Vrdniku, Zrenjaninu, Beogradu, Kostolcu, Kruševcu, Nišu, Leskovcu, Zaječarju in Boru. Pouk izvaja pet učiteljev, od tega dve učiteljici iz Slovenije, ki sta zaposleni za polni delovni čas, in trije honorarni učitelji, ki so bili izbrani znotraj slovenske skupnosti v Srbiji. V šolskem letu 2015/16 v Srbiji dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture obiskuje okoli 400 udeležencev. Interes za obiskovanje

dopolnilnega pouka slovenskega jezika v zadnjih letih v Srbiji narašča. Na Filozofski fakulteti Univerze v Beogradu deluje tudi lektorat za slovenski jezik.

3.2 Bosna in Hercegovina

Množično priseljevanje Slovencev na območje Bosne in Hercegovine sovпада s habsburško zasedbo leta 1878, v kateri so sodelovali tudi slovenski vojaki in častniki. Med njimi so bili poleg večjega števila izobražencev tudi obrtniki, delavci, trgovci, gostilničarji in kmetje. Tedaj je Bosna in Hercegovina postala del avstro-ogrske monarhije. Iz slovenskih dežel monarhije se je v tem obdobju v BiH priselilo več kot 3000 oseb, med njimi je bilo leta 1910 kar 400 državnih uradnikov (Kržišnik-Bukić 2007, 20).

V Sarajevu je bilo ob koncu 19. stoletja že okoli 1000 Slovencev. Nov val priseljevanja primorskih Slovencev se je zgodil med prvo svetovno vojno. Večina od okoli 5000 med drugo svetovno vojno v BiH izgnanih Slovencev se je po vojni vrnila. Nekaj jih je ostalo v Slatini. Po drugi strani pa so bili po drugi svetovni vojni iz Slovenije v BiH poslani številni strokovnjaki. Po podatkih iz popisov je bilo v BiH največ Slovencev leta 1953, in sicer 6300 oseb. Njihovo število se je počasi zmanjševalo, tako da so pri popisu prebivalstva leta 1991 v Bosni in Hercegovini registrirali le 2180 Slovencev (Kržišnik-Bukić 2004, 546–548).

V Bosni in Hercegovini živi danes okoli 5000 slovenskih izseljencev in njihovih potomcev. V BiH deluje 10 slovenskih društev: Slovensko kulturno društvo Cankar iz Sarajeva, Društvo Slovencev Triglav iz Banje Luke, Društvo Slovencev Lipa iz Prijedorja, Slovensko društvo Zenica, Slovensko društvo Kakanj, Slovenska skupnost Sarajevo, Slovenska skupnost Vitez, Društvo Slovencev Prežihov Voranc iz Doboja, Združenje prebivalcev slovenskega porekla Tuzla in Društvo Slovencev Breza. Od leta 2010 v BiH deluje tudi Zveza slovenskih društev v BiH Evropa zdaj (Veleposlaništvo Republike Slovenije v Sarajevu).

Slovenska društva v Bosni in Hercegovini imajo zelo širok spekter delovanja, interesov in aktivnosti, kar se kaže tudi v najrazličnejših sekcijah društev, od glasbenih skupin, likovnih sekcij in pevskih zborov, folklornih in igralskih skupin ter literarnih sekcij do zelo uspešnega strelskega društva, ribiške sekcije, ženske sekcije itn. Društva prirejajo šahovske in teniške turnirje. Veliko društev v sodelovanju z učenci dopolnilnega pouka slovenščine prireja tudi proslave ob slovenskih kulturnih in državnih praznikih. Prirejajo tudi družabna srečanja za

obeležitev starih slovenskih običajev ob jurjevanju, gregorjevem in pustovanju (Žitnik Serafin 2013, 46).

Za Slovence, ki živijo na območju Bosne in Hercegovine, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije organizira dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture. Dopolnilni pouk slovenščine obiskuje okoli 200 otrok in odraslih, poteka pa v naslednjih krajih: Sarajevo, Zenica, Kakanj, Tuzla, Prijedor, Slatina, Teslić in Banja Luka. Pouk v letošnjem šolskem letu poučujejo ena napotena učiteljica za polni delovni čas (v Banja Luki in na področju entitete Republike Srbske) in dve honorarni učiteljici, izbrani iz slovenske skupnosti v BiH. Ker se je v Sarajevu in okolici v zadnjih letih močno povečal interes za obiskovanje dopolnilnega pouka slovenščine, bo Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport v šolskem letu 2016/17 iz Slovenije za polni delovni čas napotilo dodatnega učitelja oz. učiteljico dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture. V času pisanja magistrskega dela je na straneh MIZŠ objavljen razpis za učitelja v Sarajevu. Pri organizaciji pouka v večini krajev učitelji zelo dobro sodelujejo s slovenskimi kulturnimi društvi, med drugim izvajajo tudi skupen projekt vzpostavljanja slovenskih knjižnih kotičkov v knjižnicah v BiH, kjer bo na voljo slovenska literatura. Od oktobra 2015 na Filozofski fakulteti sarajevske univerze deluje lektorat za slovenski jezik (MIZŠ 2015).

3.3 Črna gora

V Črni gori je slovenska skupnost maloštevilna. Posamezni trajnejši slovenski priseljenci so začeli v Črno goro prihajati v 20. stoletju. Leta 1931 je bilo v Zetski banovini, na območju današnje Črne gore, okrog 2000 Slovencev. Po prvi svetovni vojni so posamezni Slovenci živeli tudi v Podgorici, Cetinju in Nikšiću, predvsem zaradi odpiranja novih industrijskih obratov. Po drugi svetovni vojni so prihajali posamično, predvsem kot strokovnjaki za elektrogospodarstvo in železarstvo ter kot turistični delavci. Kot v vseh takratnih jugoslovanskih republikah je bilo tudi v Črni gori nekaj priseljencev iz Slovenije vojaških uslužbencev, oficirjev. Nekateri so tam ostali do danes. Glede na popis iz leta 1991 je v Črni gori živelo 407 Slovencev (Kržišnik-Bukić 1992).

Po zadnjem popisu prebivalstva, ki je bil izveden aprila 2011, živi v Črni gori 354 oseb slovenske narodnosti, kar predstavlja 0,057 % prebivalcev. Slovenci v Črni gori v glavnem

prebivajo v centralnem delu države in v severozahodnih primorskih mestih, manj pa na severovzhodu in jugu. Največ, 117, jih živi v glavnem mestu Podgorici (Cukrov 2015a).

Leta 2010 je bilo v Podgorici ustanovljeno prvo slovensko kulturno društvo, imenovano Slovensko kulturno društvo Vida Matjan. To je trenutno tudi edino delujoče slovensko kulturno društvo v Črni gori. Člani društva so v glavnem pripadniki druge generacije. Novih priseljencev iz Slovenije praktično ni. V društvu je približno 70 članov, prihajajo pa iz različnih krajev v državi. Poglavitni namen Slovenskega društva Vida Matjan je zato predvsem v tem, da Slovence poveže med sabo in okrepi njihov občutek slovenstva. Ena od temeljnih nalog društva ob ustanovitvi je bila navdušiti Slovence za pouk slovenskega jezika. Do danes konkretnjših pobud za pouk slovenščine ni bilo. V Črni gori se tudi na univerzi ne izvaja lektorat slovenskega jezika. Črna gora je tako trenutno edina nekdanja jugoslovanska republika brez lektorata in lektorja slovenskega jezika (Spletna stran USZS).

3.4 Makedonija

Prvi večji val priseljevanja Slovencev v Makedonijo se je zgodil na prehodu iz 19. v 20. stoletje, drugi val pa med obema svetovnjima vojnama. Po popisu iz leta 1921 je v Makedoniji živelo 459 Slovencev. Največ Slovencev se je tja preselilo po drugi svetovni vojni. Najpogosteje so bile to selitve delovne sile v nerazvita območja takratne skupne države ali pa selitve zaradi mešanih zakonov. Med Slovenkami, ki so prišle v Makedonijo po drugi svetovni vojni, so bile tudi nune, sestre usmiljenke, ki so se naselile v samostane v Skopju, Ohridu in Bitoli. Po popisu prebivalstva iz leta 1946 je bilo v Makedoniji 729 Slovencev, leta 1961 pa jih je bilo 1147 (Riman 2010, 26).

Po zadnjih rezultatih popisa prebivalstva iz leta 2002 živi v Makedoniji 365 Slovencev, vendar naj bi po oceni veleposlaništva RS v Skopju danes v državi živelo nekaj več kot 500 Slovencev in njihovih potomcev.

Po razpadu nekdanje skupne države so Slovenci v Makedoniji začutili potrebo in željo, da se organizirajo ter tako poskrbijo za ohranjanje slovenskega jezika in slovenske identitete. Septembra leta 1994 so registrirali Slovensko društvo, ki so ga 10. januarja 1999 preimenovali v Slovensko združenje France Prešeren v Skopju, ki že enaindvajset let zelo učinkovito deluje na področju ohranjanja slovenske kulture. Združenje ima okrog 150 članov iz vse Makedonije in približno 5 članov iz Prištine na Kosovu (Cukrov 2016). Leta 2007 so Slovenci iz Bitole

ustanovili drugo slovensko društvo, imenovano Triglav. Slovensko društvo Triglav Bitola združuje približno 60 članov. Društvo prejema finančno pomoč USZS, ki jim omogoča redno delovanje in izvedbo posameznih projektov. Proti koncu leta 2010 je bilo ustanovljeno še tretje združenje Slovencev v Makedoniji z imenom Slovenski center, ki deluje v Skopju (Veleposlaništvo Republike Slovenije v Skopju).

Dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture v organizaciji Ministrstva za izobraževanje in šport RS v Makedoniji poteka od leta 1998. V letošnjem šolskem letu pouk poteka v Skopju in v Bitoli. Pouk poučujeta dve honorarni učiteljici, obiskuje pa ga okoli 80 udeležencev. Na Filozofski fakulteti v Skopju deluje tudi lektorat za slovenski jezik (MIZŠ 2015).

3.5 Kosovo

Na Kosovu je Slovencev malo. Zadnji veljavni uradni popis prebivalstva na Kosovu je bil izveden še v okviru SFRJ leta 1981. Takrat se je na Kosovu za Slovence opredelilo 343 ljudi. Leta 1991 klasičnega popisa prebivalstva ni bilo, bila pa je opravljena analiza stanja, ki jo je izdelal Inštitut za družbene vede na Kosovu (mag. Goran Pehara in dr. Dušan Breznik). Po zbranih podatkih je bilo leta 1991 na Kosovu tako 26 Slovencev. Aprila 2011 je popis prebivalstva prvič izvedla samostojna država Kosovo, vendar podrobnih podatkov glede etničnih Slovencev v uradnih rezultatih ni (Kosovo Population and Housing Census 2011, 2013).

Leta 2014 je bilo v evidenci Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije 231 slovenskih državljanov s stalnim prebivališčem na Kosovu. Gre predvsem za slovenske državljanke albanske narodnosti, ki so slovensko državljanstvo pridobili po letu 1991 in se vračajo na Kosovo. Število oseb slovenskega etničnega porekla na Kosovu je po oceni Urada RS za Slovence v zamejstvu in po svetu dokaj nizko in ne dosega številke 50. Na Kosovu je trenutno (začasno) naseljenih tudi okoli 300 državljanov RS, diplomatov, gospodarstvenikov in predvsem pripadnikov varnostnih sil (Cukrov 2015b).

Na Kosovu do danes ni bilo ustanovljeno nobeno slovensko kulturno društvo. Tudi dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture se ne izvaja, izjema je pouk slovenščine na daljavo (prek programa Skype) za hčerko uslužbenca veleposlaništva. V začetku leta 2016 so začasno napoteni Slovenci v diplomatskih in vojaških službah na MIZŠ prvič naslovili pobudo za

organizacijo dopolnilnega pouka. Trenutno se izvaja anketa o dejanskem interesu med izseljenci. Kvota za vzpostavitev skupine je pet otrok oziroma sedem odraslih.

4 SLOVENCİ NA HRVAŠKEM V PRETEKLOSTI

V tem poglavju na kratko povzemamo zgodovino Slovencev na Hrvaškem po posameznih etapah, ki sovpadajo z glavnimi tokovi splošne zgodovine Slovencev in zgodovine Hrvaške.

Slovenci in Hrvati smo bili v preteklosti velikokrat soočeni s skupnimi zgodovinskimi okoliščinami, ki so nas povezovala v zoperstavljanju nadvladujočim narodom in njihovim imperijem. Tako smo se sočasno soočali z nastopom Frankov, zavojevanjem Obrov in Otomanov ter nadvlado Habsburžanov. Povevani smo bili tudi v skupnih državah in skupnih političnih formacijah, kar je med narodoma pogosto vzpostavljalo zavezniški odnos, usmerjen v boj za doseganje skupnih ciljev (Pajnič 2006, 68).

Slovencev na Hrvaškem ni bilo nikoli zelo veliko, vsekakor pa lahko trdimo, da je bil njihov pomen za večinsko hrvaško etnično okolje mnogo večji, kot bi lahko pričakovali glede na njihovo številčnost. Med pomembnimi Slovenci na Hrvaškem so se skozi zgodovino pojavljali pomembni vojaški uslužbenci, duhovščina, učitelji in bankirji (Kržišnik-Bukić 2006, 15).

V vseh zgodovinskih obdobjih so se Slovenci preseljevali predvsem v večja mesta, še zlasti na Reko in v Zagreb. Največje število Slovencev na Hrvaškem je vedno živelo v Zagrebu. Po popisih med leti 1880 in 1910 je to število nihalo med okrog 4000 in 7000, po prvi svetovni vojni pa med blizu 9000 (leta 1921) in prek 17.000 (leta 1931). Veliko Slovencev se je priseljevalo tudi v Karlovac in v nekoliko manjšem številu v večja dalmatinska mesta, in sicer v Split, Zadar in Šibenik (Riman 2010, 26–27).

Po statističnih podatkih je bilo Slovencev na Hrvaškem največ leta 1931 (okoli 45.000 oseb) in le malo manj leta 1953 (okoli 43.482 oseb). Poleg Slovencev, ki že tradicionalno naseljujejo hrvaški prostor, so tja v različnih obdobjih pred prvo svetovno vojno iz slovenskih dežel prihajali sezonski delavci in tudi priseljenci, ki so se tam zaposlili in mnogi tudi ostali (Josipovič 2012, 140). Med vzroki za izseljevanje Slovencev na Hrvaško v obdobju po prvi svetovni vojni, ko je bilo Slovencev na Hrvaškem največ, V. Kržišnik-Bukić (1995) posebej omenja beg iz fašistične Italije. Po nekaterih podatkih je bilo na popisu leta 1953 celo nekaj več Slovencev kot leta 1931, delež Slovencev pa se je takrat prvič povzpela prek enega odstotka (Kržišnik-Bukić 2006, 48).

4.1 Obdobje slovanskega priseljevanja na Balkan

V času slovanskega naseljevanja Vzhodnih Alp in Balkana ter teritorialnega ustanavljanja posameznih plemen v 5., 6. in 7. stoletju je prišlo na ozemlje današnje Hrvaške kar nekaj priseljencev, katerih potomci so se čez dolga leta identificirali kot Slovenci. Poseljevali so predvsem območje severne in severozahodne Istre, med rekama Dragonjo in Mirno. To potrjujejo tudi poznejša krajevna imena iz 14. in 15. stoletja s teh območij (Darovec 1995, 37–60).

4.2 Obdobje srednjega veka in fevdalizma

Iz obdobja do 15. stoletja o prisotnosti prednikov Slovencev na območju današnje Hrvaške ni znanega veliko. Gre za zelo dolgo obdobje, predvsem pa v tistem času še ne moremo govoriti o Slovencih in Hrvatih, saj se je narodna zavest v glavnem oblikovala pozneje. Zavest o slovenski narodni pripadnosti lahko povežemo z nastankom Karantanije med 7. in 13. stoletjem, s prvimi pisnimi sledmi, Brižinskimi spomeniki, nastalimi okoli leta 1000, in prvo Trubarjevo tiskano slovensko knjigo leta 1550.

V tem obdobju so prebivalci prihodnjih etničnih slovenskih dežel iz različnih razlogov prihajali na območja, ki so večinsko poseljena s hrvaškim prebivalstvom. Eden od razlogov za slovensko prisotnost na Hrvaškem je udeležba Slovencev v uporu, ki ga je v 9. stoletju proti frankovski oblasti vodil tedanji hrvaško-slavonski knez Ljudevit Posavski. Slovenska prisotnost na današnjem hrvaškem ozemlju je bila velikokrat pogojena tudi z gospodarsko-trgovskimi motivi in umetniškim ustvarjanjem, motivi pa so bili v veliko primerih tudi povsem osebni, na primer poroke. Čeprav je bila večina selitev zaradi tako imenovanih osebnih stikov v glavnem pogojena na relativno geografsko bližino, predvsem na Reko, pa v 15. stoletju beležimo tudi tri primere selitve Ljubljancev v Dubrovnik zaradi poroke. V 15. stoletju se je že začelo vojno povezovanje pred skupno »turško nevarnostjo« (Kržišnik-Bukić 2006, 25–26).

4.3 Obdobje turških vpadov na Hrvaško med 16. in 18. stoletjem

V obdobju turških vpadov v 16. in 17. stoletju se je ozemlje Hrvaške skrčilo na majhno površino ozemlja med slovenskimi ozemlji na zahodu, Osmanskim cesarstvom na vzhodu, obalo Jadranskega morja na jugu in Dravo na severu (Goldstein 2003, 13).

To obdobje je za poselitev Slovencev na današnjem Hrvaškem ozemlju prelomno. V tem obdobju se začene opaznejše migracije Slovencev na Hrvaško. Prisotnost Slovencev na Hrvaškem je od tedaj trajnejšega značaja na kar nekaj življenjskih področjih: vojaško-obrambnem, umetnostnem, duhovnem in kmečkem. Značilno pa je, da migracije niso potekale v večjih skupinah oziroma v večjih valovih naenkrat, da torej ni šlo za množična kolektivna preseljevanja.

Slovenci (Kranjci, Štajerci in Korošci) so sodelovali pri obrambi takratne Vojne krajine, ki je obsegala večji del današnje Hrvaške, pred turškimi vpadi. Številni Slovenci so bili tako vključeni v razne dejavnosti, povezane z obrambo Vojne krajine pred turškim prodiranjem po Balkanu. Med najzaslužnejšimi Slovenci velja izpostaviti kranjsko plemiško družino Auersperg, ki jo hrvaški zgodovinarji še danes obravnavajo kot enega najpomembnejših akterjev pri obrambi Vojne krajine in s tem tudi pri onemogočanju turških osvajanj Evrope. Posebej velja izpostaviti bitko pri Sisku, kjer so imeli poleg tržaških Paradeiserjev pomembno vlogo Auerspergi ali po slovensko Turjaški. S porazom Turkov v tej bitki se je končal čas resnejših vdorov Turkov na Hrvaško. Plemiška družina Auersperg si je pridobila tudi številna posestva na Hrvaškem. Poleg omenjenih so pri vojnih operacijah kot pomembni vojni akterji, tudi generali, sodelovali še številni drugi Slovenci. Množično so sodelovali tudi pri gradnji mest Karlovac in Sisak. Vojna krajina je še danes pojmovana kot pomemben branik krščanske Evrope, na kar je hrvaška država zelo ponosna (Kržišnik-Bukić 2006, 27–28).

Slovenci so imeli pomembno vlogo tudi pri obrambi pred germanizacijo in romanizacijo hrvaških dežel. O tem hrvaško zgodovinopisje sicer manj piše. Izpostavimo lahko velik angažma slovenske duhovščine v Istri, predvsem krškega škofa Antona Mahnič, pri preprečevanju italijanskega raznarodovanja Hrvatov v Istri in Kvarnerju. Na območju Istre se je takrat med Slovenci in Hrvati oblikovalo trajnejše, večstoletno zaveznitvo proti italijanskim in beneškim zavojevalcem.

Vojno povezovanje med Slovenci in Hrvati je imelo tudi socialni značaj. Slovenci in Hrvati so sodelovali tudi v velikem kmečkem uporu leta 1572 in 1573. Njegovo glavno žarišče je bilo

na posestvih ogrskega velikaša Franja Tahija, ki je bil zaradi številnih posestniških sporov z drugimi plemiči izjemno nasilen do svojih podložnikov. Uporu so se pridružili tudi kmetje iz Štajerske, Posavja in z Dolenjske, ki so bili nezadovoljni s fevdalnimi dajatvami in davki, ki jih je gosposka postavljala kmetom. Njihov program je predvidel podreitev kmetov cesarskemu namestništvu v Zagrebu, davke bi pobirale kmečke komisije, pokrajinske in državne meje pa bi izbrisali. Matija Gubec je uspel mobilizirati okoli 12.000 puntarjev. Kmečki upor se je končal tragično, s porazom. Plemiški vojski so na pomoč priskočile čete Uskokov, ki so pri Stubici dokončno obračunale z uporniki. Maščevanje je doseglo vrh s kronanjem Matije Gubca z razbeljeno krono v Zagrebu in njegovim razčetverjenjem. Njegove ideje pa so se ohranile in so bile vgrajene v vsa nadaljnja revolucionarna gibanja (Kržišnik-Bukić 2006, 28).

V 16. stoletju je bilo prelomno tudi sodelovanje na verskem področju. Reformacija je znatno okrepila intelektualne vezi med narodoma. Primož Trubar, slovenski reformator, je na Reki leta 1521 obiskoval šolo, kjer je spoznal glagolico. Na Reki je pozneje navezal stike s hrvaškimi reformatorji. Bil je tudi eden glavnih pobudnikov ustanovitve hrvaške tiskarne v Urlachu. Trubar je med hrvaškimi protestantskimi duhovniki užival velik ugled in spoštovanje (Pajnič 2006, 65).

4.4 Obdobje ilirskih gibanj v prvi polovici 19. stoletja

Napoleonove Ilirske province (1809–1813), ki so teritorialno obsegale tako večji del današnje Slovenije kot Hrvaške, so imele vsekakor velik vpliv na proces oblikovanja slovenskega in hrvaškega naroda. Ideje francoske revolucije so aktivirale in prebudile razvoj meščanskih oz. buržoaznih nacionalizmov in njihovo politično aktivacijo. To je bilo obdobje številnih reform v šolstvu, upravi, začeti je veljala enakost pred zakonom, plemstvo je izgubilo vse upravne funkcije, prepovedane so bile cerkvene procesije, uvedene so bile civilne poroke in številne druge reforme.

Na Hrvaškem se je v prvi polovici 19. stoletja pod vplivom Ilirskih provinc razvilo narodnostno, jezikovno in kulturnopolitično gibanje, imenovano ilirizem, katerega utemeljitelj je bil Hrvat Ljudevit Gaj, ki se mu pripisuje največ zaslug za poenotenje hrvaškega jezika. Gibanje je nastalo kot prilagoditev teorije Jana Kollarja o slovanski vzajemnosti (panslavizmu). Ilirsko gibanje so pozdravljali Slovenci na Štajerskem in Koroškem, ostro pa

je bilo zavrnjeno s strani glavnih literarnih avtoritet na Kranjskem. Slovenski literati na Štajerskem so leta 1828 v Gradcu oblikovali ilirski klub, pozneje se je oblikoval klub tudi na Koroškem v Celovcu, naposled pa je nastalo še ilirsko društvo v Ljubljani.

Posebej velja izpostaviti slovenskega literata in etnografa, v Zagrebu živečega Slovenca Stanka Vraza, ki je bil vnet zagovornik ilirizma in tako povzročitelj in udeleženec kritičnih razprav v zvezi s to tematiko v slovenskih in hrvaških literarnih krogih. Stanko Vraz je zagovarjal tezo, da je ilirizem za Slovence najpravičnejša smer narodnega in kulturnega razvoja v tedanjih zgodovinskih okoliščinah. Prizadeval si je, da bi se ilirski (hrvaški) jezik uporabljal v tako imenovanem »višjem« slovstvu, slovenski jezik pa v »nižjem« slovstvu (v šolskih knjigah in nabožnih knjigah). Treba je poudariti, da nikoli ni zagovarjal ukinitve slovenskega jezika, za uporabo ilirščine pa se je zavzemal zaradi veliko širšega kroga potencialnih uporabnikov jezika. Njegov velik kritik je bil tudi slovenski pesnik dr. France Prešeren.

V tem obdobju so se v povezavi z revolucionarnim vrenjem leta 1848 in posredno tudi po zaslugi Stanka Vraza začeli razvijati politični odnosi med obema narodoma, ki nepretrgoma trajajo še do danes. Med cilji programa Zedinjene Slovenije leta 1848 je bil tudi motiv po povezovanju z »brati Hrvati«. Slovenski Korošec Matija Majar Ziljski je bil eden glavnih zagovornikov nastanka univerze v Zagrebu, v kateri je videl tudi možnost za oblikovanje intelektualnega središča, ki bi krepilo oblikovanje povezovanja slovanskih narodov. V teh idejah so se začeli kazati zametki idej o povezovanju južnoslovanskih narodov, ki so se pozneje udeležili v prvi in drugi Jugoslaviji (Goldstein 2003, 40).

4.5 Obdobje močnega narodnostnega zavezništva in intelektualnega razcveta slovenstva

Gre za obdobje od revolucionarnega leta 1848 do prve svetovne vojne. To obdobje zaznamujeta predvsem krepitev intelektualnega potenciala Slovencev na Hrvaškem, predvsem v Zagrebu, in močno zavezništvo med Hrvati in Slovenci pri obrambi Istre pred italijansko prevlado.

Sodeč po zapisih dopisnika takratnega časopisa *Slovenski narod* iz Zagreba, so bili v drugi polovici 19. stoletja Slovenci na Hrvaškem zastopani na številnih pomembnih položajih: bili so pomembni cerkveni dostojanstveniki, uradniki, šolniki, zavzemali so pomembne funkcije v

vojski, železnicah, trgovini, bankirstvu in obrtnih dejavnostih. V Zagrebu so Slovenci zasedali pomembne položaje v vodilnih hrvaških intelektualnih ustanovah: na zagrebški univerzi, zagrebškem vseučilišču in Hrvatski matici, kjer je bila ustanovljena slovenska sekcija. Avgust Musič je leta 1887 izdal hrvaško-slovenski slovar s primerjavo hrvaške in slovenske slovnice (Kržišnik-Bukić 2006, 38). Veliko Slovencev v Zagrebu je bilo tudi srednješolskih in visokošolskih učiteljev. E. Lilek našteva prek 30 slovenskih učiteljev, ki so konec 19. in začetek 20. stoletja poučevali na Hrvaškem (Riman 2010, 27).

Konec 19. in začetek 20. stoletja se je 40 odstotkov Slovencev na Hrvaškem ukvarjalo z obrtniškimi posli, 35 odstotkov s trgovskimi dejavnostmi, nekaj več kot 25 odstotkov pa s poljedelstvom (Szabo 1995, 95–98).

Veliko Slovencev je sodelovalo pri vzpostavljanju dveh velikih gospodarskih ustanov v Istri, in sicer pri gradnji puljske ladjedelnice in odpiranju rudnika v Labinu. V Pulju se je število Slovencev močno povečalo, po popisu iz leta 1910 je v Pulju in okolici živelo 3293 Slovencev, kar je po številu Slovencev Pulj umeščalo na tretje mesto za Zagrebom in Reko (Kržišnik-Bukić 2006, 36).

V obdobju druge polovice 19. stoletja so se v Istri začele pojavljati težnje italijanskega naroda po prevladi. Kot odgovor na ta proces so se v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja na celotnem istrskem polotoku začela organizirati slovensko-hrvaška narodna gibanja, ki so močno vplivala tudi na delovanje slovenskih in hrvaških intelektualcev, zlasti duhovščine, med drugim Jakoba Volčiča, škofa Antona Mahniča in ostalih narodnih buditeljev. Velik vpliv so imela tudi na razvoj kulturnih inštitucij in šol. Glavni cilj gibanj je bil ohranitev maternih jezikov, slovenskega in hrvaškega (Riman 2010, 32). Leta 1871 je v Kasatvu v Istri potekal skupen tabor zavednih Slovencev in Hrvatov, na katerem so se dogovorili, da se bo v Istri izobešalo slovensko in hrvaško zastavo ter slovenski, hrvaški in istrski grb. Skupna zborovanja so se vrstila še po številnih drugih istrskih krajih. Leta 1902 je bilo v Pazinu ustanovljeno Politično društvo za Slovence in Hrvate, kar je privedlo do prevlade slovenskih in hrvaških strank nad italijanskimi.

Vida Srdoč, Slovenka z Reke in učiteljica slovenščine ter sodna tolmačka, je v intervjuju opozorila, da je bil v tem času uradni jezik v Istri slovenski.

Uradni jezik v Istri do prve svetovne vojne je bil slovenščina, kar dokazujejo izpiski iz matičnih knjig, imam pa tudi osebno izkušnjo s tem, ko sem kot sodna tolmačka

prevajala izpisek iz zemljiške knjige za k.o. Opatija za leto 1904 iz slovenščine v hrvaščino, da bi se lahko lastniki vpisali vanjo zdaj kot hrvaški državljani. Torej je to področje narodnostno mešano že od nekdaj, le da je bila razlika med romansko italijanščino in slovanskima slovenščino in hrvaščino bolj opazna kot med slovenščino in hrvaščino (Srdoč 2016).

V tem obdobju so se začele povezovati tudi slovenske in hrvaške sorodne politične stranke, predvsem liberalne, socialdemokratske in katoliške.

Za to obdobje značilno tudi, da Slovenci na Hrvaškem začenjajo s samoorganiziranjem, z ustanavljanjem slovenskih čitalnic, knjižnic ter katoliških, planinskih, akademskih in kulturnih društev. Med drugim je bilo ustanovljeno slovensko glasilo *Naša sloga*. Prvo slovensko kulturno društvo Lipa v Zagrebu je bilo ustanovljeno leta 1908. Dejavnosti slovenskega društva so bile predvsem poučevanje slovenskega jezika, pevski zbori in gledališka dejavnost, kar so glavne dejavnosti vseh slovenskih kulturnih društev na Hrvaškem vse do današnjih dni (Kržišnik-Bukić 2006, 40).

4.6 Slovenci na Hrvaškem med obema svetovnima vojnama

Po prvi svetovni vojni, 29. oktobra 1918, je nastala Država Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki je bila država konfederalnega tipa in je obsegala ozemlje južnoslovanskih narodov nekdanje Avstro-Ogrske. 1. decembra 1918 je bila ob združitvi s Kraljevino Srbijo ustanovljena Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki je bila leta 1929 preimenovana v Kraljevino Jugoslavijo (Pirjevec 1995, 11–13).

Slovenski in hrvaški narod sta tako prvič prostovoljno vstopila v novo, skupno državo, kar je pomenilo, da so Slovenci na Hrvaškem živeli v isti državi z večinskim slovenskim narodom. To obdobje je za slovensko manjšino na teritoriju Hrvaške (v okviru SHS) pomenilo velik napredek. Poseben razcvet so v tem obdobju doživeli Slovenci v Zagrebu. Čeprav je bilo prvo slovensko društvo ustanovljeno že pred prvo svetovno vojno, lahko rečemo, da so se šele v tem obdobju Slovenci začeli intenzivno samoorganizirati in se množično povezovati v slovenska društva. Leta 1920 je bilo ustanovljeno Študentsko akademsko društvo Triglav, 1929 so ustanovili liberalno usmerjeno Narodno knjižnico in čitalnico – NAKIČ, pozneje preimenovano v Dom in nato v Slovenski dom, 1933 pa katoliško orientirano Slomškovo

prosvetno društvo. Ustanavljali so časopise, začela sta izhajati tudi dobro brana tednika Slovencev v Zagrebu *Zagrebski Slovenec* in nato *Odmev* (Kržišnik-Bukić 2006, 42–44).

Za Slovence so dobro skrbeli tudi slovenski redovniki, med katerimi si posebno omembo zaslužita Janez Hladnik in dr. Janko Barle. Barle je bil poslan iz Slovenije z namenom, da bo v Zagrebu skrbel za Slovence. Poleg cerkvenih služb je deloval tudi kot zgodovinar in pisec glasbenih tekstov. Leta 1921 je postal dopisni član Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti. Med zagrebškimi Slovenci je užival zelo visok ugled (Drnovšek 1995, 119).

Zagreb je imel velik pomen tudi za Slovence, ki so živeli v Sloveniji, saj je predstavljal pomembno kulturno in univerzitetno središče. Mnogi Slovenci so študirali na univerzi v Zagrebu. Takrat se je v Sloveniji govorilo, da je poleg Ljubljane Zagreb največje slovensko kulturno in znanstveno središče.

Slovenci so med obema vojnama živeli tudi v Karlovcu, Osijeku in Splitu, kjer so družjenja med Slovenci potekala predvsem v slovenskih gostilnah. V Karlovcu je bilo leta 1930 ustanovljeno slovensko kulturno društvo Triglav, v Splitu in Osijeku pa uradno registriranih slovenskih društev ni bilo. V Splitu in Dalmaciji nasploh so bili Slovenci pomembni kulturniki in profesorji (Kržišnik-Bukić 2006, 42–45).

Drugače je bilo s Slovenci in Hrvati v Istri, Kvarnerju in delu Dalmacije. 12. novembra 1920 so namreč predstavniki vlade SHS in italijanske vlade v italijanskem mestu Rapallo podpisali pogodbo o razmejitvi, znano kot rapalska pogodba. Jugoslavija se je z njo odrekla velikanskemu delu ozemlja na zahodu: Goriški, delu Gorenjske, in sicer Beli peči, delu Notranjske, Trstu, Istri, Zadru ter otokom Cres, Lošinj, Lastovo in Palagruža. Reka je dobila status svobodnega mesta, dve leti kasneje pa je Jugoslavija priznala Italiji tudi pravice nad tem mestom. S podpisom rapalske pogodbe je pod italijansko oblast prišlo okoli pol milijona Slovencev in Hrvatov (Pirjevec 1995, 27–29).

Slovenci, ki so živeli na teh območjih današnje Hrvaške (in tudi današnje Slovenije), so bili izpostavljeni hudi fašistični represiji in raznarodovalni politiki. V političnih pogodbah med Kraljevino Italijo in Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev so polmilijonsko slovensko in hrvaško manjšino, priključeno Kraljevini Italiji po prvi svetovni vojni, popolnoma ignorirali. Odvzete so jim bile vse narodne pravice. Po priključitvi k Italiji je bilo vedno manj slovenskega in hrvaškega nacionalno zavednega meščanstva, intelektualcev in delavcev v mestih. To prebivalstvo so italijanske oblasti načrtno odstranjevale iz administracije in ostalih

pomembnih pozicij. Med najbolj izpostavljenimi in »nevarnimi za režim« so bili učitelji: dobili so odpovedi ali pa so morali iti v službo v oddaljene dele Kraljevine Italije. Oblasti so začele nad njimi izvajati nasilje že leta 1919. Leta 1923 je bila uvedena šolska reforma, tako imenovana Gentilijeva reforma, ki je v dotodanje slovenske in hrvaške šole postopoma začela uvajati italijanščino kot učni jezik. To je pomenilo konec slovenskih in hrvaških šol. Množično so začeli s prisilnim spreminjanjem, poitaljančevanjem slovenskih in hrvaških imen in priimkov. Zelo pomembno vlogo pri borbi za ohranjanje slovenstva v Istri so odigrali duhovniki, zaradi česar so bili množično izgnani. Začela so se ustanovljati hrvaško-slovenska odporiška gibanja, med katerimi je bilo najbolj znano TIGR (Trst, Istra, Gorica, Reka). V tem času sta med slovenskim in hrvaškim prebivalstvom na anektiranih ozemljih vladala velika sloga in skupen cilj – narodna osvoboditev (Riman 2010, 34–36).

4.7 Slovenci na Hrvaškem med drugo svetovno vojno v času Neodvisne države Hrvaške (Nezavisne države Hrvatske) in ljudskega odpora

Aprila 1941, po nemško-italijansko-madžarskem napadu na Kraljevino Jugoslavijo, je ustaško gibanje razglasilo pronacistično državno tvorbo z imenom Neodvisna država Hrvaška (Nezavisna država Hrvatska, NDH). Geografsko je NDH zavzemala večji del današnje Hrvaške, Istra, Kvarner in Dalmacija so pripadale Italiji, medtem ko sta Medžimurje in južna Baranja prešla pod oblast Madžarske. Po drugi strani je NDH zajemala tudi celotno današnjo Bosno in Hercegovino, del Srijema in Vojvodine. Malo je znano, da je NDH obsegala tudi del slovenskega teritorija. Pod hrvaško oblastjo se je leta 1941 znašlo pet slovenskih naselij: Bregansko selo (danes se imenuje Slovenska vas), Nova vas pri Bregani (danes Nova vas pri Mokricah), Jesenice na Dolenjskem, Obrežje in Čedem. Gre za ozemlje, veliko približno 20 kvadratnih kilometrov, na katerem je takrat živelo okrog 800 prebivalcev. NDH je vodila politiko uničevanja srbskega, judovskega in romskega prebivalstva na svojih ozemljih ter ustanovljala koncentracijska taborišča, med katerimi je najbolj zloglasno taborišče v Jesenovcu. V taboriščih naj bi bilo pobitih 330.000 Srbov in 178.000 Hrvatov (Goldstein 2003, 310–311).

To obdobje je bilo tudi za Slovence, živeče na Hrvaškem, eno najtemnejših obdobj. Politika voditeljev Nezavisne države Hrvatske na čelu z Antejem Pavelićem je bila do Slovencev sovražna. Slovenski narod je bil predviden za popolno etnično uničenje. Med Slovenci na Hrvaškem se je tudi v času NDH največ dogajalo v Zagrebu, kjer so bili že v preteklih

obdobjih najbolje organizirani. Kmalu po vzpostavitvi NDH, že leta 1941, sta bili prepovedani obe slovenski kulturni društvi, ki sta bili pozneje tudi formalno ukinjeni. Slovenci v Zagrebu se nikakor niso predali; organizirali so se na druge načine, prilagojene novim okoliščinam. Zelo hitro se je začelo organizirati odporniško gibanje. Mestni odbor Osvobodilne fronte slovenskega naroda Zagreb je bil ustanovljen ob neposredni pomoči Edvarda Kardelja že junija leta 1941. Deloval je prek petih rajonskih odborov vse do konca vojne. Pri tem je treba upoštevati dejstvo, da je bila takrat v Zagrebu zelo močna komunistična partija, v Zagrebu živeči Slovenci pa so bili večinoma zapriseženi antifašisti in domoljubi, ki so se organizirano zoperstavili politiki NDH, ki je bila podaljšana roka nacistične Nemčije in fašistične Italije. Mestni odbor OF v Zagrebu je izdajal tudi svoje glasilo *Glas resnice*. Med znanimi slovenskimi aktivisti iz Zagreba so bili: Alojz Colnar, dr. Ivan Černe, Jaro Dolar, Anica Turenšek, Nada Drnovšek in Jakob Richter. Odbori Osvobodilne fronte so delovali tudi v Varaždinu in Karlovcu (Kržišnik-Bukić 1995, 156–157).

Leta 1941 je bilo iz Slovenije v NDH izgnanih več kot 10.000 Slovencev, katerih cilj so bila v glavnem ustaška koncentracijska taborišča Jasenovac, Stara Gradiška in taborišče na otoku Rab, ki takrat sicer ni bil del NDH, ampak Italije. Izgnanih je bilo tudi mnogo slovenskih duhovnikov, do katerih pa so bile ustaške oblasti zaradi posredovanja proustaškega nadškofa Alojzija Stepinca vsaj nekoliko bolj prizanesljive. Kljub temu je bilo kar nekaj slovenskih duhovnikov usmrčenih v taborišču Jasenovac. Vsem izgnancem so zelo pomagali Slovenci, ki so živeli na Hrvaškem.

Od leta 1942 dalje so slovenske in hrvaške partizanske čete sodelovale predvsem na obmejnem območju. Slovenskih enot je bilo največ v Istri, Gorskem Kotarju in Žumberku. Tudi prekomorske brigade so sestavljali Hrvati in Slovenci, ki so bili internirani, zaprti, na prisilnem delu v Italiji ali prisilno mobilizirani v italijansko vojsko. Te enote so preko Visa osvobajale Dalmacijo, Knin, hrvaško Primorje in Istro. Posebej velja poudariti pomoč hrvaških partizanov XIV. diviziji, ko so njeni člani iz Bele krajine preko hrvaškega ozemlja osvobajali Štajersko. Pri Žumberački gori je delovala tudi skupna slovensko-hrvaška partizanska bolnica. Vsekakor lahko sklenemo, da so kljub izrazito odklonilnemu odnosu oblasti NDH do Slovencev ti med večinskim hrvaškim in srbskim prebivalstvom na teritoriju takratne NDH uživali veliko podporo (Pirjevec 1995, 124–127).

4.8 Slovenci na Hrvaškem v socialistični Jugoslaviji

Po koncu druge svetovne vojne in zmagi nad nacifašizmom leta 1945 so se Slovenci in Hrvati na podlagi samoodločbe kot konstitutivna naroda (skupaj s Srbi, Muslimani, Makedonci in Črnogorci) združili v novo federativno socialistično državo Jugoslavijo. Jugoslaviji so ponovno pripadla tudi z rapalsko pogodbo odvzeta ozemlja slovenske Primorske, Istre in del Dalmacije z otoki. Tako sta bila slovenski in hrvaški narod ponovno v skupni državni tvorbi.

Neposredno po drugi svetovni vojni je prišel na Hrvaško nov val Slovencev. Njihov prihod je bil prostovoljen, pogojen predvsem z »usmeritvami« planskega gospodarstva. Treba je upoštevati tudi dejstvo, da so povojne jugoslovanske oblasti na različne načine spodbujale preseljevanje (in mešanje) narodov znotraj Jugoslavije. Do leta 1953 se je število Slovencev na Hrvaškem povzpelo na 43.428, kar z 1,1 odstotka vseh prebivalcev predstavlja največji delež doslej. Po vsej verjetnosti je bilo število Slovencev še večje, saj se skladno s takratnimi usmeritvami, da narodna pripadnost ni ključna, nekateri niso nacionalno opredeljevali ali pa so se opredeljevali kot Jugoslovani. Že naslednji popis leta 1961 je pokazal mnogo manjše število prebivalcev na Hrvaškem, ki se opredeljujejo kot Slovenci, leta 1991 pa je to število prišlo na 22.376, kar je predstavljalo 0,50 odstotka celotnega prebivalstva. Število prebivalcev, ki so se opredelili za Slovence, se je tako v tem obdobju prepolovilo. To dokazuje, da so bili Slovenci podvrženi močni asimilaciji (Kržišnik-Bukić 2006, 48–49).

Silva Mežnarič v svoji raziskavi ugotavlja, da je na Hrvaškem v povojnem obdobju med Slovenci največji delež Slovenk, ki živijo v mešanih zakonih. Kot v vseh obdobjih doslej je največ Slovencev bivalo v večjih mestih, največ v Zagrebu in na Reki, pozneje pa so se Slovenci začeli priseljevati še v Pulj, Split in Medžimurje (Mežnarič 1995, 218–229).

Kljub veliki številčnosti Slovenci niso imeli statusa narodne manjšine oziroma konstitutivnega naroda Socialistične republike Hrvaške; tak status so med drugim pridobili Italijani, Srbi in Madžari. Slovenci na Hrvaškem svojemu (manjšinskemu) statusu znotraj republike tedaj niso posvečali posebne pozornosti, saj so prostor takratne države večinoma pojmovali kot prostor svoje širše domovine.

Kljub navedenim trendom pa društvena dejavnost Slovencev ni zamrla. V Zagrebu je bilo po vojni leta 1945 vzpostavljeno Slovensko kulturno prosvetno društvo Slovenski dom, ki je bilo naslednik predvojnega liberalnega Narodnega doma, ki je bil v času NDH prepovedan. Društvu se je pridružilo tudi precej pripadnikov predvojnega katoliškega društva Slomšek. V

Karlovcu je bilo leta 1951 ponovno vzpostavljeno predvojno Slovensko kulturno društvo Triglav, ki je bilo tokrat podružnica zagrebškega društva. Leta 1947 je bilo na Reki ustanovljeno Slovensko prosvetno kulturno društvo Bazovica. Na Reki se je predvsem zaradi razmaha mnogih industrij, predvsem ladjedelništva in naftne industrije, število Slovencev močno povečalo. Vsa omenjena slovenska kulturna društva so aktivna še danes in so s svojim delovanjem zagotovo veliko doprinesla tudi večinskemu hrvaškemu narodu (Kržišnik-Bukić 2006, 54–55).

Za temo pričujočega magistrskega dela je zelo pomembna prelomnica (začasna) vzpostavitev oddelkov s slovenskim učnim jezikom v šolah na Reki leta 1948 in v Labinu leta 1950. S tem se je pouk v slovenskem jeziku prvič v zgodovini pojavil v hrvaškem šolskem sistemu. Več o tem je zapisano v naslednjih poglavjih, kjer obravnavamo pouk slovenščine na Hrvaškem.

5 POLOŽAJ SLOVENSKE SKUPNOSTI NA HRVAŠKEM PO OSAMOSVOJITVI REPUBLIKE HRVAŠKE

5.1 Normativna umeščenost manjšin v pravnih aktih Republike Hrvaške

V pričujočem poglavju predstavljam določila Ustave Republike Hrvaške in dveh ustavnih zakonov, ki so temeljna za izvajanje manjšinskih pravic in delovanje slovenske skupnosti na Hrvaškem. Namerno se ne spuščam v podrobno predstavljanje in pojasnjevanje določenih zelo pomembnih določil, ki so za samo manjšinsko zakonodajo na Hrvaškem predvsem z vidika največje, tj. srbske narodne skupnosti zelo pomembna, zaradi premajhne številčnosti in razpršenosti slovenske skupnosti pa za le-to niso relevantna. Tudi področna šolska manjšinska zakonodaja, ki je sicer ključna za pričujoče magistrsko delo, bo predstavljena v naslednjem poglavju.

5.1.1 Slovenci v Ustavi Republike Hrvaške

Hrvaška ustava iz leta 1990 v preambuli definira Republiko Hrvaško kot »... nacionalno državo hrvaškega naroda in državo pripadnikov narodnih manjšin, ki so njeni državljani, to pa so Srbi, Muslimani, Slovenci, Čehi, Slovaki, Italijani, Madžari, Judje in drugi, katerim so zagotovljene enake pravice kot državljanom hrvaške narodnosti« (Ustav Republike Hrvatske). V preambuli je naštetih 22 narodnih manjšin, med katerimi je tudi slovenska manjšina. Ustava v 15. členu jamči enakopravnost vsem narodnim manjšinam (Ustav Republike Hrvatske, 15. čl.).

Leta 1997 so se pojavile težnje takrat vladajoče stranke Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) po izbrisu poimenskega naštevanja manjšin v preambuli ustave. Temu predlogu večji del poslancev ni bil naklonjen. Nazadnje (decembra 1997) je bil s potrebno dvotretjinsko večino izglasovan kompromisni predlog, ki so ga predlagali predstavniki Madžarov, Italijanov in Slovakov, da naj se kot manjšine črtajo Muslimani in Slovenci, dodajo pa naj se Avstrijci, Rusini, Nemci in Ukrajinci. Za Slovence, živeče na Hrvaškem, je črtanje Slovencev iz hrvaške ustave predvsem na simbolni ravni pomenilo velik udarec (Kržišnik-Bukič 2000, 12–13). Kriteriji, po katerih naj bi prišlo do te odločitve, niso bili znani. Številčnost predstavnikov manjšin zagotovo ni mogla biti eden od kriterijev, saj je bilo število predstavnikov na novo zapisanih manjšin manjše od števila Slovencev. Argument recipročnosti ne velja že pri Srbih, saj njihova takratna matična država Zvezna republika Jugoslavija leta 1997 hrvaške manjšine ni priznavala. Če je šlo za načelo avtohtonosti, ni

jasno, zakaj bi bili leta 1990 Slovenci in Bošnjaki prepoznani kot avtohtone manjšine, sedem let pozneje pa ne (Zveza slovenskih društev na Hrvaškem). Ob tem M. Mirković ugotavlja, da velike večine Slovencev na Hrvaškem v nobenem primeru ne moremo pojmovati kot priseljencev, saj se jih velika večina v hrvaško državo ni preselila, temveč so tam iz časa nekdanje skupne jugoslovanske države ali še prej iz habsburške monarhije. Preseljevali so se iz enega v drugi del skupne države (Mirković 2002, 9).

Po volitvah leta 2000, ki so prinesle spremembo oblasti in konec dolgoletne vladavine stranke Hrvaške demokratične skupnosti (HDZ) z nekaj tednov prej preminulim predsednikom Franjem Tuđmanom, so se v saboru ponovno lotili spreminjanja hrvaške ustave, predvsem z namenom spremembe polpredsedniškega političnega sistema v parlamentarni sistem. Predsednik manjšinskega kluba v hrvaškem saboru Furio Radin je vložil v postopek amandma, s katerim bi se Slovenci ponovno vrnili v ustavo kot manjšinski narod, a je amandma dobil zelo majhno podporo poslancev. Podprl ga je edino poslanec IDS (Istrskega demokratskega saveza) Damir Kajin, ki je izbris Slovencev iz ustave označil za nacionalno sramoto. O predlogu dopolnila poslanci sploh niso glasovali. Predsednik takratne hrvaške vlade Ivica Račan se je opravičeval, da se je vlada odločila, da ne bo posegala v preambulo ustave, saj bi to za sabo potegnilo številna druga vprašanja, česar pa si vlada ne želi, in da bodo Slovenci, čeprav niso zapisani v ustavi, deležni enakih manjšinskih pravic kot uradno priznane manjšine. Štiri mesece pozneje, 28. marca 2001, so poslanci hrvaškega sabora ponovno odločali o ustavnih spremembah. Tokrat so ukinili županijski dom parlamenta. Poslanci IDS in predstavnik narodnostnih manjšin dr. Furio Radin so ponovno predlagali vrnitev Slovencev v preambulo ustave. Predlog je podprlo le 20 poslancev (Zveza slovenskih društev na Hrvaškem).

Šestnajstega junija 2010 je hrvaški sabor naposled le sprejel ustavne spremembe, s katerimi sta bili v preambulo Ustave Republike Hrvaške ponovno vrnjeni slovenska in bošnjaška manjšina. Povod za takratno spreminjanje ustave so bila predvsem prilagajanja hrvaške zakonodaje pravnemu redu Evropske unije. Vrnitev Slovencev v ustavo je podprla velika večina poslancev (Slovenska manjšina znova v hrvaški ustavi 2010).

5.1.2 Ustavni zakon o človekovih pravicah in svoboščinah in pravicah narodnih in etničnih skupnosti ali manjšin v Republiki Hrvaški

Predvsem zaradi opozoril mednarodne skupnosti, da zaščitna manjšinska zakonodaja na Hrvaškem ni ustrezna, je hrvaški sabor leta 1992 sprejel Ustavni zakon o človekovih pravicah in svoboščinah in pravicah narodnih in etničnih skupnosti ali manjšin v Republiki Hrvaški. Ustavni zakon je bil razdeljen na 10 poglavij in je imel 65 členov. Ustavni zakon je zagotavljal možnost institucionalizirane pravice do kulturne avtonomije manjšin. V tem kontekstu je zakon manjšinam zagotavljal vsestranski razvoj, pravico do organiziranja za zaščito narodnih interesov, pravico pripadnikov manjšin do sodelovanja v predstavniških in drugih organih, sodelovanje manjšin z matičnimi državami, pravico do izražanja kulturne in nacionalne identitete ter veroizpovedi, pravico do javne in zasebne rabe jezika manjšine ter dvojezičnih krajevnih napisov, prepoved diskriminacije na kateri koli osnovi, območja s posebnim samoupravnim položajem (občine, kjer pripadniki manjšine predstavljajo več kot polovico prebivalcev) ... Zadnje spremembe zakona so bile v hrvaškem saboru sprejete 11. maja 2000. Te spremembe so za slovensko manjšino posebej pomembne, ker so bile takrat v ustavni zakon poimensko zapisane manjšine, med katerimi je bila tudi slovenska, čeprav v tistem obdobju v ustavi Slovenci niso bili eksplicitno naštet kot manjšina (Tatalović 2005, 25–26).

5.1.3 Ustavni zakon o pravicah narodnih manjšin na Hrvaškem

Glavno prelomnico pri normativni ureditvi varstva manjšin in manjšinskih pravic v Republiki Hrvaški predstavlja leta 2002 sprejeti novi Ustavni zakon o pravicah narodnih manjšin na Hrvaškem, ki je nadomestil Ustavni zakon o človekovih pravicah in svoboščinah in pravicah narodnih in etničnih skupnosti ali manjšin v Republiki Hrvaški iz leta 1991. Glavna novost je bila opredelitev pojma narodna manjšina. Ustavni zakon v 6. členu narodno manjšino opredeljuje kot »skupino hrvaških državljanov, katere pripadniki so tradicionalno naseljeni na ozemlju Republike Hrvaške in imajo etnične, jezikovne, kulturne in/ali verske značilnosti, po katerih se razlikujejo od drugih državljanov ter jih vodi želja po ohranitvi teh značilnosti« (Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, 6. čl.).

Za pričujoče delo je zelo pomemben 11. člen ustavnega zakona, ki določa, da se mora »vzgoja in izobraževanje pripadnikov narodnih manjšin izvajati v predšolskih ustanovah, osnovnih in srednjih šolah v svojem jeziku in pisavi« (Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, 11.

čl.). Na podlagi tega ustavnega zakona je bila sprejeta tudi področna šolska zakonodaja, ki ureja izobraževanje v jezikih manjšin. O tem več pišemo v naslednjih poglavjih. V 15. členu ustavnega zakona piše, da »imajo pripadniki manjšin možnost ustanovitve kulturnih društev, knjižnične, arhivske in znanstvene aktivnosti z namenom ohranjanja, razvoja in izkazovanja svoje kulturne identitete« (Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, 15. čl.). Slovenci na Hrvaškem so bili sicer dobro organizirani na teh področjih že pred sprejetjem tega zakona.

Ustavni zakon je prinesel še eno pomembno novost. 19. člen govori o zastopanosti narodnih manjšin v predstavniških organih:

Republika Hrvaška jamči pripadnikom narodnih manjšin pravico do predstavljanja v hrvaškem saboru. Pripadniki manjšin izvolijo najmanj pet in največ osem svojih zastopnikov na posebnih volitvah. Pripadnikom narodnih manjšin, ki imajo v skupnem prebivalstvu Hrvaške delež višji od 1,5 odstotka, pripada najmanj eno in največ tri zastopniška mesta. Pripadniki tistih narodnih skupnosti, ki pa imajo delež manjši od 1,5 odstotka celotnega hrvaškega prebivalstva, imajo pravico izbrati najmanj štiri zastopnike narodne manjšine (Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, 19. čl.).

Skladno z zakonom ima srbska narodna skupnost pravico do treh predstavnikov v saboru, italijanska in madžarska pa vsaka po enega. Ostali pripadniki (manjših) narodnih skupnosti volijo skupne pripadnike (več narodnih skupnosti predstavljata po en ali dva poslanca, izbrana izmed njih). Tako slovenska manjšina skladno z ustavnim zakonom skupaj s pripadniki bošnjaške, črnogorske, makedonske in albanske narodne manjšine izbira enega predstavnika v saboru. Prvič so imeli Slovenci možnost voliti svojega predstavnika leta 2003. Doslej predstavnik slovenske manjšine še nikoli ni bil izvoljen v hrvaški sabor (Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina).

Pripadniki narodnih manjšin imajo v skladu z 20. členom ustavnega zakona pravico do zastopanosti v predstavniških organih enot lokalne samouprave in predstavniških organih enot regionalne samouprave. Pripadnikom tistih manjšin, ki predstavljajo več kot 5 in manj kot 15 odstotkov prebivalstva v lokalni skupnosti, je zagotovljeno eno predstavniško mesto. Če pa je predstavnikov manjšine več kot 15 odstotkov prebivalcev v enoti lokalne samouprave (občini), se ustanovi svet nacionalnih manjšin. Podrobneje se zastopanost manjšin v organih lokalnih skupnosti določa s področno zakonodajo (Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina).

Skladno s 23. in 24. členom ustavnega zakona predstavniki manjšin lahko delujejo v svetih narodnih manjšin, kamor izvolijo svoje predstavnike. Svete narodnih manjšin lahko izvolijo predstavniki narodnih manjšin v lokalni skupnosti, kjer predstavljajo najmanj 1,5 odstotka prebivalstva v enoti samouprave (občine), oziroma na območju, kjer v enoti lokalne samouprave živi več kot 200 pripadnikov narodne skupnosti, ter v enotah območne (regionalne) samouprave, na območju, kjer živi več kot 500 predstavnikov ene narodne skupnosti. Kandidate za člane svetov nacionalnih manjšin lahko predlagajo društva ali najmanj 20 predstavnikov narodnih manjšin v občini, 30 z območja mesta in 50 z območja županije. Člani svetov se volijo s tajnim glasovanjem za obdobje štirih let (Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina).

Na podlagi 35. člena zakona na državni ravni deluje vladni Svet za narodne manjšine, ki naj bi bil glavni sogovornik predstavnikov manjšin z državnimi oblastmi ter spremljevalec uresničevanja obvez države do manjšin in varstva pravic in svoboščin narodnih manjšin. Člane sveta imenuje vlada za obdobje štirih let, in sicer sedem članov pripadnikov narodnih manjšin, ki jih predlagajo (lokalni) sveti narodnih manjšin, pet iz vrst oseb, aktivnih na kulturnem, znanstvenem, strokovnem ali verskem področju, ki jih predlagajo društva narodnih skupnosti, druge organizacije manjšin, pripadniki manjšin in verske skupnosti. Člani sveta so tudi poslanci narodnih skupnosti. Zelo pomembna naloga sveta je, da odloča o razdelitvi sredstev, ki jih Republika Hrvaška namenja za manjšinske organizacije (Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina). Na podlagi pregledane hrvaške manjšinske zakonodaje lahko sklenemo, da je Svet za narodne manjšine Republike Hrvaške ključno telo manjšinske politike na Hrvaškem.

V skladu z določili ustavnega zakona ima slovenska manjšina predstavnika v vladnem Svetu za narodne manjšine, kjer slovensko manjšino zastopa Darko Šonc, ter izvoljene predstavnike in posvetovalna telesa (svete) v organih lokalnih oblasti, in sicer deluje v devetih svetih trinajst predstavnikov. Marsikje sveti v organih lokalnih skupnosti niso povsem zaživel, kar je predvsem posledica odpora in nesodelovanja lokalnih in regionalnih oblasti (Mirkovič 2013).

5.2 Pojmovanje slovenske skupnosti na Hrvaškem s strani Republike Slovenije – zamejci in izseljenci

Republika Slovenija obravnava – skladno z Resolucijo o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah, ki jo je sprejel državni zbor leta 1996 – Slovence na Hrvaškem, ki živijo v obmejnem pasu, kot avtohtono slovensko narodno skupnost, Slovence, živeče na ostalih območjih Hrvaške, pa kot izseljensko skupnost.

Za avtohtono slovensko narodno skupnost oziroma zamejstvo se pojmuje obmejna področja sosednjih držav, kjer so Slovenci avtohtono prebivalstvo, saj njihova naseljenost na tistem ozemlju sega davno v preteklost. Področja sosednjih držav, kjer prebiva avtohtona slovenska narodna skupnost, in Republika Slovenija tvorijo skupni slovenski kulturni prostor. Avtohtoni slovenski narodni skupnosti po oceni Urada Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu pripada okrog 5000 hrvaških državljanov, stalnih rezidentov Republike Hrvaške. Živijo predvsem v nekaterih obmejnih področjih, kot so severna Istra, reško zaledje, Gorski Kotar, Hrvaško Zagorje in severna Hrvaška, predvsem Medžimurje. Večino sedanjih uradno opredeljenih Slovencev na Hrvaškem pa predstavljajo pripadniki izseljenske skupnosti, ki je kot posledica intenzivnega razmaha industrije, turizma in jugoslovanske armade nastala po prvi in drugi svetovni vojni. Slovenci so se naseljevali v večjih industrijskih centrih, turističnih središčih in krajih z večjo koncentracijo enot jugoslovanske armade (Merljak 2016a). Rudi Merljak, ki je na Uradu RS za Slovence v zamejstvu in po svetu pristojen za Slovence na Hrvaškem je v intervjuju povedal, da

tako imenovani etnični Slovenci, državljani Republike Hrvaške, ki čutijo, da je njihov etnični izvor slovenski, živijo kot avtohtono prebivalstvo predvsem v obmejnih področjih Republike Hrvaške, vse od obmorskega Savudrijskega polotoka na skrajnem zahodu do reke Mure na severu. Njihova številčnost ob tej dolgi meji ni povsod enaka. Območja, kjer je prisotnost avtohtonega etnično slovenskega prebivalstva bolj zgoščena, so naslednja: severna Istra (zlasti Savudrijski polotok in severna Buzetščina), severno zaledje mesta Reka, Gorski Kotar, nekateri obmejni predeli Hrvaškega Zagorja in pa Medžimurje, kamor segajo obronki jugovzhodnih Slovenskih goric.

Ker so v času, ko smo oblikovali Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja, bile organizacijske strukture Slovencev na območjih avtohtone poseljenosti še povsem nerazvite, smo v tem krovnem zakonu status zamejskih, to je

avtohtonih Slovencev priznali vsem našim rojakom, živečim na celotnih teritorijih sedmih županijah, ki mejijo z Republiko Slovenijo, in v mestu Zagreb (Merljak 2016b).

Slovenci, ki živijo na ostalih področjih Hrvaške, so uradno del izseljenske skupnosti. Za te Merljak ugotavlja, da se bistveno hitreje asimilirajo:

Ko gre za slovensko izseljensko skupnost, pa se Slovenci na Hrvaškem v pogledu asimilacije bistveno ne razlikujejo od drugih izseljenskih skupnosti po svetu, z izjemo, recimo, slovenske skupnosti v Argentini. Slovenci, kjerkoli na tujem zaživijo po preselitvi, se želijo v svoje novo okolje čim prej in čim bolj integrirati. Ne želijo izstopati v nobenem pogledu. Hočejo se skratka integrirati popolnoma in v vseh pogledih. Popolna in hitra integracija pa je bližnjica v asimilacijo. Že prva generacija v tujini rojenih Slovencev praviloma malo in slabo govori slovenski jezik. Druga pa le še zelo redko in zelo malo (Merljak 2016b).

Dva različna statusa Slovencev na Hrvaškem, torej obmejnih Slovencev kot avtohtonih oz. zamejcev in ostalih kot izseljencev, prinaša tudi različna modela financiranja slovenskih organizacij s strani Republike Slovenije. Organizacije, ki delujejo na območjih, ki sodijo v slovenski zamejski prostor, se lahko prijavljajo na vsakoletni razpis Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu za področje A, ki je namenjen zamejskim organizacijam, ostale organizacije pa na razpis za področje B, ki je namenjen izseljenskim organizacijam. Mnogo več sredstev Republika Slovenija namenja Slovincem v zamejstvu. Tovrstna delitev je prinesla tudi razkol med posameznimi društvi in v odnosu do krovne organizacije Zveze slovenskih organizacij na Hrvaškem. Zato določena društva opozarjajo, da dvojnost v statusu ni dobra (Mirkovič 2015). Republika Slovenija namenja delovanju slovenske manjšine na Hrvaškem približno 550.000 € letno. Gre za sredstva Urada RS za Slovence v zamejstvu in po svetu – predvsem za društveno dejavnost – in sredstva Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport – za izvajanje pouka slovenskega jezika in lektorje slovenščine na fakultetah. Predstavnika Slovencev na Hrvaškem Darko Šonc in Barbara Antolić Vupora sodelujeta tudi v Svetu Vlade RS za Slovence v zamejstvu (Merljak 2016a).

Do pogleda matične domovine Slovenije na Slovence na Hrvaškem, predvsem v Istri in Kvarnerju, ki sodijo med avtohtone (zamejske) Slovence, je kritična Vida Srdoč, Slovenka z Reke:

Opažam, da se narod vse preveč enači z državo in da se v matični domovini (z redkimi izjemami, ki se s področjem strokovno ukvarjajo) vse preozko pojmuje Slovence, saj so tisti preko meje pojmovani kot 'drugi'. To še posebej velja za hrvaške Slovence, ker se o Slovencih v Italiji, v Avstriji in na Madžarskem učimo že v osnovni šoli: zakaj so ostali tam, da so prava manjšina in kakšne so njihove pravice (med drugim tudi šolstvo); o hrvaških pa ne, kot da ne spadamo k nacionalnemu telesu. Prevladuje tudi mnenje, da smo se mi (istrski in kvarnerski Slovenci) sem priselili šele nedavno, kar je daleč od resnice. Istra in Kvarner z otoki so postali hrvaški šele po drugi svetovni vojni, pred tem je na tem prostoru raznarodovala Italija s svojim fašizmom (Srdoč 2016).

5.3 Organiziranost Slovencev na Hrvaškem

Slovenska skupnost na Hrvaškem deluje organizirano na dveh ravneh, in sicer:

1. na politični ravni: (zgolj formalno) v hrvaškem saboru, v Svetu za nacionalne manjšine pri Vladi Republike Hrvaške in v svetih manjšinskih samouprav. Gre za – skladno s hrvaško zakonodajo – zastopstvo v organih lokalnih skupnosti;
2. na ravni samoorganiziranosti, v okviru slovenskih kulturnih društev, ki so združena v Zvezo kulturnih društev na Hrvaškem.

5.3.1 Politično zastopstvo Slovencev na Hrvaškem

5.3.1.1 Zastopanost slovenske skupnosti v hrvaškem saboru

Kot je zapisano že v poglavju, kjer so predstavljeni pravni akti, v hrvaškem saboru slovensko, albansko, makedonsko, črnogorsko in bošnjaško manjšino zastopa en poslanec. V nobenem od dosedanjih sklicev hrvaškega sabora ta predstavnik ni bil slovenske narodnosti. Dva mandata je bil pripadnik skupnosti Bošnjakov, v sedanjem sklicu sabora (od leta 2015) pa navedene manjšinske skupnosti zastopa poslanka Ermina Lekaj Prljaskaj, predstavnica albanske narodnosti. Na zadnjih parlamentarnih volitvah leta 2015 se je za to mesto potegovala Sabina Koželj Horvat, predstavnica slovenske manjšine iz Osijeka in predsednica Slovenskega kulturnega društva Stanko Vraz, vendar je s 143 glasovi žal pristala na osmem mestu med dvanajstimi kandidati. Sabor RH (100–160 poslancev) ima po volitvah 8.

novembra 2015 v mandatu 2015–2019 skupno 151 poslancev, med njimi 8 poslancev narodnih manjšin (Mirković 2016).

Slovenci na Hrvaškem si želijo, da bi se pravica do njihove zastopanosti v parlamentu uredila drugače: da bi se jim ali zagotovilo poslanski mandat, ki bi bil namenjen izključno slovenski manjšini, za kar je potrebna sprememba ustavnega zakona, kar je malo verjetno; ali pa da se spremenijo pravila igre znotraj obstoječe ureditve, tako da se na primer določi rotacija poslancev med skupino manjšinskih narodov, ki si poslanski mandat delijo (Merljak 2016a). Kandidatka za predstavnico slovenske manjšine v hrvaškem saboru na volitvah leta 2015 Sabina Koželj Horvat se je v volilni kampanji zavzela za enakopravno zastopanost vseh manjšin v hrvaškem saboru. Zavzela se je za spremembo volilne zakonodaje, ki bo omogočala kandidaturo predstavnikov vseh 22 manjšin na Hrvaškem za poslanska mesta v saboru, pri čemer so jo podprli tudi predstavniki makedonske in črnogorske manjšine (Knežević 2015).

5.3.1.2 Slovenci v svetih narodnih manjšin

Svet narodne manjšine v enoti lokalne (mesta in občine) in v enoti regionalne (županije) samouprave je posvetovalno telo lokalnih oziroma regionalnih oblasti. Je z ustavnim zakonom predvidena oseba javnega prava in kot tak del političnega sistema Republike Hrvaške. Ustavni zakon o pravicah narodnih manjšin (23. in 24. člen) daje vsaki narodni manjšini pravico, da si v enoti lokalne samouprave izvoli svoj svet narodne manjšine, če je število pripadnikov manjšine na teritoriju lokalne skupnosti vsaj 1,5 % celotnega prebivalstva lokalne skupnosti oziroma vsaj 200 v absolutnem številu. V enotah regionalne samouprave pa si manjšina lahko izvoli svoj svet, če je število njenih pripadnikov na teritoriju regionalne skupnosti vsaj 1,5 odstotka celotnega prebivalstva regionalne skupnosti oziroma vsaj 500 v absolutnem številu. Če narodna skupnost v enoti lokalne ali regionalne samouprave ne dosega 1,5 odstotka celotnega prebivalstva oziroma 200 v enoti lokalne samouprave oziroma 500 v enoti regionalne samouprave, živi pa v lokalni oziroma regionalni enoti lokalne samouprave vsaj 100 njenih pripadnikov, lahko narodna skupnost izvoli enega svojega predstavnika (Ustavni zakon o pravicah nacionalnih manjina, 23., 24. čl.).

Podoben model svetov samoupravnih skupnosti velja za predstavnike italijanske in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji in slovenske narodne skupnosti na Madžarskem.

Sveti narodnih manjšin so bili na Hrvaškem prvič izvoljeni leta 2003. Sedaj teče četrti mandat svetov – od maja 2015 (2015–2019). Slovenska manjšina žal svojih pravic za izvolitev svetov v celoti ni izrabila v nobenem mandatu doslej (Mirković 2011).

Slovenci so na zadnjih volitvah izvolili svete in predstavnike v tistih županijah, kjer so svete oziroma predstavnike imeli tudi že doslej. Izjema je Varaždinska županija, saj zaradi zdrsa pod mejo 500 pripadnikov manjšine (imajo jih 497) niso več mogli izvoliti sveta, pač pa so tokrat lahko izvolili le predstavnika (Barbaro Antolič). V obmejni občini Štrigova pa je bila prvič izvoljena predstavnica slovenske manjšine, in sicer gospa Alenka Kosič Novak. Število volilnih upravičencev se šteje glede na število (samo)vpisanih Slovencev v volilni imenik (Merljak 2016a).

Na zadnjih volitvah v svete narodnih manjšin je bilo skupno izvoljenih 9 (od možnih 11) svetov slovenskih narodnih manjšin in 14 (od možnih 22) predstavnikov slovenske narodne manjšine v Republiki Hrvaški. Brez kandidatov in list s strani slovenske manjšine so žal minile volitve v Medžimurski, Krapinski, Bjelovarsko-bilogorski, Dubrovniško-neretvanski in Sisaško-moslavški županiji ter v občinah Buje in Hum na Sotli. Značilnost vseh dosedanjih volitev je bila zelo nizka volilna udeležba (Mirković 2011).

Izvoljeni so bili naslednji sveti slovenskih narodnih manjšin (v nadaljevanju SNM):

- na nivoju županij (število članov posameznega sveta 25): Svet SNM mesta Zagreb, (predsednik Darko Šonc); Svet SNM Primorsko-goranske županije (predsednik Vasja Simonič); Svet SNM Istrske županije (predsednik Dušan Žerovnik); Svet SNM Splitsko-dalmatinske županije (predsednik Cveto Šušmelj);
- na nivoju mest (število članov posameznega sveta 15): Svet SNM mesta Reka (predsednik Boris Rejec); Svet SNM mesta Pulj (predsednica Marija Langer); Svet SNM mesta Split (predsednica Nadežda Eterović); Svet SNM mesta Umag (predsednica Vida Ferlin);
- na nivoju občin (število članov posameznega sveta 10): Svet SNM Občine Matulji (izvoljenih 9 od 10 članov, predsednik Robert Bavčar).

Izvoljeni predstavniki narodnih manjšin (kjer ni pogojev za volitev svetov narodnih manjšin):

- na nivoju županij: Varaždinska županija – Barbara Antolić-Vupora, Osješko-baranjska županija – Polonca Margeta, Karlovska županija – Janez Janković, Šibeniško-kninska županija – Mojca Bareša, Zadrska županija – Rafaela Štulina;
- na nivoju mest: Samobor – Goran Gorše, Osijek – Sabina Koželj Horvat, Karlovac – Marina Delač-Tepšić, Zadar – Darja Jusup, Varaždin – Igor Šerdonec, Opatija – Nikolaja Stock, Poreč – Darinka Lovrić;
- na nivoju občin: Cestica – Ana Mumlek, Štrigova – Alenka Kosič Novak (Državno izborna povjerenstvo Republike Hrvatske 2015; Svet slovenske nacionalne manjšine mesta Zagreb 2015).

Leta 2005 je bila na sedežu Slovenskega kulturnega društva Bazovica na Reki ustanovljena vseslovenska Koordinacija svetov in predstavnikov slovenske narodne skupnosti na Hrvaškem, v katero so se včlanili vsi izvoljeni predstavniki svetov slovenske nacionalne manjšine na ravni občin, mest in županij. Namen koordinacije je, da bi lažje uresničevali skupne interese slovenske narodne skupnosti na ravni lokalne samouprave in na ravni države. Takšno možnost dopušča ustavni zakon o nacionalnih manjšinah Republike Hrvaške. Sedež koordinacije je v Zagrebu. Člani koordinacije so vsi županijski, mestni in občinski sveti za slovensko narodno manjšino kakor tudi vsi posamični zastopniki slovenske narodne manjšine. Žal je koordinacija že daljše obdobje nedelujoča (Strašek 2006, 101).

5.3.1.3 Svet za nacionalne manjšine Republike Hrvaške

Svet za nacionalne manjšine je bil ustanovljen na podlagi ustavnega zakona o pravicah nacionalnih manjšin. Svet je vladno telo, ki skrbi za vključenost nacionalnih manjšin v hrvaško javno življenje, sodelovanje z državnimi organi in sodelovanje v obravnavi vprašanj, povezanih z uresničevanjem in zaščito pravic in svoboščin nacionalnih manjšin. Svet sodeluje s pristojnimi državnimi telesi in telesi samouprave, sveti nacionalnih manjšin oz. predstavniki nacionalnih manjšin, združenji nacionalnih manjšin in pravnimi osebami, ki opravljajo dejavnosti, s katerimi se uresničujejo manjšinska pravica in svobode. Svet odloča o razdelitvi sredstev, ki jih namenja Republika Hrvaška za manjšinske organizacije.

Člane sveta imenuje vlada, in sicer po naslednjem ključu: sedem pripadnikov nacionalnih manjšin, ki jih predlagajo sveti nacionalnih manjšin občin, mest in županij, ter pet pripadnikov nacionalnih manjšin, ki jih glede na kulturno, znanstveno, strokovno in versko

udejstvovanje predlagajo manjšinske skupnosti in druga manjšinska telesa, pravne osebe in državljani nacionalnih manjšin.

Člani sveta imajo štiriletni mandat in so v skladu z ustavnim zakonom tudi predstavniki nacionalnih manjšin pred hrvaškim saborom. V skladu z zakonom ima slovenska manjšina v svetu enega člana, to je Darko Šonc (Savjet za nacionalne manjine Republike Hrvatske 2016).

5.3.2 Samoorganiziranost slovenske skupnosti na Hrvaškem v okviru kulturnih društev

Slovenci na Hrvaškem so začeli s samoorganiziranjem, predvsem v okviru kulturnih društev, že konec 19. in v začetku 20. stoletja. Prva slovenska kulturna organizacija na območju današnje Hrvaške je bilo Slovensko društvo Pulj, ustanovljeno leta 1904, ki je delovalo le dve leti. Leta 1908 je bila v Pulju in v Pazinu ustanovljena slovenska narodna čitalnica (knjižnica), 1913 pa Slovensko pevsko, zabavno in podporno društvo v Pulju. Čeprav ne gre za klasično slovensko kulturno društvo, velja omeniti tudi leta 1878 v Istri ustanovljeno Slovensko-hrvaško politično društvo, ki je izdajalo dve glasili, za Hrvate *Naša sloga*, za Slovence pa *Edinost* (Strašek 2006, 97).

Na prelomu iz 19. v 20. stoletje najdemo slovensko narodnostno organiziranje tudi na Reki, v Gorskem Kotarju, v Karlovcu in v Zagrebu, ki je bil v drugi polovici 19. stoletja in v 20. stoletju glavno središče samoorganiziranja Slovencev na Hrvaškem. Prvo slovensko kulturno društvo v Zagrebu je bilo Slovensko društvo Lipa, ki je bilo ustanovljeno leta 1908. Društvo je razpadlo leta 1920. Od leta 1920 naprej je v Zagrebu delovalo Akademsko društvo Triglav. Leta 1923 je bilo v Zagrebu ustanovljeno Jugoslovansko katoliško akademsko društvo Danica. Med obema vojnama sta bili najmočnejši dve slovenski kulturni društvi Slomškovo kulturno prosvetno društvo, ustanovljeno leta 1933, ki je bilo bolj katoliško usmerjeno, in Narodna knjižnica in čitalnica – NAKIČ, ustanovljena leta 1929, ki je združevala liberalno usmerjene Slovence. Slednja je predhodnica današnjega Slovenskega kulturnega društva Slovenski dom v Zagrebu, ki nepretrgoma (z izjemo ilegalnega delovanja med drugo svetovno vojno) deluje vse do danes. Podrobnejši zgodovinski pregled društvene dejavnosti je opravljen v četrtem poglavju (Kulturno prosvetno društvo Slovenski dom (Zagreb) 1999, 30).

Po drugi svetovni vojni je bilo leta 1947 na Reki ustanovljeno Slovensko kulturno društvo Bazovica, ki deluje neprekinjeno do danes. Za ustanovitev društva je zaslužna predvsem pokojna Zora Ausec, ki je društvo vodila dve desetletji. O njej pišemo tudi kot o pobudnici za ustanovitev prve slovenske šole na Reki po drugi svetovni vojni. Poleg tega sta v času socialistične Jugoslavije poleg društva Bazovica z Reke in Slovenskega doma iz Zagreba delovala še Slovensko kulturno prosvetno društvo Triglav iz Karlovca in Slovenski dom Staneta Severja v Osijeku (Kržišnik-Bukić 1995, 162–168).

Iz kratkega zgodovinskega pregleda o začetkih kulturne samoorganiziranosti Slovencev lahko sklepamo, da so Slovenci svojo narodno zavest in identiteto s pomočjo samoorganiziranosti skrbno ohranjali od konca 19. stoletja dalje. Kot že zapisano, je potreba po samoorganiziranosti nekoliko padla v obdobju po drugi svetovni vojni, ko so Slovenci in Hrvati živeli v skupni federaciji Jugoslaviji.

Z razpadom Socialistične federativne republike Jugoslavije in vzpostavitvijo samostojne Republike Hrvaške se je status Slovencev, živečih na Hrvaškem, spremenil. Postali so narodna manjšina v Republiki Hrvaški, morali so si na novo pridobiti tudi hrvaško državljanstvo. Dotedanja formalna in dejanska enakopravnost ni bila več samoumevna. V novih okoliščinah se je med Slovenci na Hrvaškem začela večati želja in potreba po samoorganiziranju in ohranjanju slovenske identitete. Marjana Mirković, Slovenka, ki živi na Reki, novinarka, ki se že desetletja aktivno ukvarja s položajem in ohranjanjem slovenske manjšine na Hrvaškem, je zgornji tezi v intervjuju pritrdila: *»Slovenci se na Hrvaškem v preteklosti niso čutili ogrožene, vse do osamosvojitve obeh držav in izbruha nacionalizma. Ravno slednje pa je po drugi strani tudi 'zbudilo' številne rojake in spodbudilo samoorganiziranje rojakov širom Hrvaške, in to v okviru kulturnega delovanja«* (Mirković 2016).

Takoj po osamosvojitvi obeh držav se je kljub dejanskemu krepkemu zmanjševanju števila živečih Slovencev na Hrvaškem začelo število slovenskih kulturnih društev naglo množiti. Leta 1992 je bila ustanovljena tudi krovna organizacija Slovencev na Hrvaškem, Zveza Slovencev v Republiki Hrvaški, ki se je pozneje preimenovala v Zvezo slovenskih društev na Hrvaškem (Zveza slovenskih društev na Hrvaškem).

Na Hrvaškem je trenutno registriranih 18 slovenskih kulturnih društev, od tega je 16 društev delujočih. Nedelujoči sta društvi Slovensko kulturno društvo Ivan Cankar v Dubrovniku in

Slovensko kulturno društvo Triglav v Karlovcu (Ministarstvo uprave Republike Hrvatske 2016).

Šestnajst društev deluje v okviru krovne Zveze slovenskih društev na Hrvaškem. Ta društva so naslednja: *Kulturno prosvetno društvo Slovenski dom, Zagreb; Slovenski dom, kulturno prosvetno društvo Bazovica, Reka; Slovensko kulturno društvo Triglav, Split; Kulturno društvo Slovencev Dr. France Prešeren, Šibenik; Slovensko kulturno društvo Lipa, Dubrovnik; Slovensko kulturno društvo Istra, Pulj; Slovensko kulturno društvo Snežnik, Lovran; Slovensko kulturno društvo Lipa, Zadar; Kulturno društvo Slovenski dom Karlovec, Karlovec; Društvo Slovencev Labin, Labin; Slovensko kulturno društvo Stanko Vraz, Osijek; Slovensko kulturno društvo Lipa, Buzet; Slovensko kulturno društvo Oljka, Poreč; Slovensko kulturno društvo Nagelj, Varaždin; Slovensko kulturno društvo Gorski Kotar, Tršće; Slovensko kulturno društvo Ajda, Umag* (Zveza slovenskih društev na Hrvaškem).

Trenutno število registriranih slovenskih društev na Hrvaškem je največje skozi vso zgodovino, čeprav je število Slovencev na Hrvaškem najmanjše od začetka popisov prebivalstva. Po popisu prebivalstva iz 2011 se je za Slovence deklariralo le 10.517 državljanov Republike Hrvaške, leta 1991 pa še 22.376 (Državni zavod za statistiku).

V nadaljevanju podrobneje predstavljamo delovanje krovne Zveze slovenskih društev na Hrvaškem in 8 izbranih večjih in aktivnejših slovenskih kulturnih društev, predvsem tistih, ki se osredotočajo na pouk slovenskega jezika in dejavnosti ob pouku.

5.3.2.1 Zveza slovenskih društev na Hrvaškem

Zveza slovenskih društev na Hrvaškem je krovna organizacija vseh slovenskih društev na Hrvaškem. Januarja leta 1992 je bila ustanovljena Zveza Slovencev v Republiki Hrvaški s sedežem na Reki v SKD Bazovica. Njen predsednik je bil Vinko Žibert, ki je bil takrat tudi predsednik SKD Bazovica. Na pobudo delegatov Slovenskega doma iz Zagreba je zveza septembra 1996 dopolnila svoj statut in se preimenovala v Zvezo slovenskih društev na Hrvaškem. Novo ime je bolj ustrezno, saj dejansko že od ustanovitve povezuje društva, ne posameznikov. Takrat se je sedež zveze preselil z Reke v Zagreb, njen novi predsednik pa je postal Darko Šonc, predsednik Kulturno-prosvetnega društva Slovenski dom Zagreb, ki je predsednik zveze še danes (Strašek 2006, 100).

V okviru zveze trenutno deluje 16 slovenskih kulturnih društev. Njene osnovne naloge so organizacija, združevanje in povezovanje vseh slovenskih društev na Hrvaškem ter oblikovanje skupnih stališč do Republike Slovenije in Republike Hrvaške.

Cilji Zveze slovenskih društev na Hrvaškem:

- ohranjanje in varovanje nacionalne identitete Slovencev v Republiki Hrvaški;
- ohranjanje in varovanje slovenske kulturne dediščine;
- ohranjanje in varovanje slovenske samozavesti in slovenskega jezika;
- ohranjanje in razvoj dobrih in prijateljskih odnosov z večinskim hrvaškim prebivalstvom.

Osnovne dejavnosti Zveze slovenskih društev na Hrvaškem:

- usklajevanje in usmerjanje kulturnih in prosvetnih dejavnosti;
- usklajevanje in usmerjanje dela članov pri ohranjanju nacionalne identitete Slovencev v Republiki Hrvaški;
- usklajevanje in usmerjanje dela pri ohranjanju in razvoju slovenske kulture in dediščine z organiziranjem kulturnih, znanstvenih in strokovnih posvetov in z drugimi oblikami sodelovanja;
- razvoj slovenske kulturne in znanstvene dejavnosti v obliki razstav, gledaliških in glasbenih prireditev, ustanavljanja knjižnic in obnove knjižnega zaklada ter založniške dejavnosti;
- skrb za varovanje in ohranjanje kulturnega zaklada Slovencev v Republiki Hrvaški;
- sodelovanje z državnimi telesi in družbenimi organizacijami s ciljem razvoja svobodnega multinacionalnega sožitja;
- predlaganje in priprava srečanj z mednarodnimi ustanovami v Republiki Hrvaški in zunaj njenih meja;
- pomoč članom pri uspešnem sodelovanju s sorodnimi organizacijami (Zveza slovenskih društev na Hrvaškem).

Zveza je od leta 2004 včlanjena v Slovensko manjšinsko koordinacijo SLOMAK, ki povezuje krovne slovenske organizacije v sosednjih državah Slovenije, tj. v Italiji, v Avstriji, na Madžarskem in na Hrvaškem (Mirković 2011).

5.3.2.2 *Kulturno prosvetno društvo Slovenski dom, Zagreb*

Predhodnica društva Narodna knjižnica in čitalnica – NAKIČ je bila ustanovljena leta 1929; ta letnica velja tudi kot uradna ustanovitev društva. Kulturno prosvetno društvo Slovenski dom je tako najstarejše društvo Slovencev v Evropi. Društvo je na območju današnje Republike Hrvaške delovalo v štirih državnih tvorbah: v Kraljevini Jugoslaviji, v obdobju NDH in upora, ko je moralo nekaj časa delovati v ilegali, v Socialistični federativni republiki Jugoslaviji in v samostojni Republiki Hrvaški. Ustanovitelj društva, takratne Narodne knjižnice in čitalnice, je bil dr. Fran Zavrnik. Društvo je v svojem dolgem obdobju delovanja preživljalo številne vzpone in padce. Velikokrat je bilo delovanje društva ogroženo tudi zaradi notranjih trenj in nesoglasij (Strašek 2006, 102).

Danes je Kulturno prosvetno društvo Slovenski dom najmočnejše in po članstvu najštevilčnejše slovensko društvo na Hrvaškem. Šteje okrog 800 članov. Je najstarejše kulturno društvo Slovencev v Evropi in v svetu z neprekinjenim delovanjem. Njihove dejavnosti so zelo raznolike in mnogoštevilne. Znotraj društva je delujočih več sekcij: mešani pevski zbor Slovenskega doma, ansambel Sudar, ustvarjalna delavnica Šopek, duhovna sekcija in duhovni MePZ A. M. Slomšek, galerijska dejavnost in sekcija izgnancev (1941–1945) (Šonc 2016).

Slovenski dom ima tudi svojo knjižnico, v kateri hranijo prek 7.000 slovenskih knjig. S knjigami v slovenskem jeziku, ki jih hrani in izposoja knjižnica Slovenskega doma, želijo predvsem vplivati na vračanje slovenščine v dnevno rabo med Slovenci v Zagrebu, saj je v pogovorih žal že opazno, da slovenščino tudi med Slovenci vse prepogosto zamenjuje hrvaški jezik. Vsak prvi petek v mesecu v prostorih društva organizirajo družabne večere, na katerih med drugim proslavijo rojstne dneve svojih članov. Za člane društva organizirajo tudi izlete, predvsem v Slovenijo (Zveza slovenskih društev na Hrvaškem 2016; Šonc 2016).

Od leta 1996 redno izhaja glasilo društva *Novi odmev*. Časopis *Odmev* je društvo izdajalo že v 30. letih 20. stoletja, zato velja *Novi odmev* za naslednika tega časopisa. Glasilo izide trikrat na leto, njegov namen pa je beležiti najpomembnejše dogodke v Slovenskem domu in Zvezi slovenskih društev na Hrvaškem, opozarjati na pomembne mejnike v zgodovini slovenske skupnosti na Hrvaškem ter pojasnjevati dogodke v Sloveniji in na Hrvaškem, ki vplivajo na življenje Slovencev na Hrvaškem.

Slovenski dom se lahko pohvali tudi z bogato založniško dejavnostjo. V zadnjih dveh desetletjih so izdali številne publikacije, zbornike, biltene, monografije, brošure in pesniške zbirke, ki so vezane predvsem na ohranjanje slovenstva med tamkajšnjo slovensko manjšino. Posebej izpostavljamo monografijo avtorjev Silvina Jermana in Ilinke Todorovski *Slovenski dom v Zagrebu 1929-1999*, ki je bila izdana ob sedemdesetletnici delovanja Slovenskega doma in bralcem ponuja temeljit zgodovinski pregled delovanja društva (Zveza slovenskih društev na Hrvaškem).

V okviru društva Slovenski dom vsak ponedeljek poteka dvourni tečaj slovenskega jezika, in sicer v dveh skupinah, začetni in nadaljevalni. Tečaj društvo že od leta 1992 izvaja povsem samostojno, saj ne sodi v sklop dopolnilnega pouka slovenskega jezika, ki ga v več krajih na Hrvaškem skladno s slovensko zakonodajo organizira Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS. O pouku slovenskega jezika podrobneje pišemo v naslednjih poglavjih.

5.3.2.3 Slovenski dom, kulturno prosvetno društvo Bazovica

Kulturno prosvetno društvo Bazovica je bilo ustanovljeno oktobra leta 1947 na pobudo Zore Ausec učiteljice, Slovenke z Reke in entuziastke. Društvo od takrat naprej neprekinjeno deluje. Glavni cilji društva ob ustanovitvi so bili skrb za ohranjanje slovenske narodne identitete, dvigovanje kulturne zavesti, skrb za učenje slovenskega jezika, hkrati pa tudi v takratnem duhu spoznavanje kulturnih dosežkov jugoslovanskih narodov ter negovanje bratstva in enotnosti med jugoslovanskimi narodi in narodnostmi. Leta 1952 se je društvo vselilo v nacionalizirano zgradbo, ki je bilo nekoč v lasti znanega slovenskega trgovca z Reke Josipa Gorjupa. Po več letih je na prošnjo društva zgradba prišla v njihovo last. Odločitev se je izkazala za zelo dobro, saj so prostori društva zelo primerni tudi za številne kulturne prireditve in društveno kavarno, ki deluje v okviru društva. Prostori društva so tako postali resničen dom za mnoge Slovence z Reke, ki ne morejo pogosto obiskati svoje domovine (Krebelj 2010, 42).

Po razpadu Jugoslavije leta 1991 se je pomen društva še povečal. Društvo je postalo središče za Slovence na Reki in v širši okolici. Kot smo že pisali, so bili prostori društva v začetku 90. let prvi sedež Zveze Slovencev na Hrvaškem, skupne organizacije slovenskih društev v novi državi, katere predsednik je bil tudi tedaj prvi mož SKD Bazovica Vinko Žibert. V društvu se od osamosvojitve obeh držav dalje v sodelovanju s slovenskim veleposlaništvom v Republiki

Hrvaški odvijajo redni konzularni dnevi. Na srečanjih s konzularnimi predstavniki se Slovenci, ki živijo v Kvarnerju, seznanjajo z vsemi aktualnimi informacijami iz matične domovine. Slovenski dom danes šteje skoraj 2000 članov.

V okviru Slovenskega doma delujejo številne sekcije, in sicer mešani pevski zbor, dramska skupina, folklorno-plesna skupina, literarna skupina in knjižnica, planinska skupina in gospodarska sekcija. Glavne naloge društva so danes spodbujanje in razvoj slovenske identitete, slovenskega jezika in slovenske kulturne dediščine med Slovenci na Reki in v Kvarnerju ter negovanje prijateljskih odnosov s hrvaškim narodom. Dejavnosti društva so usmerjene v vzpodbujanje medsebojnega spoznavanja in druženja ter negovanja vezi s Slovenijo (Statut Slovenskog doma – Kulturno prosvjetnog društva »Bazovica« 2015).

Društvo izdaja tudi glasilo slovenske skupnosti na Reki in v Primorsko-goranski županiji *Sopotja*. Glasilo izhaja že peto leto in izide praviloma štirikrat letno. Vsak mesec člani društva po elektronski pošti prejmejo informator, v katerem lahko preberejo pomembne informacije za slovensko skupnost na Reki (Slovenski dom - Kulturno prosvetno društvo »Bazovica«).

Slovenski dom Bazovica veliko sodeluje tudi z drugimi slovenskimi kulturnimi društvi na Hrvaškem in v skladu s spodbujanjem multikulturalnosti tudi z društvi drugih nacionalnih manjšin na Reki. Reka je znana po svojem multikulturnem značaju. Tako lahko v glasilu *Sopotja* preberemo, da so člani Društva Bazovica sodelovali na letni prireditvi organizacij narodnih manjšin na Reki. Glavno sporočilo srečanja je bilo, da večkulturalnost družbo bogati, zato je treba spodbujati vrednote sožitja in spoštovanja pravic narodnih manjšin, ohranjanja različnosti in kulture. Predstavniki različnih narodnih manjšin na Reki so na prireditvi predstavljali tudi svoje običaje ob praznovanju novega leta (Slovenski dom - Kulturno prosvetno društvo »Bazovica«).

V Kulturno prosvetnem društvu Bazovica poteka tudi dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture. Pouk poučuje učiteljica Vida Srdoč, ki je v intervjuju poudarila, da je pouk slovenskega jezika ena od najpomembnejših aktivnosti društva: »Že naziv kulturno prosvetno društvo ali kot pravi naš predsednik: 'delamo bogu všečno delo', je temelj tudi za ostale dejavnosti, predvsem za dramsko, pa tudi za pevski zbor« (Srdoč 2016). Poudarja, da je od zavzetosti vodstva društva zelo odvisen uspeh pri pouku in interes za pouk: »Od politike društva in sodelovanja med vodstvom in učitelji je odvisen uspeh pri poučevanju slovenščine, tako številčnost učencev kot kvaliteta znanja slovenščine (zagnanost za učenje) pa tudi

splošna slika društva kot takega« (Srdoč 2016). O pouku bomo več pisali v poglavju o dopolnilnem pouku slovenskega jezika.

Zaradi velikega zanimanja za študij v Sloveniji in učenje slovenščine se je v okviru KPD Bazovica marca 2016 začel dodatni tečaj, namenjen predvsem maturantom, ki nameravajo študirati v Sloveniji. Tudi ta tečaj vodi učiteljica dopolnilnega pouka in kulture Vida Srdoč (Slovenski dom - Kulturno prosvetno društvo »Bazovica«).

Besede podpredsednice društva dr. Jasmine Dlačić na okrogli mizi o viziji prihodnosti slovenstva na Hrvaškem, ki je potekala konec leta 2015 na Reki, potrjujejo, da je zelo pomembna skrb društva skrb za pridobivanje novih, mladih članov. Poudarila je, da je prav skrb za najmlajše rojake, ki jih je vedno več, kot se je izkazalo tudi na miklavževanju, ključna za ohranjanje društvene dejavnosti tudi med naslednjimi rodovi:

Več kot 30 jih je prišlo in bilo jih je veselje opazovati. Ko vidite otroke, kako so veseli, se igrajo, delajo voščilnice za Miklavža, res vidiš, da jih je veliko in bi radi sodelovali. Rabijo pa dejavnosti, ki bodo prilagojene njim. In prav zato načrtujemo ustanovitev plesne skupine za najmlajše otroke. Društvo se je v teh letih precej spremenilo, odprlo za nove skupine, radi pa bi še okrepili kulturno delovanje – od glasbenih skupin do fotosekcije. Ohranjamo tradicionalno dejavnost, hkrati pa se skušamo z novimi skupinami odpirati in se približati mladim. Ti vse pogosteje najdejo mesto tudi v upravnem odboru društva (Strah, da bomo izumrli, je odveč 2016).

5.3.2.4 Slovensko kulturno društvo Istra Pulj

Slovensko kulturno društvo Istra Pulj je bilo ustanovljeno leta 2001. Za prvo predsednico društva je bila izbrana Alojzija Slivar. V prvem letu društvo ni bilo posebej aktivno, saj ni imelo svojih prostorov, kjer bi lahko delovalo. V začetku leta 2003 so bili s strani mesta Pulj društvu dodeljeni prostori na ulici Hermana Dalmatina, kjer je še sedaj sedež društva. Dodelitev prostorov je vsekakor pomenila zagon delovanja društva. Prostori so zelo primerni za prireditve, predavanja, razstave in delovanje zbora, niso pa primerni za administrativno dejavnost in sestanke, saj gre za gledališko dvorano. S finančno podporo Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu je društvo Istra leta 2010 odprlo še dodatne prostore, imenovane Slovenski dom, kjer sedaj delujejo tajništvo društva, kreativna delavnica in

delavnica zdravega življenja ter poteka pouk slovenščine. Prostori so primerni tudi za številne sestanke.

Društvo danes združuje okoli 500 članov, kot je zapisano na njihovi spletni strani, tudi pripadnike drugih narodnosti, kajti »vsi, ki imajo radi našo kulturo in so radi v naši družbi, so dobrodošli« (Slovensko kulturno društvo Istra).

Glavne dejavnosti društva so usmerjene v ohranjanje nacionalne in kulturne identitete Slovencev na področju Pulja in okolice ter skrb za ohranjanje znanja slovenskega jezika. V okviru društva deluje več sekcij: literarna, likovna, dramska, pevška (pevski zbor Encijan), folklorna in planinska. Leta 2007 je društvo začelo z izdajanjem glasila društva *Mavrica*, ki izhaja štirikrat letno (Slovensko kulturno društvo Istra). Predsednica društva je od novembra 2015 Danica Avbelj, ki je nasledila dolgoletno predsednico Klavdijo Velimirović (novo vodstvo SKD Istra Pulj 2015).

V prostorih društva poteka tudi dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture, ki ga tako kot v društvu Bazovica na Reki vodi učiteljica Vida Srdoč. O pouku več pišemo v poglavju o dopolnilnem pouku slovenskega jezika in kulture.

5.3.2.5 Slovensko kulturno društvo Gorski Kotar, Prezid

Gorski Kotar je območje neposredno ob meji z Republiko Slovenijo, ki je poseljeno z avtohtonim slovenskim prebivalstvom. Kljub temu na tem območju dolgo ni delovalo nobeno slovensko društvo. Verjetno je eden od razlogov za dolgotrajno odsotnost društva prav neposredna bližina meje s Slovenijo, ki omogoča številne stike z matično domovino, zaradi česar člani slovenske skupnosti niso čutili potrebe po samoorganiziranju v društvo. Leta 2007 je bilo ustanovljeno Slovensko kulturno društvo Gorski Kotar, ki je trenutno eno od aktivnejših slovenskih kulturnih društev v Republiki Hrvaški. Društvu je uspelo med članstvo pritegniti kar nekaj mladih. To društvo je v dobrih osmih letih delovanja zmoglo na območju Gorskega Kotarja, ki v zaposlitvenem in izobraževalnem pogledu izrazito gravitira proti Sloveniji, zajeti precej mladih ljudi, ki se čutijo povezane s Slovenijo. Ker društvo še nima svojih prostorov, tudi nekih posebnih organiziranih mladinskih dejavnosti še ni uspelo razviti, a zaradi že omenjene močne navezanosti na Slovenijo in zaradi dejstva, da je v nekaterih krajih, na primer v povsem obmejnem Prezidu, veliko prebivalstva bolj slovenskega kot

hrvaškega, je prihodnost mladinskega delovanja v Gorskem Kotarju dokaj perspektivna. (Merljak 2016a).

Društvo s svojim delovanjem spodbuja ohranjanje in negovanje slovenske identitete med Slovenci na področju mesta Čabar, ohranjanje in negovanje slovenske samozavesti in slovenskega jezika, ohranjanje in negovanje slovenske kulturne dediščine ter spodbujanje prijateljskih odnosov med hrvaškim in slovenskim narodom (Statut Slovenskog kulturnog društva Gorski Kotar, 8. čl.).

Dejavnosti društva so predvsem vzpodbujanje, medsebojno spoznavanje in druženje; negovanje društvenih in kulturnih vezi s Slovenijo; spodbujanje učenja in izpopolnjevanja slovenskega jezika, običajev in tradicij, kulturne dediščine ter kulturnozgodovinskih vrednot; nudenje raznih oblik pomoči in obveščanja slovenske manjšine; organiziranje kulturnih druženj in združevanje. V okviru društva delujeta kulturna in likovna skupina, poteka pa tudi dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture (Slovensko kulturno društvo Gorski Kotar).

5.3.2.6 Slovensko kulturno društvo Stanko Vraz, Osijek

Na področju Slavonije v Osiješko-baranjski županiji danes živi okrog 350 Slovencev. V Osijeku živi malo več kot 100 Slovencev. Že v prvi polovici 70. let so posamezni Slovenci v Osijeku dajali iniciative za ustanovitev društva. Kljub majhnemu številu Slovencev na tem območju je bilo leta 2006 ustanovljeno Slovensko kulturno društvo Stanko Vraz. Ob ustanovitvi je imelo društvo 35 članov, danes pa združuje okoli 70 ljudi. Žal je po besedah predsednice Sabine Koželj Horvat aktivnih le okoli 40 članov. Predsednica je v intervjuju izpostavila, da »se v društvo večinoma vključujejo potomci Slovencev, stari med 30 in 50 let, ki večinoma več ne govorijo slovensko« (Koželj Horvat 2016).

Dejavnosti društva so ohranjanje in širjenje slovenske kulture, običajev in jezika; izvajanje vsakoletnih kulturnih programov Dnevi slovenske kulture v Osijeku, kamor so povabljeni slovenski kulturni ustvarjalci (pisatelj Bogdan Novak, igralec Jure Ivanušič, Sašo Klečnik, pevski zbor Mariborski oktet, pevka slovenskih narodnih popevk Marjetka Popovski); povezovanje kultur in držav (prevod knjig predsednika Janeza Drnovška v hrvaščino, prevodi hrvaških pisateljev v slovenščino); likovne razstave; literarni večeri; vsakoletno sodelovanje na tradicionalni prireditvi Velikonočni običaji manjšin v Osijeku, spoznavanje Slovenije (organiziranje ekskurzij na različne konce Slovenije) (Koželj Horvat 2016).

V prostorih društva poteka tudi dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture. Pouk vodi predsednica društva Sabina Koželj Horvat, ure pa v glavnem obiskujejo odrasli udeleženci.

5.3.2.7 Slovensko kulturno društvo Triglav, Split

Po nepopolnih podatkih, ki variirajo glede na to, koliko Slovencev se je deklariralo za Slovence in koliko jih je vpisanih na volilne sezname, je na volilnem seznamu v Splitno-dalmatinski županiji 575 Slovencev, v mestu Split pa 341. Sicer po nepopolnih podatkih na tem področju živi okoli 1200 Slovencev.

Med obema vojnama naj bi v Splitu živelo okoli 2000 Slovencev, ki so bili medsebojno krepko ekonomsko povezani. Največ je bilo Primorcev, ki so bežali pred fašizmom. V Selca na Brač je prišla kolonija kamnosekov, prišli so tudi čevljarji iz Metlike, gostilničarji, trgovci, v bogate družine so se priseljevale služkinje, v kraljevo mornarico v Splitu pa tehnični, izobražen kader. Po vojni se je na to območje priselilo veliko vojaških oseb (Hrga 2016).

Takrat so v Splitu delovali slovensko društvo in čitalnica ter dve slovenski banki, in sicer Ljubljanska kreditna banka in Zadružna gospodarska banka. Po drugi svetovni vojni je samoorganiziranost Slovencev v Splitu začasno zamrla (Kržišnik-Bukić 1995, 173–176).

Slovensko kulturno društvo Triglav Split je bilo ustanovljeno 9. maja 1992. Je prvo na novo ustanovljeno slovensko kulturno društvo po osamosvojitvi Republike Hrvaške. Vera Hrga, ustanovitvena članica društva, urednica časopisa *Planika* in učiteljica dopolnilnega pouka, je v intervjuju povedala:

Ustanovitvene skupščine se je takrat udeležilo 350 članov v želji, da s skupnimi močmi udejanjijo svoja stremjenja: ohranjati narodno identiteto, negovati slovensko kulturno dediščino, materni jezik, obenem pa graditi, razvijati in negovati dobre in prijateljske odnose s someščani, s hrvaškim narodom. Skozi dve desetletji je članstvo naraščalo, v društvo so se vključevali mnogi na tem področju živeči Slovenci pa tudi mnogi drugi naši prijatelji. Starostna struktura je zajemala v povprečju starejše člane. Danes v društvu deluje 350 članov, od teh je zelo aktivnih kakšnih 150 (Hrga 2016).

Glavne dejavnosti društva so usmerjene k vzpodbujanju, medsebojnemu spoznavanju in druženju, negovanju društvenih in kulturnih vezi s Slovenijo, organiziranemu učenju in

izpopolnjevanju slovenskega jezika, ohranjanju običajev in tradicij, kulturne dediščine ter kulturnozgodovinskih vrednot, organiziranju kulturnih, znanstvenih in strokovnih srečanj, sodelovanju na tribunah, manifestacijah in drugih oblikah druženja in združevanja, organiziranju kulturnih prireditev, literarnih večerov, predavanj, predstavitev knjig in avtorjev, razstav (Hrga 2016).

Društvo redno izdaja glasilo *Planika*, s katerim Slovence v Splitu in okolici obvešča o dejavnostih, prireditvah in drugih pomembnih informacijah za Slovence v Dalmaciji. Vera Hrga je v zvezi z revijo *Planika* izpostavila naslednje:

Revija Planika izhaja že od same ustanovitve društva. Do sedaj je izšlo že 194 števil. Namenjena je celotni slovenski skupnosti na področju Splitsko-dalmatinske županije. Skupaj z uredniškim odborom jo urejam jaz. Registrira dogajanja v društvu ter v fotografijah in tekstu poroča o izvedenih aktivnostih, prinaša pregled načrtovanih aktivnosti v naslednjem obdobju, spremlja dogodke v drugih slovenskih društvih v Dalmaciji, na slovenski kulturni sceni, športne dosežke in še kaj. Društvo povezuje tudi z ostalimi slovenskimi društvi in institucijami. Izhaja štirikrat letno in je vselej zelo nestrpno pričakovana in brana. Naj poudarim, da glasilo v celoti financira Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu RS (Hrga 2016).

V okviru društva delujejo tudi slikarska skupina, čipkarska sekcija, mešani pevski zbor Triglav Split in planinska sekcija.

V prostorih redno poteka tudi dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture, ki ga, kot že zapisano, poučuje učiteljica Vera Hrga in ki poteka neprekinjeno od leta 1993 (Hrga 2016).

5.3.2.8 Slovensko kulturno društvo Nagelj Varaždin

Slovensko kulturno društvo Nagelj je bilo ustanovljeno leta 2008 z namenom povezovanja Slovencev v Varaždinski županiji. Podpredsednica društva in predsednica društva slovensko-hrvaškega prijateljstva Barbara Antolić Vupora glede aktivnosti v društvu pove:

V društvu vidimo svojo vlogo predvsem pri ohranjanju tistega, zaradi česar smo radi Slovenci: organizaciji prireditev ob pomembnejših slovenskih praznikih, tu zagotovo izstopajo vsakoletne manifestacije ob praznovanju Prešernovega dne; prirejanju

dogodkov za mlade manjšince z namenom nadaljnega druženja in povezovanja; negovanju dobrih političnih odnosov med državama preko obiskov delegacij obeh držav; zagotavljanju nadaljevanja učenja slovenskega jezika med mladimi (Antolić Vupora 2016).

Slovensko kulturno društvo Varaždin je eno redkih slovenskih kulturnih društev na Hrvaškem, ki mu uspelo pridobiti sredstva tudi iz evropskih skladov. Slovensko kulturno društvo Nagelj je izdalo tudi posebno publikacijo o društvu. Društvo daje tudi velik poudarek učenju slovenskega jezika. Vsako leto organizira ekskurzijo v Slovenijo za dijake Druge Varaždinske gimnazije, kjer poteka pouk slovenskega jezika, in sodeluje pri aktivnostih učencev, ki se v osnovnih šolah v Varaždinski županiji učijo slovenščino. O obeh modelih pouka slovenskega jezika več pišemo v nadaljevanju (Antolić Vupora 2016).

5.3.2.9 Slovensko kulturno društvo Lipa Buzet

Slovensko kulturno društvo Lipa Buzet je bilo ustanovljeno 19. oktobra 2007 v prostorih Narodnega doma v Buzetu. Prva predsednica društva je postala Draga Klarič (Kažipot 2007). Slovensko kulturno društvo Lipa je med novejšimi slovenskimi društvi na Hrvaškem. V okviru društva se organizirajo kulturni in literarni večeri, žal pa je v zadnjem času društvo manj aktivno. V prostorih društva poteka dopolnilni pouk slovenskega jezika, za katerega je malo interesa.

5.4 Demografske značilnosti Slovencev na Hrvaškem

Po podatkih zadnjega popisa prebivalstva iz leta 2011 je v Republiki Hrvaški, ki šteje skupno 4.284.889 prebivalcev, slabih osem odstotkov pripadnikov narodnih manjšin. Poimensko je naštetih dvaindvajset manjšin: albanska, avstrijska, bošnjaška, bolgarska, češka, črnogorska, italijanska, judovska, madžarska, makedonska, nemška, poljska, romska, romunska, rusinska, ruska, slovaška, slovenska, srbska (najštevilčnejša), turška, ukrajinska in vlaška (Državni zavod za statistiku).

Na popisu prebivalstva v Republiki Hrvaški leta 2011 se je za Slovence izreklo 10.517 hrvaških državljanov slovenske narodnosti, kar je dvajset odstotkov manj kot na popisu prebivalstva leta 2001 in dvakrat manj kot na popisu leta 1991 (Državni zavod za statistiku).

Tabela 5.1: Struktura prebivalstva po nacionalnostih v Republiki Hrvaški glede na popise prebivalstva od 1971 do 2011

	Prebivalstvo					Struktura (v odstotkih)				
	1971	1981	1991	2001	2011	1971	1981	1991	2001	2011
Skupaj	4.426.221	4.601.469	4.784.265	4.437.460	4.284.889	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Hrvati	3.513.647	3.454.661	3.736.356	3.977.171	3.874.321	79,38	75,08	78,10	89,63	90,42
Nacionalne manjšine										
Skupaj	774.723	651.831	713.311	331.383		17,50	14,17	14,91	7,47	
Albanci	4.175	6.006	12.032	15.082	17.513	0,09	0,13	0,25	0,34	0,41
Avstrijci	352	267	214	247	297	0,01	0,01	0,00	0,01	0,01
Bošnjaki				20.755	31.479				0,47	0,73
Bolgari	676	441	458	331	350	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01
Črnogorci	9.706	9.818	9.724	4.926	4.517	0,22	0,21	0,20	0,11	0,11
Čehi	19.001	15.061	13.086	10.510	9.641	0,43	0,33	0,27	0,24	0,22
Madžari	35.488	25.439	22.355	16.595	14.048	0,80	0,55	0,47	0,37	0,33
Makedonci	5.625	5.362	6.280	4.270	4.138	0,13	0,12	0,13	0,10	0,10
Nemci	2.791	2.175	2.635	2.902	2.965	0,06	0,05	0,06	0,07	0,07
Poljaki	819	758	679	567	672	0,02	0,02	0,01	0,01	0,02
Romi	1.257	3.858	6.695	9.463	16.975	0,03	0,08	0,14	0,21	0,40
Romuni	792	609	810	475	435	0,02	0,01	0,02	0,01	0,01
Rusi	1.240	758	706	906	1.279	0,03	0,02	0,01	0,02	0,03
Rusini	3.728	3.321	3.253	2.337	1.936	0,08	0,07	0,07	0,05	0,05
Slovaki	6.482	6.533	5.606	4.712	4.753	0,15	0,14	0,12	0,11	0,11
Slovenci	32.497	25.136	22.376	13.173	10.517	0,73	0,55	0,47	0,30	0,25
Srbi	626.789	531.502	581.663	201.631	186.633	14,16	11,55	12,16	4,54	4,36
Italijani	17.433	11.661	21.303	19.636	17.807	0,39	0,25	0,45	0,44	0,42
Turki	221	279	320	300	367	0,00	0,01	0,01	0,01	0,01
Ukrajinci	2.793	2.515	2.494	1.977	1.878	0,06	0,05	0,05	0,04	0,04
Vlahi	13	16	22	12	29	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Židi	2.845	316	600	576	509	0,06	0,01	0,01	0,01	0,01
Ostali	103.427	404.450	152.803	21.801	8.052	2,34	8,79	3,19	0,49	0,19

Vir: Državni zavod za statistiku (2016).

Kot smo že pisali, je bilo Slovencev na Hrvaškem skozi zgodovino največ leta 1953, in sicer 42.157. Takrat je prvič in zadnjič v zgodovini delež Slovencev presegel en odstotek celotnega hrvaškega prebivalstva, delež Slovencev med prebivalci RH je namreč takrat znašal 1,1 odstotka. Od leta 1953 njihovo število vztrajno pada. Podatki popisov prebivalstva v obdobju od 1971 do zadnjega popisa leta 2011 kažejo trend stalnega upadanja števila oseb, ki so se na popisih opredelile kot Slovenci. Leta 1971 jih je bilo 32.497 (0,73 odstotka), leta 1981 25.136 (0,55 odstotka), leta 1991 22.376 (0,43 odstotka), leta 2001 13.173 (0,30 odstotka), leta 2011 pa 10.517 (0,25 odstotka) (Državni zavod za statistiku).

Večina od narodnostno opredeljenih Slovencev po popisu iz leta 2011 živi v županijah ob meji s Slovenijo. Največ, 2300 (leta 2002 2883), jih živi v Primorsko-goranski županiji, sledi Zagreb, kjer je Slovencev 2132 (leta 2002 3225), v Istrski županiji pa jih je 1793 (leta 2002 2020) (Državni zavod za statistiku). V Tabeli 2 je pregled števila pripadnikov slovenske narodne manjšine po vseh hrvaških županijah na popisu leta 1991 in 2002. Podatki zadnjega popisa za vse županije niso bili dostopni. Kljub temu iz dostopnih podatkov za nekaj s Slovenci najbolj poseljenimi županijami lahko sklepamo, da se trend padanja števila prebivalcev, ki se deklarirajo za Slovence, žal ni ustavil.

Tabela 5.2: Pregled števila pripadnikov slovenske narodne manjšine po županijah glede na popisa leta 1991 in 2001

Županija	Število pripadnikov slovenske narodne manjšine		Indeks spremembe
	1991	2001	2001/1991
Zagrebska	956	601	62.9
Krapinsko-zagorska	543	439	80.8
Sisaško-moslovaška	352	181	51.4
Karlovaška	622	340	54.7
Varaždinska	783	562	71.8
Koprivniško-križevaška	184	131	71.2

Bjelovarsko-bilogorska	230	120	52.2
Primorsko-goranska	4.633	2.883	62.2
Liško-senjska	71	39	54.9
Virovitičko-podravska	117	67	57.3
Požeško-slavonska	127	59	46.5
Brodsko-posavska	248	93	37.5
Zadarska	482	267	55.4
Osješko-baranjska	857	480	56.0
Šibensko-kninska	259	143	55.2
Vukovarsko-srijemska	217	92	42.4
Splitko-dalmatinska	1.357	746	55.0
Istrska	2.808	2.020	71.9
Dubrovniško-neretvanska	265	163	61.5
Medžimurska	855	522	61.1
Mesto Zagreb	6.410	3.225	50.3
Skupaj	22.376	13.173	58.9

Vir: Tatalović (2005, 82–83).

Zanimiv paradoks je, da se je po razpadu Jugoslavije, ko se je število deklariranih Slovencev na Hrvaškem pospešeno zmanjševalo, zgodil pravi preporod samoorganiziranja Slovencev oziroma množično ustanavljanje in aktivno delovanje novih slovenskih kulturnih društev.

Dr. Barbara Riman, raziskovalka na Inštitutu za narodnostna vprašanja RS in velika poznavalka manjšinske problematike na Hrvaškem ter Slovenka, ki živi na Reki, je opozorila na dejstvo, da se je po letu 1991 zmanjšalo število skoraj vseh manjšin v Republiki Hrvaški: »Najbolj se je zmanjšalo število Srbov in Črnogorcev, na tretjem mestu pa so Slovenci. Kljub temu trendu se nikoli ni zmanjšalo število pripadnikov Bošnjakov, Romov in Albancev. Iz popisa leta 2011 pa je vidno, da se število pripadnikov nekaterih manjšin spet povečuje (Nemci in Avstrijci)« (Riman 2016). Za zmanjševanje števila pripadnikov slovenske manjšine navaja dr. Riman več razlogov:

1. veliko ekonomskih migrantov, ki so imeli v času skupne države službe na Hrvaškem;
2. slovenska manjšina na Hrvaškem je po starosti pripadnikov zelo stara: v zadnjem popisu leta 2011 je povprečna starost Slovencev na Hrvaškem 69 let, kar po starostni strukturi uvršča slovensko manjšino na Hrvaškem med najstarejše;
3. v 90. letih (po osamosvojitvi in v času vojne) v splošni hrvaški politični in družbeni klimi ni bilo »popularno« biti predstavnik manjšin, zato se je veliko Slovencev na popisih izreklo za Hrvate, predvsem tistih iz mešanih zakonov (Riman 2016).

Velik problem je tudi, da se v hrvaških šolah in na fakultetah beležijo podatki o nacionalnosti. Dr. Riman opozarja, da se ravno v zadnjem času po spremembi oblasti na Hrvaškem za manjšine spet obetajo slabši časi, saj predstavniki vlade javno govorijo o ukinjanju sredstev za pomembne manjšinske medije (npr. *La voce del popolo*), zato bo še toliko pomembnejša vloga Republike Slovenije (Riman 2016).

Tudi Vera Hrga, Slovenka iz Splita, kot glavna vzroka za zmanjševanje števila deklariranih Slovencev na popisih v letih po domovinski vojni vidi splošno negativno razpoloženje do manjšin na Hrvaškem in asimilacijo (Hrga 2016).

Marjana Mirković, novinarka, predstavnica slovenske skupnosti na Reki in velika borka za pravice Slovencev na Hrvaškem, meni, da bi tudi Republika Slovenija lahko bolj pripomogla k omejitvi asimilacije Slovencev na Hrvaškem:

Republika Slovenija je sicer zagotovila finančno podporo, ni pa vzpostavila nobene kulturne, izobraževalne ali raziskovalne ustanove, izgubil se je stik z jezikom – ni bilo mogoče spremljati programov slovenske RTV – in predvsem ni bilo fleksibilnega pristopa k reševanju državljanstva, ki so ga številni rojaki pojmovali kot potrditev svojega slovenstva. Zavrnitev te možnosti je marsikaterega od njih (številni so si želeli tako zgolj zagotoviti zadnje počivališče v Sloveniji) odvrnila tudi od stikov z društvom Bazovica in slovensko skupnostjo nasploh (Mirković 2016).

Hkrati M. Mirković opozarja tudi na odklonilen odnos Republike Hrvaške do manjšin: »Danes asimilacijo dodatno krepi tudi aktualno prevladujoč odnos na Hrvaškem do manjšin, tudi slovenske« (Mirković 2016).

Rudi Merljak, sekretar na Uradu RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, ki se že dolga leta profesionalno ukvarja s slovensko manjšino na Hrvaškem in v ostalih sosednjih državah, kjer

ima Slovenija avtohtone manjšine, je poleg usmeritev hrvaške državne politike do manjšin kot močan asimilacijski dejavnik izpostavil tudi hrvaško Rimskokatoliško cerkev:

Zoper njihove (predstavnikov slovenske manjšine, op. a.) intimne občutke (delne) etnične drugačnosti je delovala tako rekoč celotna državna in cerkvena mašinerija, s ciljem etnične in nacionalne homogenizacije. Še bolj kot vpliv vzgojno-izobraževalnega sistema, ki otroke in mladostnike pač vzgaja v duhu nacionalnega hrvaštva, je zlasti v podeželskem okolju občuten vpliv Rimskokatoliške cerkve, ki je morda celo ključen nosilec hrvaške nacionalne ideje (Merljak 2016b).

Opozarja tudi na razliko med tako imenovano zamejsko (etnični Slovenci) in izseljensko skupnostjo, saj je za veliko večino izseljenskih skupnosti značilna zelo hitra asimilacija (Merljak 2016b).

6 POUČEVANJE SLOVENSKEGA JEZIKA NA HRVAŠKEM

V osrednjem poglavju predstavljamo vse možnosti pouka slovenskega jezika na Hrvaškem. Najprej na kratko pišemo o poskusu vzpostavitve slovenske šole v zgodovini, v povojnih letih, nato predstavljamo normativne možnosti, ki jih nudi Republika Hrvaška za pouk manjšinskih jezikov znotraj hrvaškega šolskega sistema, in ugotovimo, katerih možnosti se poslužuje slovenska narodna skupnost na Hrvaškem, katere so dejanske ovire pri udeležanju teh možnosti (pouka) in kako se pri tem lahko angažira Republika Slovenija. To je tudi eno od osrednjih raziskovalnih vprašanj, s katerim bo povezana tudi potrditev oziroma zavrnitev postavljenih hipotez. Predstavljamo tudi vse ostale oblike pouka slovenskega jezika, ki jih v glavnem financira Republika Slovenija. Na Hrvaškem delujeta tudi dva lektorata slovenskega jezika, in sicer v Zagrebu in v Zadru v okviru Filozofske fakultete. Omenjena lektorata nista predmet podrobnejše analize v pričujočem delu.

6.1 Slovenščina kot jezik narodne manjšine znotraj hrvaškega šolskega sistema

6.1.1 Kratkotrajna ustanovitev prvih slovenskih šol v povojnem obdobju na Reki in v Labinu

Pomembna zgodovinska prelomnica za slovensko šolo na Hrvaškem je nedvomno vzpostavitev oddelkov s slovenskim učnim jezikom v šolah na Reki leta 1948 in v Labinu leta 1950. S tem je prišel pouk v slovenskem jeziku prvič v zgodovini v hrvaški šolski sistem.

V današnji Osnovni šoli I. Lola Ribar v Labinu je bil v šolskem letu 1947/48 ustanovljen slovenski oddelek, ki je deloval samo eno leto. Iz ohranjenih seznamov je videti, da je bilo na tem območju precej učencev slovenske narodnosti (Riman 2010, 146).

Na Reki je bil pouk v slovenščini po večletnih (od leta 1947) prizadevanjih Slovenskega kulturnega društva Bazovica in predvsem aktivistke in prve predsednice društva Zore Ausec, ki je med drugim za posredovanje in pomoč pri uvedbi slovenskega pouka prosila celo takratnega predsednika Jugoslavije maršala Tita, vzpostavljen leta 1950 na Osnovni šoli Matteoti, ki je locirana v centru Reke. Šolo so lahko obiskovali otroci iz treh različnih rajonov, na katere je bilo takrat razdeljeno mesto. V nižje razrede je bilo vpisanih 54 otrok, v višjih razredih (predmetna stopnja) pa žal ni bilo dovolj interesa, zato se pouk ni organiziral. Pouk je potekal v kombiniranih skupinah (po dva razreda skupaj), kar se ni izkazalo za

najboljšo rešitev. Pouk sta izvajali dve učiteljici, in sicer Zora Ausec in Boža Božič (Riman 2013, 373).

Slovenska šola je delovala le v šolskih letih 1950/51–1952/53. Razlogov za prenehanje delovanja šole je bilo več, predvsem premajhen interes učencev kljub velikemu številu Slovencev, ki so živeli na tem prostoru. Eden od razlogov je zagotovo tudi selitev šole na Sušak. Lokacija je bila za otroke iz določenih okrožij mesta težje dostopna. Iz arhivskih gradiv je moč razbrati, da so imeli učenci težave pri nadaljevanju šolanja zaradi pomanjkanja znanja hrvaškega ali italijanskega jezika. Hrvaški jezik so se namreč začeli učiti šele v četrtem razredu. Zato so se starši odločali za vpis otrok v hrvaške ali italijanske šole, poskus vzpostavitve slovenskih šol pa je žal po nekaj letih neslavno propadel (Riman 2012, 373–374). Od leta 1953 do leta 2009, ko je bil na osnovni šoli Pećine na Reki vzpostavljen pouk slovenskega jezika in kulture, na Hrvaškem v okviru šolskega sistema ni potekal pouk slovenščine.

6.1.2 Normativne podlage za vzgojo in izobraževanje narodnih manjšin na Hrvaškem v okviru hrvaškega šolskega sistema

Hrvaški šolski sistem v skladu z zakonodajo omogoča vzgojo in izobraževanje v jeziku in pisavi narodnih manjšin v okviru enotnega vzgojno-izobraževalnega sistema. Modeli vzgoje in izobraževanja narodnih manjšin se lahko izvajajo po celotni izobraževalni vertikali, od predšolske vzgoje, osnovnih šol do srednjega izobraževanja.

Pravico do izobraževanja narodnih manjšin zagotavljajo predvsem Zakon o vzgoji in izobraževanju v jeziku in pisavi narodnih manjšin in Zakon o vzgoji in izobraževanju v osnovnih in srednjih šolah ter posredno ključni pravni akti, ki urejajo varstvo manjšin v Republiki Hrvaški, o katerih smo že pisali v prejšnjih poglavjih: Ustava Republike Hrvaške, Zakon o uporabi jezika in pisave narodnih manjšin in Ustavni zakon o pravicah narodnih manjšin.

V skladu z Zakonom o vzgoji in izobraževanju v jeziku in pisavi narodnih manjšin imajo vsi pripadniki narodnih manjšin po celotni vertikali pravico do izobraževanja v svojem jeziku.

Izobraževanje pripadnikov narodnih manjšin v jeziku manjšin se izvaja v posebnih (manjšinskih) šolskih ustanovah, če je učencev dovolj za ustanovitev nove šole. Za manjše

število učencev pa se v okviru šol s hrvaškim učnim jezikom oblikuje posebne skupine (razrede) za pouk v jeziku in pisavi nacionalnih manjšin. Tudi če učencev pripadnikov narodnih manjšin ni dovolj po predpisanih državnih pedagoških standardih za oblikovanje novega razreda (najmanj 14 učencev), se lahko oblikuje skupina z manjšim številom učencev. Naziv šolske ustanove, v kateri poteka pouk v jeziku in pisavi nacionalne manjšine, in njen pečat morata biti dvojezična, v hrvaškem jeziku in jeziku manjšine ter zapisan v latinici in pisavi nacionalne manjšine (če gre za drugo pisavo) (Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, 1.–5. čl.).

Učni načrt in program vzgoje in izobraževanja v jeziku in pisavi manjšin, ki se uporablja v manjšinskih ustanovah oziroma oddelkih, mora poleg splošnih predmetov obvezno vsebovati še vsebine, ki so vezane na jezik in kulturo narodne manjšine (manjšinski jezik, književnost, zgodovina naroda, geografija in kulturna dediščina narodne manjšine). Del učnega načrta, ki je povezan s posebnostmi nacionalnih manjšin, sprejme ministrstvo, pristojno za izobraževanje, po pridobitvi mnenja predstavnikov nacionalnih manjšin. Učenci se poleg svojega maternega jezika in pisave obvezno učijo tudi hrvaški jezik in pisavo. Vpis v manjšinsko šolsko ustanovo oziroma skupino se izvaja pod istimi pogoji, kot veljajo za vpis v šolske ustanove s hrvaškim učnim jezikom. Če se prijavi več kandidatov, kot je razpisanih mest, imajo prednost učenci, ki so pripadniki nacionalne manjšine (Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, 6.–9. čl.).

Vzgojno-izobraževalno delo v šolski ustanovi s poukom v jeziku in pisavi narodne manjšine izvajajo učitelji iz vrst narodne manjšine ali drugi, če popolnoma obvladajo jezik in pisavo narodne manjšine. Ravno tako je za ravnatelja šole lahko izbran pripadnik narodne manjšine ali kdo drug, če v popolnosti obvlada jezik in pisavo narodne manjšine. Najmanj polovica članov v upravnem organu (svetu) šole mora biti iz vrst manjšinskih predstavnikov. Ministrstvo Republike Hrvaške, pristojno za izobraževanje, je dolžno zagotoviti tudi ustrezno število svetovalcev in strokovnih nadzornikov, ki obvladajo jezik in pisavo manjšine (Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, 10.–14. čl.).

Glede izdajanja učbenikov v jeziku in pisavi nacionalnih manjšin veljajo splošni predpisi o izdajanju učbenikov. Šolske ustanove s poukom v jeziku in pisavi nacionalne manjšine lahko uporabljajo tudi učbenike iz matične države nacionalne manjšine ob predhodni odobritvi hrvaškega ministrstva, pristojnega za izobraževanje (Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, 15. čl.).

Sredstva za delovanje manjšinske šolske ustanove so zagotovljena v državnem proračunu, skladno z zakonodajo pa lahko šole pridobijo tudi dodatna sredstva, ki so namenjena specifikam pri delovanju šol s poukom v jeziku in pisavi manjšin (Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, 16. čl.).

Ministrstvo za znanost, izobraževanje in šport Republike Hrvaške je skladno z zakonodajo razvilo tri modele in oblike izobraževanja za narodne manjšine, in sicer model A, model B in model C (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske).

1. Model A – učni jezik je jezik narodne manjšine: po tem modelu se pouk v celoti izvaja v jeziku in pisavi narodne manjšine, obvezno pa je učenje hrvaškega jezika, in sicer v enakem obsegu ur kot učenje jezika manjšine. Model vsebuje vse predmete iz splošnega predmetnika, učenci pa imajo pravico in obvezo učiti se še dodatne vsebine, ki so važne za manjšinsko skupnost. Praviloma se ta model izvaja v posebnih, manjšinskih šolskih ustanovah, mogoče pa ga je izvajati tudi znotraj šole s hrvaškim učnim jezikom. V ta model so vključeni učenci, ki pripadajo srbski, italijanski, madžarski in češki narodni skupnosti. Model je primeren predvsem za mnogoštevilne manjšinske skupnosti. Podoben šolski model velja za italijansko manjšino v Sloveniji in slovensko v Italiji.
1. Model B – dvojezični model: pouk poteka v hrvaškem jeziku ter jeziku in pisavi narodne manjšine. V hrvaškem jeziku poteka pouk pri naravoslovnih predmetih, v jeziku in pisavi narodne manjšine pa pouk pri družboslovnih predmetih. Izvaja se praviloma v šolah s poukom v hrvaškem jeziku, vendar v posebnih oddelkih. Po tem modelu se izobražujejo pripadniki madžarske in češke nacionalne manjšine. Podoben model poznamo v Sloveniji v Prekmurju, kjer živi madžarska narodna skupnost, in v Porabju na Madžarskem, kjer živi (usihajoča) slovenska narodna skupnost.
2. Model C – jezik manjšine kot izbirni predmet: pouk poteka v hrvaškem jeziku, dodatne ure (dve do pet ur tedensko) pa so namenjene učenju jezika in kulture nacionalne manjšine. Ure se odvijajo po posebnem programu, ki obsega učenje narodne književnosti manjšine, zgodovine, zemljepisa ter glasbene in likovne umetnosti. Ta model se lahko izvaja tako na osnovnošolski kot na srednješolski ravni. Tudi za te (izbirne, manjšinske) predmete se vpiše ocena v spričevalo. Obstaja tudi možnost, da del pouka, namenjen manjšinskim predmetom, obiskujejo tudi učenci drugih šol. Zato se ta pouk v glavnem izvaja v zgodnjih popoldanskih urah. Po tem modelu se izobražujejo pripadniki srbske, slovaške, češke, madžarske, albanske,

makedonske, rusinske, nemške, avstrijske, ukrajinske, makedonske in slovenske narodne manjšine (Zidar Bogadi 2016; Vlada Republike Hrvatske 2013).

Poleg predstavljenih modelov učenje jezika narodnih manjšin poteka tudi v poletnih šolah, zimskih šolah in na daljavo. Poseben program poletnih šol imajo češka, madžarska, makedonska, romska, rusinska, ukrajinska, slovaška in srbska narodna manjšina (Zidar Bogadi 2016).

Sredstva za izvajanje zgoraj opisanih modelov se zagotavljajo iz proračuna Republike Hrvaške. Pripadniki narodne manjšine sami predlagajo in izberejo model izobraževanja, ki mora biti v skladu z zakonodajo in možnostmi manjšinske skupnosti za zagotavljanje interesa in udeležbe pri programu.

Da v zadnjih letih Republika Hrvaška posebej poudarja skrb za šolstvo manjšin, potrjujejo tudi ustanovitve (2009) Uprave za narodne manjšine v okviru Ministrstva za znanost, izobraževanje in šport RH in sprejem nacionalnega okvirnega kurikula za predšolsko vzgojo in izobraževanje ter splošno obvezno in srednješolsko izobraževanje (Mirković 2010, 180).

6.1.3 Pregled izvajanja pouka slovenskega jezika kot jezika manjšine po šolah

Glede na ugotovitve iz prejšnjega poglavja lahko sklepamo, da Republika Hrvaška nudi dobre normativne podlage za možnost izvajanja pouka v okviru rednega šolskega sistema. Ponujajo tri različne modele pouka v jeziku in pisavi narodnih manjšin. Prvi in drugi model (A – učni jezik v jeziku manjšine in B – dvojezični pouk) sta primerna predvsem za številčnejše in zelo dobro organizirane manjšinske skupnosti, ki so tudi teritorialno skoncentrirane na enem območju. Za slovensko narodno skupnost je najprimernejši model C, ki poleg rednega pouka v hrvaškem jeziku predpostavlja, da je dve do pet ur tedensko namenjenih jeziku in kulturi narodnih manjšin.

Po podatkih, ki so jih za potrebe pričujočega magistrskega dela posredovali z Ministrstva za znanost, izobraževanje in šport Republike Hrvaške za šolska leta 2013/14, 2014/15 in 2015/16 (pregled je v Tabeli 3), v šolskem letu 2015/16 poteka pouk za učence pripadnike slovenske narodne manjšine po modelu C v dveh osnovnih šolah in treh srednjih šolah. Na nivoju osnovnih šol poteka pouk slovenskega jezika kot jezika manjšine v Osnovni šoli Pećine na Reki in Osnovni šoli Andrija Mohorovičić v Matuljih. Pouk slovenščine se je v šolskem letu

2015/16 začel tudi na OŠ Jušiči, podružnični osnovni šoli matične Osnovne šole dr. Andrija Mohorovičić. Skupaj na obeh osnovnih šolah pouk obiskuje 76 učencev.

V srednjih šolah pouk slovenskega jezika in kulture po modelu C poteka na Drugi gimnaziji Varaždin v Varaždinu ter na Gimnaziji Pula in v Srednji šoli uporabnih umetnosti in dizajna v Pulju. Na srednješolski ravni pouk skupaj obiskuje 82 dijakov. Podrobnejših (uradnih) podatkov o številu učencev po posameznih šolah na MZOS RH še niso zbrali (v nadaljevanju sicer navajamo podatke o številu učencev po posameznih šolah, vendar ti niso uradni, zato jih ne navajamo v Tabeli 3) (Zidar Bogadi 2016). Iz Tabele 3 je za letošnje šolsko leto viden pozitiven naraščajoči trend glede števila vpisanih učencev.

Tabela 6.1: Pregled izvajanja pouka slovenskega jezika in kulture kot jezika manjšine po modelu C v hrvaških osnovnih in srednjih šolah

Šolsko leto	2013/2014	2014/2015	2015/2016
Osnovne šole (OŠ Pećine, Reka; OŠ Dr. Andrija Mahorovičić, Matulji)	42	69	76
Srednje šole (Druga gimnazija Varaždin v Varaždinu; Gimnazija Pula in Srednja šola uporabnih umetnosti in dizajna, Pulj)	97	59	82
Skupaj	139	128	158

Vir: Zidar Bogadi (2016).

Po informacijah Rudija Merljaka, sekretarja na Uradu RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, je novembra 2015 poskusno stekel pouk slovenskega jezika tudi v Krščanski srednji šoli v Čakovcu, ki ga v šolskem letu 2015/16 obiskuje okrog 20 dijakov (Merljak 2016b). Ker podrobnejši podatki še niso na voljo in z njimi ne razpolaga niti pristojno ministrstvo, o pouku na tej šoli podrobno ne pišemo.

V nadaljevanju podajamo pregled izvajanja in vzpostavitve pouka slovenščine po posameznih šolah.

- **Osnovna šola Pečine**

Pouk slovenskega jezika in kulture na Osnovni šoli Pečine poteka od leta 2006, ko se je takratna ravnateljica šole Irena Margan, po rodu Slovenka, samoiniciativno odločila, da se bo na šoli odvijal pouk slovenščine. Prva leta je pouk potekal na prostovoljni osnovi. Vida Srdoč v intervjuju pojasnjuje, da je

gospa Margan od leta 2006 do 2009, tri šolska leta, samoiniciativno poučevala slovenščino v okviru svojega ravnateljjevanja. Ker je bilo učencev vedno več, je na podlagi izjav staršev, da želijo, da njihov otrok obiskuje izbirni predmet slovenščina, posredovala potrebe hrvaškemu šolskemu ministrstvu, ki je odobrilo uvedbo jezika kot izbirni predmet po modelu C (Srdoč 2016).

Takrat je pouk prevzela Vida Srdoč, ki je poučevala na OŠ Pečine do konca šolskega leta 2014/15, ko je odšla v pokoj. Po osebnih podatkih gospe Srdoč je v šolskem letu 2009/10 pouk slovenščine obiskovalo 24 učencev, v šolskem letu 2014/15 pa je pouk obiskovalo 54 učencev: »Če veste, da ima cela šola (ki jo obiskujejo tudi otroci s posebnimi potrebami) skupaj okoli 130 učencev, je to več kot tretjina. Učenci pa niso bili samo iz naše šole, temveč so jih starši vozili tudi iz OŠ Trsat, OŠ Vežica in OŠ Bakar, podružnična šola Krasica« (Srdoč 2016). Izpostavila je tudi, da je bilo treba na novo pripraviti učne načrte in pridobiti učbenike, pri čemer je veliko pomagal tudi Zavod RS za šolstvo, konkretno Veronika Pirnat, ki je na zavodu pristojna za slovenski pouk na Hrvaškem. Zavod RS za šolstvo organizira tudi vsakoletne ekskurzije za učence v Slovenijo (Srdoč 2016).

Pouk slovenskega jezika in kulture kot pouk jezika manjšin po modelu C je prvi, pionirski tovrstni primer v Republiki Hrvaški. Do tega zagotovo ne bi prišlo brez velikega angažmaja ravnateljice Irene Margan in učiteljice Vide Srdoč. V šolskem letu 2015/16 je pouk prevzela nova učiteljica, Andreja Šlosar, ki je bila med drugim tudi učenka Vide Srdoč, slovenščino pa je prej poučevala na eni od jezikovnih šol na Reki. Pouk v šolskem letu 2015/16 poteka sedem ur na teden, kar je celo več od zakonsko določenega števila ur.

- **Osnovna šola Andrija Mohorovičić, Matulji**

Na Osnovni šoli Andrija Mohorovičić, Matulji (dobrih 10 km iz Reke), se je pouk slovenskega jezika in kulture po modelu C začel v drugi polovici šolskega leta 2013/14. Tudi na OŠ v Matuljih je slovenščino do šolskega leta 2015/16 poučevala Vida Srdoč, v šolskem letu 2015/16 pa jo poučuje Andreja Šlosar. Tudi v OŠ Matuljih je bila Vida Srdoč ključna pobudnica pouka. Takole se spominja začetkov:

Po izkušnjah, ki sem si jih nabrala v OŠ Pečine, sva se z gospodom Milanom Grlica, ki je bil takrat predsednik PKD Bazovica na Reki, odpravila še v Matulje, kjer se je pri popisu prebivalstva leta 2011 za Slovence izjavilo relativno največje število občanov regije. Ob posluhu ravnateljice Astrid Krizman se je pouk slovenščine v enaki obliki kot na Pečinah začel tudi v Matuljih. V nižjih razredih so obiskovali pouk tudi trije učenci iz podružnične šole, ki so jih starši vozili k pouku (Srdoč 2016).

V šolskem letu 2015/16 je k pouku slovenščine na OŠ Andrija Mohorovičić vpisanih 18 učencev. Pouk slovenščine pa se je pričel izvajati tudi na podružnični osnovni šoli Jušiči, kjer je k pouku slovenščine prijavljenih 20 učencev (Mirković 2016).

- **Druga gimnazija Varaždin, Varaždin**

Učenje slovenskega jezika in kulture po modelu C na Drugi gimnaziji Varaždin se je začelo v šolskem letu 2010/2011. Pouk obiskuje približno 70 dijakov. Slovenski jezik poučuje učitelj Miroslav Gradečak. Glavna pobudnica za vzpostavitev pouka slovenskega jezika na Drugi gimnaziji Varaždin je bila predsednica Sveta slovenske nacionalne manjšine v Varaždinski županiji, predsednica društva slovensko hrvaškega prijateljstva in podpredsednica Slovenskega kulturnega društva nagelj iz Varaždina Barbara Antolić Vupora. Kot ključne za uspeh pri vzpostavitvi pouka v Drugi gimnaziji Varaždin Barbara Antolić Vupora izpostavlja tri točke:

1. veliko podporo vodje oddelka za šolstvo na Varaždinski županiji mag. Miroslava Huđeka, ki je tudi velik prijatelj Slovenije, med drugim je študiral na Univerzi v Mariboru, in ravnateljice šole Zdravke Grđan;
2. že takrat se je vedelo da se institucije iz Slovenije resno pripravljajo za izvedbo pouka na osnovnih šolah (o tem pišemo v nadaljevanju);
3. Druga gimnazija je relativno mlada šola, zato je bilo v njenem okviru še dovolj prostora za nove aktivnosti. (Antolić Vupora 2016).

Učbenike za pouk slovenskega jezika in kulture zagotavlja in financira Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

- **Gimnazija Pula in Srednja šola uporabnih umetnosti in dizajna, Pulj**

Pouk slovenskega jezika in kulture se je na Gimnaziji in Srednji šoli uporabnih umetnosti in dizajna v Pulju začel izvajati v drugem polletju šolskega leta 2013/14. Po neuradnih podatkih v šolskem letu 2015/16 pouk v gimnaziji obiskuje 20 učencev, v srednji šoli pa 12 učencev. Pouk vodi učiteljica Maja Tataković (Zidar Bogadi 2016).

6.1.4 Od dobrih normativnih podlag do relativno slabe zastopanosti pouka slovenskega jezika in kulture v šolah – ukrepi za izboljšanje stanja

Pouk slovenskega jezika in kulture kot jezika narodne manjšine se kljub relativno dobrim normativnim možnostim za izvajanje izvaja zelo v zelo skromnem obsegu, v zgolj dveh osnovnih šolah na območju Reke in Kvarnerja, v dveh srednjih šolah v Pulju in na gimnaziji v Varaždinu. Vsega skupaj pouk obiskuje zgolj 158 učencev. To je glede na število deklariranih Slovencev v popisu 2011, ko se je za Slovence še vedno izreklo 10.517 oseb (Tabela 1), zelo majhen delež otrok. Predvsem bi bilo pričakovati, da se pouk organizira v krajih, kjer je slovensko prebivalstvo številčnejše, koncentrirano poseljeno na manjšem območju in avtohtono, kar velja za obmejno območje s Slovenijo od Istre, Kvarnerja, Gorskega Kotarja do Medžimurja. Posebej izpostavljamo mesto Zagreb, kjer se je na popisu 2011 za Slovence izreklo 2132 prebivalcev, pouk slovenščine kot jezika manjšine pa ni organiziran v niti eni šoli. Ob tem je pomembna informacija, da imajo slovenski zamejci v ostalih sosednjih državah (Italija, Avstrija in Madžarska) v okviru šolskih sistemov (sosednjih) držav pouk v svojem jeziku zagotovljen.

Morda bi bil lahko razlog za slabo zastopanost učencev pri pouku slovenskega jezika in kulture v okviru hrvaškega šolskega sistema omogočanje drugih možnosti poučevanja slovenskega jezika (dopolnilni pouk slovenskega jezika, pouk slovenščine v varaždinski županiji), ki jih nudi predvsem Republika Slovenija in o katerih pišemo podrobneje v drugih poglavjih. Pri iskanju odgovorov na to vprašanje je zagotovo nezanemarljivo dejstvo, da je med učenci dopolnilnega pouka velik delež odraslih, ki ne sodijo v kategorijo potencialnih udeležencev pri pouku v okviru šol, ter da v Zagrebu, kjer je slovenska skupnost najštevilčnejša (na relativno skoncentriranem teritoriju) in tudi zgodovinsko gledano najmočnejša, Republika Slovenija dopolnilnega pouka ne izvaja, kljub temu pa so se Slovenci samoorganizirali v okviru društva in izvajajo tečaje slovenščine.

6.1.4.1 Projektni odbor za pripravo celovitega sistema učenja slovenskega jezika na Hrvaškem

Ker bi bilo v interesu Republike Slovenije, da se situacija glede zastopanosti slovenščine izboljša in predvsem ugotovi prave razloge za takšno stanje, je minister, pristojen za Slovence v zamejstvu in po svetu Republike Slovenije, Gorazd Žmavc poleti leta 2015 s sklepom imenoval Projektni odbor za pripravo celovitega sistema učenja slovenskega jezika na

Hrvaškem. Za vodjo odbora je imenoval Rudija Merljaka, Sekretarja na Uradu RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, za člana pa Romana M. Grudna, velikega poznavalca razmer v zamejskem šolstvu in pristojnega na Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport za slovensko šolstvo v zamejstvu, ter Evo Ciglar, Slovenko, ki živi na Reki, po poklicu učiteljico, ki je trenutno učiteljica dopolnilnega pouka slovenščine v Buzetu in tajnica SKD Bazovica na Reki. V sklepu o imenovanju piše, da je naloga odbora »vzpostaviti program celovitega sistema učenja slovenskega jezika na Hrvaškem« (Sklep o imenovanju Projektne odbora za pripravo celovitega sistema učenja slovenskega jezika na Hrvaškem 2015).

Vodja odbora Rudi Merljak sicer opozarja, da Republika Slovenija kot država na uvajanje pouka po modelu C neposredno ne more vplivati. Obstajajo pa posredne oblike vplivanja in odpiranja možnosti. Republiko Hrvaško lahko ob vsaki primerni priložnosti pozovemo, naj hitreje in bolje poskrbi za uresničitev tega segmenta kolektivnih manjšinskih pravic. Projektni odbor bo z obiski pristojnih organov v županijah, mestih in občinah poskušal po svojih močeh pomagati, da bi pouk lahko stekel v čim več krajih (Merljak 2016b).

Ob tem Merljak opozarja, da je eden od ključnih problemov predvsem premajhna zavzetost in vztrajnost predstavnikov slovenske manjšine:

Sveti nacionalnih manjšin oziroma predstavniki se premalo zavedajo in se premalo poslužujejo možnosti, ki jim jih daje zakon. Gotovo je res, da v posameznih lokalnih sredinah obstajajo določeni zadržki, če ne kar odpori pristojnih oblastnih instanc do uvajanja poučevanja slovenskega jezika v redne šole, vendar ovire niso nepremostljive. Lokalna slovenska skupnost in njeni predstavniki pa seveda morajo zbrati dovolj motiva in volje za nekajletno stalno in nepopustljivo naslavljanje svojih pričakovanj ter zahtev na pristojne organe (Merljak 2016b).

Ob tem izpostavlja, da je naloga odbora predvsem pomoč rojakom pri organizaciji pouka slovenščine in da nikakor ne gre za nekakšno nezaupnico slovenskim društvom in organizacijam (Merljak 2016b).

Roman M. Gruden, član odbora z Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport RS, izpostavlja še eno pomembno vprašanje, s katerim bi se moral odbor soočiti, in sicer kako zagotoviti primerne in dovolj strokovno usposobljene učitelje slovenskega jezika. Teh na Hrvaškem ni veliko, pri zaposlovanju učiteljev iz Slovenije pa se znajo pojaviti administrativne ovire: »Ravno zato se je treba organizirati in skupaj nekako pritisniti na

določene subjekte, ki lahko vplivajo na to oziroma pomagajo pri izbiri ustreznega kadra. Ključni so ravnatelji, hkrati pa predstavniki slovenskih društev oziroma svetov, ki bi lahko po svojih kanalih poiskali ljudi z ustreznim znanjem in sposobnostmi« (Mirković 2015).

Prva konkretna naloga odbora bo pomoč pri vzpostavitvi pouka slovenskega jezika po modelu C v Štrigovi v Medžimurju in v Buzetu v Istri. Cilj je, da se pouk v obeh krajih začne izvajati v začetku šolskega leta 2016/17 (Merljak 2016b). Odbor se redno sestaja, bodisi v Ljubljani bodisi na terenu na Hrvaškem, v sredinah, kjer živijo Slovenci. Po potrebi so glede na obravnavano problematiko (področje) k delu odbora vabljeni dodatni ključni akterji z Zavoda RS za šolstvo, Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport in seveda glavni akterji slovenske skupnosti na Hrvaškem. Odbor o rezultatih svojega dela redno poroča ministru, pristojnemu za Slovence v zamejstvu in po svetu, Gorazdu Žmavcu.

6.1.4.2 Pogledi ključnih akterjev znotraj slovenske skupnosti na Hrvaškem na problematiko uvajanja slovenskega jezika kot jezika manjšine v hrvaški šolski sistem

O glavnih vzrokih za razmeroma slab uspeh pri uvedbi pouka slovenščine smo povprašali ključne akterje iz slovenske skupnosti na Hrvaškem.

Marjana Mirković meni, da je velik problem neuresničevanje zakonodaje v praksi, ki se velikokrat izkazuje pri nejasnih delitvah pristojnosti in »podajanju žogice« med mestnimi, županijskimi in državnimi oblastmi, npr. glede vprašanja, kdo je pristojen za preverjanje interesa oziroma izpeljavo ankete med otroci. Kot ključni faktor izpostavlja vlogo oziroma podporo ravnatelja šole, saj je od njega v veliki meri odvisno, ali bo šel predlog na višjo raven. Če ravnatelji ne izkažejo podpore, se pobudniki pogosto umaknejo zaradi »dobre vzgoje in v strahu, da ne gre na silo uvajati učenja jezika« (Mirković 2016). Meni, da je »za pouk po manjšinski zakonodaji treba torej poskrbeti predvsem za to, da bi pristojno telo na lokalni ali regionalni ravni preverilo zanimanje za učenje jezika: zadostuje okrožnica, a pogosto se ustavi že tu. Ustavi se lahko tudi pri šolskem odboru; ustavi se lahko tudi pri pridobitvi soglasij oz. nadaljnji nezainteresiranosti staršev« (Mirković 2016). Poudarja pa, da nikakor ne moremo govoriti o nezainteresiranosti manjšine, prej gre za določeno nemoč, nepoznavanje in negotovost zaradi pričakovanih (prevelikih) obveznosti in občutljivosti področja (Mirković 2016).

Dr. Barbara Riman, Slovenka z Reke in raziskovalka na Inštitutu za narodnostna vprašanja, izpostavlja naslednje 3 ključne razloge za slabo realizacijo pouka slovenščine v šolah:

1. slaba informiranost slovenske skupnosti o zakonskih okvirjih, ki omogočajo pouk slovenskega jezika po modelu C v šolah;
2. predstavniki slovenske skupnosti morajo v ta projekt vložiti veliko časa in energije, predvsem če so predstavniki lokalnih oblasti in ravnatelji šol nenaklonjeni ideji. Velika večina pobudnikov obupa, predvsem ker njihovo delo temelji na prostovoljni bazi. Treba bi bilo zaposliti profesionalne sodelavce v organih slovenske skupnosti;
3. kriva je tudi nezainteresiranost slovenske skupnosti in staršev, ki se nazadnje raje odločijo za vpis otrok v redne hrvaške oddelke (Riman 2016).

Dr. Riman meni, da bi pomembno vlogo predvsem pri 1. točki, informiranju in izobraževanju pripadnikov slovenske skupnosti o možnostih, ki jih ponuja hrvaška manjšinka šolska zakonodaja, lahko odigrali slovenski ministrstvi, pristojni za izobraževanje in za Slovence v zamejstvu in po svetu. Kot problem izpostavlja tudi, da doslej še ni bila opravljena celovita raziskava o slovenski skupnosti na Hrvaškem, saj za to Republika Slovenija ni namenila sredstev (Riman 2016).

Barbara Antolić Vupora, predsednica društva slovensko-hrvaškega prijateljstva, podpredsednica SKD Nagelj iz Varaždina in glavna pobudnica za vzpostavitev pouka slovenskega jezika v Drugi gimnaziji Varaždin vidi naslednje vzroke za slabo zastopanost slovenskega pouka v šolah:

1. koordinacija svetov predstavnikov slovenske narodne manjšine ne deluje. Predsednik koordinacije je vodil tudi zvezo kulturnih društev, kar je po njenem mnenju v navzkrižju interesov, saj je v interesu društev, da se izvaja dopolnilni pouk v prostorih društev. Za vzpostavitev pouka bi morali skrbeti sveti nacionalnih manjšin, ki pa žal procedure ne poznajo;
2. regionalne uprave (županije) imajo relativno samostojnost (avtonomijo) na področju šolstva, zato je uspeh v veliki meri odvisen od (ne)naklonjenosti regionalnih oblasti;
3. težka dokazljivost slovenskega porekla;
4. problem pri zaposlovanju strokovnega kadra, zato se starši raje odločajo za vpis otrok k oblikam poučevanja, ki jih organizira RS (Antolić Vupora 2016).

Vida Srdoč, ki je bila sama glavna iniciatorica pouka slovenskega jezika na OŠ Pečine in OŠ v Matuljih, vidi glavni problem v zapletenih formalnih postopkih, ki terjajo veliko angažmaja učitelja in ravnatelja. Zato izpostavlja kot ključno vlogo in zainteresiranost ravnatelja in učitelja. Kot naslednjo oviro izpostavlja neprilagojenost in težko uskladitev urnikov, saj pouk lahko obiskujejo učenci iz več šol, urniki katerih pa žal niso usklajeni (Srdoč 2016).

Če povzamemo, so bili kot ključni za zelo majhno število oddelkov s slovenskim jezikom kot jezikom manjšine v hrvaških šolah izpostavljeni naslednji vzroki:

- neuresničevanje zakonodaje, ki se izkazuje predvsem skozi zamegljevanje (in podajanje) pristojnosti med različnimi nivoji oblasti (lokalna, regionalna, državna):
- zelo pomembno vlogo imata ravnatelj in (potencialni) učitelj na šoli, kjer bi se pouk izvajal;
- neinformiranost manjšine o zakonskih možnostih in njena nemoč pri izpeljavi postopkov zaradi kadrovske podhranjenosti; na tem nivoju bi morali večjo vlogo prevzeti ključni akterji iz RS;
- nedelovanje koordinacije svetov slovenske nacionalne manjšine, ki bi morala biti ključen organ v odnosu z oblastmi Republike Hrvaške;
- problemi pri dokazovanju slovenskega porekla učencev;
- neusklajenost urnikov med različnimi šolami, iz katerih bi učenci obiskovali pouk slovenskega jezika kot jezika manjšine;
- problem pri zagotavljanju kvalitetnega kadra, zaradi česar se starši raje odločajo za oblike pouka slovenskega jezika, kjer na izbor kadra vpliva Republika Slovenija, predvsem pri dopolnilnem pouku slovenskega jezika;
- nezainteresiranost slovenske skupnosti, tako predstavnikov svetov in društev, ki bi morali pomagati in poskrbeti za vzpostavitev pouka, kot tudi staršev in njihovega interesa za vpis otrok k takšnemu pouku, predvsem pa staršev za vpis otrok v razrede s slovenskim jezikom. Na to nas opominja tudi zgodovinska izkušnja iz obdobja po drugi svetovni vojni, ko so bili slovenski oddelki na Reki po nekaj letih ukinjeni zaradi slabega interesa staršev za vpis otrok.

6.2 Dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture

6.2.1 Cilji, organiziranje in financiranje dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije v skladu z Zakonom o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (9. 32. in 33. člen) organizira dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture v evropskih državah. Pri tej dejavnosti ministrstvo sodeluje s slovenskimi kulturnimi društvi in z veleposlaništvu RS v tujini ter z Uradom za Slovence po svetu.

Cilj dopolnilnega pouka slovenščine v tujini je ohranjanje in razvijanje slovenščine pri Slovencih po svetu, krepitev njihove slovenske identitete, pripadnosti slovenskemu narodu in stikov z matično domovino (Učni načrt za pouk slovenskega jezika in kulture s slovenskimi otroki v tujini 1998).

Pouk lahko obiskujejo Slovenci ali njihovi potomci, namenjen je otrokom od starosti 4 let, mladostnikom in odraslim. Pouk praviloma poteka dve do štiri šolske ure tedensko v oddelku, v katerem je najmanj 5 otrok oz. 7 odraslih. Starši in drugi zainteresirani dobijo informacije o pouku pri slovenskih skupnostih v tujini, na veleposlaništvih ali na spletni strani dopolnilnega pouka slovenščine Stičišče. Dopolnilni pouk slovenščine je za udeležence brezplačen. Učitelji so dolžni mesečno poročati pristojni osebi na MIZŠ o številu prisotnih udeležencev pri pouku (liste prisotnosti) in o programu dela. Hkrati pa učitelji nimajo nobene formalne odgovornosti do slovenskih kulturnih društev, kjer se sicer pouk velikokrat izvaja. Udeležba pri pouku tudi ne sme biti pogojevana s članstvom v društvu. Seveda je zelo zaželeno, da so odnosi med učitelji in društvi dobri (MIZŠ 2016a; Zavod Republike Slovenije za šolstvo 2015).

V šolskem letu 2015/16 dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture poteka v 15 evropskih državah. Pouk obiskuje okrog 1600 udeležencev, od tega okrog 900 otrok, 42 otrok pa se uči slovenščino na daljavo. Dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture v šolskem letu 2015/16 poučuje 14 napotenih učiteljev (zaposleni s polnim delovnim časom), 17 nenapotenih učiteljev (plačani so na podlagi podjemne pogodbe glede na število opravljenih ur in izbrani v glavnem znotraj slovenske skupnosti v lokalnem okolju) in 6 učiteljev na daljavo (MIZŠ 2016a).

Poleg samega pouka slovenščine Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport financira tudi podporne in spremljevalne dejavnosti, ki jih izvaja Zavod RS za šolstvo: vsakoletno

strokovno izobraževanje učiteljev na seminarjih, priprava učbenikov in nabava strokovnih gradiv za učitelje, vsakoletna poletna šola slovenskega jezika v Sloveniji za pribl. 55 otrok v starosti 8–14 let, dejavnosti ob pouku: ekskurzije v Slovenijo, šolske povezave, bivanje pri vrstnikih v Sloveniji, gostovanja slovenskih kulturnih ustvarjalcev v tujini itd. (Zavod Republike Slovenije za šolstvo 2015).

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije bo za izvajanje dopolnilnega pouk slovenskega jezika in kulture v šolskem letu 2015/16 namenilo okrog 1,1 milijonov €, kar vključuje plače učiteljev, honorarje, najemnine učilnic in ostale dejavnosti (poletna šola, seminarji, dejavnosti ob pouku, gradiva) (MIZŠ 2016c).

6.2.2 Učni načrt

Eva Jurman, ki je na Zavodu RS za šolstvo pristojna za dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture, v intervjuju izpostavlja, da dopolnilni pouk slovenščine v tujini obiskujejo učenci pri različnih starostih in z različnim znanjem slovenščine, zato morajo učitelji pri pouku uporabljati različna učna gradiva, metode in pristope ter upoštevati specifične svojih učencev, njihove potrebe, želje in interese. Pri izvajanju pouka jim je v pomoč učni načrt za področje dopolnilnega pouka slovenščine v tujini (Jurman 2016).

Zaenkrat je še v veljavi učni načrt za pouk slovenskega jezika in kulture s slovenskimi otroki v tujini iz leta 1998, ki je bil pripravljen za nižjo, srednjo in višjo jezikovno/starostno raven. Poleg jezikovnih ciljev določa, da je namen dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture tudi spoznavanje slovenske kulture, kulturnega izročila v besedi, sliki in glasbi, spoznavanje geografskih, zgodovinskih in etnoloških značilnosti Slovenije ter spodbujanje ohranjanja stikov z državo Slovenijo (Učni načrt za pouk slovenskega jezika in kulture s slovenskimi otroki v tujini 1998).

S šolskim letom 2016/17 bo stopil v veljavo nov učni načrt, ki je nastal kot nadgradnja načrta iz leta 1998, pripravila pa sta ga Zavod za šolstvo in Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. V uvodnem delu vsebuje predstavitev področja, opis splošnih ciljev in kompetenc, operativnih ciljev, didaktičnih priporočil in smernice za spremljanje napredovanja učencev. Osrednji del predstavlja učni načrt za prvo, drugo in tretjo starostno skupino (5–8 let, 9–11 let in 12–17 let). Pri vsaki starostni skupini so predvidene teme, ki se jih lahko obravnava na različnih zahtevnostnih ravneh SEJO (A1 do B1), posebej so določene tudi vse štiri

sporazumevalne spretnosti: poslušanje, govorjenje, branje in pisanje. Ob vsaki temi je podan tako nabor besed, ki naj bi jih učenci usvojili, kot tudi sociokulturni kontekst, v katerem so navedena nekatera dejstva o Sloveniji, slovenskih kulturi in družbi (Zavod Republike Slovenije za šolstvo 2016; MIZŠ 2016a).

Eva Jurman ocenjuje, da bo novi učni načrt uporaben in koristen pripomoček za učitelje, ki poučujejo v okviru dopolnilnega pouka slovenščine na Hrvaškem (Jurman 2016).

6.2.3 Zgodovina dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture na Hrvaškem

Interes za dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture se je začel na Hrvaškem izkazovati po razdružitvi skupne jugoslovanske federacije po letu 1991, v obdobju, ko se je tudi sicer začelo prebujati društveno življenje Slovencev na Hrvaškem.

Tečaji slovenskega jezika so se leta 1994 začeli v Zagrebu v okviru Slovenskega kulturnega društva Slovenski dom ob finančni pomoči Republike Slovenije. Pouk že od ustanovitve izvaja profesorica Marja Crnković. V tem primeru sicer ne gre za dopolnilni pouk slovenskega jezika, kljub temu pa njegove začetke navajamo v tem delu, saj je način izvajanja podoben dopolnilnemu pouku. Izvajanje pouka ni vezano na učni načrt dopolnilnega pouka, MIZŠ pa nima nobenega vpliva na izbor učiteljev in nima možnosti nadzora samega pouka (Šonc 2016).

Prvi oddelek dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture je bil na Hrvaškem ustanovljen v Splitu v šolskem letu 1993/94, leto po ustanovitvi Slovenskega kulturnega društva Triglav. Pouk že od vsega začetka poteka v prostorih društva, glavna pobudnica začetkov dopolnilnega pouka pa je bila Vera Hrga, ki dopolnilni pouk vodi v Splitu vse do današnjih dni (Hrga 2016). Pouk se je v letih po domovinski vojni v Dalmaciji odvijal še v Šibeniku in v Dubrovniku, kjer je pouk prav tako vodila Vera Hrga, ki je v intervjuju povedala, da je zaradi premajhnega interesa s poukom morala prenehati. Po navodilih MIZŠ za ustanovitev (ohranitev) skupine dopolnilnega pouka namreč velja minimalna norma 5 otrok oz. 8 odraslih (Hrga 2016).

V Kulturno prosvetnem društvu Slovenski dom Bazovica na Reki se je dopolnilni pouk začel izvajati 9. marca 1994. Do šolskega leta 2008/09 je pouk na Reki izvajala učiteljica Marija Donadić kot honorarna učiteljica, ki je prihajala iz slovenske skupnosti na Reki. Pouk je od

2005 do 2010 potekal tudi v Lovranu, vendar je bil zaradi premajhnega števila udeležencev odpravljen. Od leta 2008 poteka dopolnilni pouk tudi v Buzetu, od šolskega leta 2005/06 v Slovenskem kulturnem društvu Istra v Pulju, od šolskega leta 2008/09 pa tudi v Slovenskem kulturnem društvu Gorski Kotar.

Po sklepu Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport RS je bila leta 2008/09 na Reko in na območje celotnega Kvarnerja, Istre in Gorskega Kotarja napotena učiteljica iz Slovenije, najprej za dve leti Mojca Podobnikar in nato od šolskega leta 2010/11 Dragica Motik, ki je ostala napotena na Reki, v Pulju, Buzetu in Čabru do konca šolskega leta 2014/15, ko se je upokojila. Takrat se je MIZŠ odločilo, da bodo območje Kvarnerja in Istre ponovno pokrivala honorarne učiteljice, ki prihajajo iz slovenske skupnosti na Hrvaškem, v Gorskem Kotarju v Čabru pa bo kot honorarna sodelavka s poukom nadaljevala Dragica Motik. Takšne so bile tudi želje slovenskih skupnosti v okoljih, kjer pouk poteka (MIZŠ 2016a).

Od leta 2009 poteka dopolnilni pouk slovenskega jezika tudi v Slavoniji, v Osijeku, kjer je slovenska skupnost sicer manj številna, kljub temu pa se pouk od ustanovitve izvaja redno, brez prekinitev. Pouk vodi predsednica SKD Stanko Vraz Sabina Koželj Horvat (Koželj Horvat 2016; MIZŠ 2016a).

6.2.4 Izvajanje dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture na Hrvaškem danes

V šolskem letu 2015/16 Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije izvaja dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture na Hrvaškem na Reki, v Pulju, Buzetu, Čabru, Splitu in Osijeku. Kot je prikazano v Tabeli 4, v šolskem letu 2015/16 po podatkih, ki so jih učiteljice posredovale na Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS, dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture obiskuje 133 udeležencev, od tega samo 46 otrok in mladostnikov od četrtega do dvajsetega leta in 87 odraslih. Pouk v šolskem letu 2015/16 poučuje pet honorarnih učiteljic, štiri iz vrst slovenske skupnosti na Hrvaškem in ena iz Slovenije (MIZŠ 2016a; Zavod Republike Slovenije za šolstvo 2015).

Tabela 6.2: Pregled udeležencev dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture na Hrvaškem v šolskih letih 2013/2014, 2014/2015 in 2015/2016

Šolsko leto	2013/2014		2014/2015		2015/2016	
	Otroci*	Odrasli	Otroci*	Odrasli	Otroci*	Odrasli
Gorski Kotar	13	3	26	8	18	11
Reka	6	10	2	12	-	23
Pulj	5	10	3	7	8	18
Buzet	4	7	3	11	1	8
Split	21	16	17	18	19	15
Osijek	1	12	1	11	-	12
Skupaj	50	58	52	67	46	87

* predšolski otroci od četrtega leta starosti, osnovnošolci, srednješolci in mladostniki do dvajsetega leta

Vir: MIZŠ (2016a).

Vida Srdoč, učiteljica dopolnilnega pouka slovenščine v Pulju in na Reki, v intervjuju izpostavlja, da sta za dobro udeležbo udeležencev pri dopolnilnem pouku ključna naklonjenost vodstev slovenskih društev za pouk in sodelovanje med vodstvom in učitelji:

Vodstva društev imajo ključno vlogo pri animaciji učencev oz. njihovih staršev pri vključevanju v pouk slovenščine. Pouk mora biti ena od najpomembnejših aktivnosti društev, je temelj tudi za ostale dejavnosti, predvsem za dramsko pa tudi za pevski zbor. Člani, ki obiskujejo ali so obiskovali dopolnilni pouk slovenščine, so pri govoru slovenščine bolj samozavestni in jo tudi pogosteje uporabljajo. To pa krepi narodno zavest in občutek pripadnosti. (Srdoč 2016).

Ob tem je treba izpostaviti, da učitelji formalno do društev nimajo nikakršnih obveznosti, saj pouk organizira Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS. Učitelji so na nek način nad društvom, neodvisni, tudi udeležbe pri pouku se ne more pogojevati s članstvom v društvu. Dejansko pa se v praksi res izkazuje, kar izpostavlja V. Srdoč, da so uspehi in udeležba pri DPS največji v primerih, ko vodstvo društva in učitelj sodelujeta in ko je ena od

prioritet delovanja društva skrb za poučevanje in ohranjanje slovenskega jezika ter so tudi dejavnosti društva usmerjene v aktivnosti z učenci DPS.

V nadaljevanju podajamo kratek pregled izvajanja dopolnilnega pouka po posameznih krajih ter predstavljamo strukturo učencev in ostale specifikke po posameznih krajih.

- **Dopolnilni pouk slovenskega jezika na Reki**

Dopolnilni pouk na Reki poteka v prostorih Kulturno prosvetnega društva Slovenski dom Bazovica. V šolskem letu 2015/16 je pouk prevzela Vida Srdoč, dotedanja (do upokojitve) učiteljica slovenskega jezika v okviru hrvaškega šolskega sistema po manjšinskem modelu C na OŠ Pećine in OŠ Andrija Mohorovičić, Matulji. Na Reki v šolskem letu 2015/16 dopolnilni pouk, ki poteka v eni skupini 4 ure tedensko, obiskuje 23 udeležencev. Vsi udeleženci pouka so odrasli (Srdoč 2016).

- **Dopolnilni pouk slovenskega jezika v Pulju**

V Pulju dopolnilni pouk slovenščine poteka v prostorih in ob podpori Slovenskega kulturnega društva Istra. Tudi v Pulju od šolskega leta 2015/16 pouk vodi učiteljica Vida Srdoč. Pouk v šolskem letu 2015/16 obiskuje 26 udeležencev, od tega 8 otrok in 18 odraslih. Po uradnih podatkih z MIZŠ poteka pouk 4 ure tedensko v eni skupini. Neuradno pa naj bi se v zadnjih mesecih udeležba nekoliko povečala, zato pouk od aprila 2016 poteka 6 ur tedensko v dveh skupinah po 3 ure (skupina odraslih in skupina otrok) (Srdoč 2016).

- **Dopolnilni pouk slovenskega jezika v Buzetu**

V Buzetu je v šolskem letu 2015/16 zaznan padec udeležencev dopolnilnega pouka slovenščine, kar je zagotovo tudi posledica neaktivnosti društva in menjave vodstva v Slovenskem kulturnem društvu. Društvo tudi nima svojih prostorov, zato se pouk izvaja v prostorih Rdečega križa v Buzetu. Pouk je s šolskim letom prevzela učiteljica Eva Ciglar, ki je sicer tajnica SKD Bazovica na Reki, po izobrazbi pa diplomirana učiteljica. Prijavljenih k pouku je bilo 9 oseb, od tega 8 odraslih in 1 otrok, a se je pouka dejansko udeleževalo le okoli 5 odraslih. Čeprav število udeležencev ni zadostovalo kvotam, ki jih ima MIZŠ za obstoj skupine in izvajanje pouka, je bilo v okviru MIZŠ in v dogovoru z USZS vendarle odločeno, da se pouk kljub (začasni) slabi udeležbi izvaja 4 ure tedensko do konca šolskega leta. Buzet sodi v območje, kjer živi tako imenovana zamejska oz. avtohtona slovenska manjšina, zato je še posebej v interesu RS, da se tam slovenski jezik ohranja. Kot pišemo že v enem prejšnjih poglavij, je cilj Projektnega odbora za pripravo celovitega sistema učenja slovenskega jezika na Hrvaškem, da se uvede pouk v Buzetu v šolskem letu 2016/17 v hrvaški šolski sistem po

modelu C. Predpogoj za to bo seveda izkazani interes Slovencev v Buzetu za vpis svojih otrok k tovrstnemu pouku (MIZŠ 2016a; Merljak 2016b).

- **Dopolnilni pouk slovenskega jezika v Gorskem Kotarju**

V šolskem letu 2015/16 poteka v Gorskem Kotarju pouk slovenščine 10 ur tedensko, in sicer v Čabru, neposredno za državno mejo s Slovenijo, in v Tršču. Pouk izvaja učiteljica Dragica Motik. V Čabru pouk poteka 6 ur tedensko (dve skupini: odrasli in otroci, tudi 1 predšolski otrok), v Tršču pa 4 ure tedensko (14 udeležencev, 5 odraslih in 9 otrok). V Čabru poteka pouk v prostorih Osnovne šole Petar Zrinski, v Tršču pa v prostorih tamkajšnje podružnične šole. Prostore za namene dopolnilnega pouka slovenščine nudi šola brezplačno. Tudi področje Gorskega Kotarja je zaradi avtohtonosti slovenskega prebivalstva in neposredne bližine s Slovenijo za Republiko Slovenijo eno od prioritarnih področij pri skrbi za ohranjanje slovenskega jezika in slovenske identitete (MIZŠ 2016a).

- **Dopolnilni pouk slovenskega jezika v Splitu**

V Splitu dopolnilni pouk slovenščine že od ustanovitve leta 1993 izvaja Vera Hrga. Pouk poteka v tesnem sodelovanju s Slovenskim kulturnim društvom Triglav, ki z učenci dopolnilnega pouka izvaja tudi številne druge aktivnosti. V njihovih prostorih pouk tudi poteka. V šolskem letu 2015/16 pouk poteka 6 ur tedensko (2 skupini), obiskuje pa ga 18 otrok in 15 odraslih. Med udeleženci so tudi predšolski otroci, ki jih imenujejo Kekci in na katere so v društvu najbolj ponosni (MIZŠ 2016; Hrga 2016).

- **Dopolnilni pouk slovenskega jezika v Osijeku**

Dopolnilni pouk v Osijeku poteka od leta 2009 in ga že od začetka vodi Sabina Koželj Horvat, ki je tudi predsednica Slovenskega kulturnega društva Stanko Vraz v Osijeku. V šolskem letu 2015/16 je k pouku prijavljenih 12 udeležencev, po besedah učiteljice pa običajno k pouku pride od 10 do 15 udeležencev. Vsi udeleženci so odrasli, pouk pa poteka 3 ure tedensko (1 skupina). Pouk poteka v prostorih SKD Stanko Vraz, pred leti pa je potekal v prostorih ene od fakultet v Osijeku. S. Koželj Horvat izpostavlja, da udeleženci pouka niso vedno tudi člani društva, imajo pa slovenske korenine (MIZŠ 2016a; Koželj Horvat 2016).

6.3 Poučevanje slovenščine in slovenske kulture v Varaždinski županiji – projekt MIZŠ

Decembra 2012 je Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije na pobudo Sveta slovenske nacionalne manjšine v Varaždinski županiji v dogovoru s hrvaškim šolskim ministrstvom in šolskimi oblastmi Varaždinske županije začelo s poskusnim projektom poučevanja slovenščine in slovenske kulture na osnovnih šolah v Varaždinski

županiji. Za koordinatorja projekta je bila izbrana Osnovna šola Videm pri Ptuju oziroma njena takratna ravnateljica Helena Šegola.

Projekt je bil zastavljen tako, da učitelji iz (obmejnih) slovenskih šol ob soglasju ravnateljev šol po končanem pouku na svoji matični šoli odidejo poučevati slovenski jezik in kulturo na (bližnjo) šolo na drugo stran meje. Za svoje delo so prek koordinatorice projekta OŠ Videm pri Ptuju plačani prek podjemne pogodbe. Pouk sicer poteka v prostorih osnovnih šol, vendar ne sodi v okvir rednih šolskih dejavnosti (kot v primeru izvajanja manjšinskega modela C), tako da predmet tudi ni ocenjevan. Pouk v celoti financira Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS, ki v sodelovanju z Zavodom RS za šolstvo poskrbi za izbor kakovostnega kadra in njegovo strokovno usposabljanje, pouk redno spremlja, skrbi za njegovo kakovost ter zagotavlja učbenike in ostala učna gradiva.

Glavni cilj projekta Poučevanje slovenščine in slovenske kulture v Varaždinski županiji je učencem, staršem in učiteljem približati slovensko kulturo in učence, predvsem tiste s slovenskimi koreninami, naučiti slovenski jezik. Hkrati se želi s projektom tudi spodbuditi povezovanje hrvaških šol iz obmejnega območja s slovenskimi šolami ob meji. Vsako leto se organizira tudi ekskurzija za učence slovenščine v eno od slovenskih mest, kjer se srečajo z učenci ene od slovenskih šol ter se seznanjajo z geografskimi in kulturnimi značilnostmi Slovenije oziroma obiskane regije. V šolskem letu 2015/16 je bila organizirana ekskurzija na Ptuj (MIZŠ 2016b).

Barbara Antolić Vupora, takratna predsednica Sveta slovenske nacionalne manjšine v Varaždinski županiji in glavna pobudnica projekta, je povedala, da so s pripravami za pouk slovenskega jezika začeli že leta 2009. Pripravili so predlog več variant izvajanja pouka, ki so temeljile na interesu učencev in seveda zmožnosti Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport RS (Antolić Vupora 2016).

Anketo je na pobudo Sveta slovenske nacionalne manjšine v Varaždinski županiji in naročilo Upravnega oddelka za šolstvo Varaždinske županije izvedlo trinajst osnovnih šol na območju Varaždinske županije. Pokazal se je zelo visok interes učencev, saj jih je kar 530 izrazilo interes za pouk slovenskega jezika in kulture, ki bi ga nudila RS. Dejansko število učencev je bilo sicer že prvo leto izvajanja nekoliko manjše. Pouk je v prvem letu (od decembra 2012 do junija 2013) obiskovalo okoli 240 učencev, v naslednjih letih se je število učencev še zmanjševalo (Antolić Vupora 2016).

Kot zelo pomembne faktorje za uspeh projekta Barbara Antolić Vupora izpostavlja:

1. upravni oddelek Varaždinske županije za šolstvo je projekt podprl in dal pozitiven signal tudi ravnateljem šol, ki so na podlagi tega animirali učence za udeležbo pri pouku slovenskega jezika in kulture;
2. učencem v anketi ni bilo treba odgovarjati na vprašanje glede narodne pripadnosti, čemur se zaradi splošne negativne klime do manjšin na Hrvaškem učenci oziroma starši velikokrat raje izognejo;
3. pouk izvajajo učitelji iz Slovenije, kar zagotavlja veliko večjo kvaliteto pouka (Antolić Vupora 2016).

Prav zaradi dejstev, izpostavljenih pod 2. in 3. točko, Barbara Antolić Vupora meni, da pouk po modelu C v okviru hrvaškega šolskega sistema ne bi bil tako uspešen oziroma tako dobro obiskan (Antolić Vupora 2016). Čeprav v okviru ankete udeleženci niso odgovarjali na vprašanje o nacionalni pripadnosti, je raziskava Inštituta za narodnostna vprašanja RS, ki jo je izvedla direktorica inštituta dr. Sonja Novak Lukanovič, pokazala, da ima večina učencev slovenske prednike, ki pa sicer v nekaterih primerih segajo nekaj kolen nazaj (Antolić Vupora 2016).

Predpogoji za vzpostavitev pouka so bili velika podpora projektu s strani takratnega ministra RS, pristojnega za izobraževanje, dr. Igorja Lukšiča, njegova pomoč pri dogovorih s pristojnimi v RH in seveda zagotovitev potrebnih sredstev za izvajanje projekta v proračunu Republike Slovenije.

V šolskem letu 2015/16 v projektu sodeluje 8 učiteljic slovenščine, ki poučujejo na 11 hrvaških osnovnih šolah v Varaždinski županiji. V projekt je v šolskem letu 2015/16 vključenih 139 učencev od drugega do osmega razreda. V šolskem letu 2016/2017 se bo ob soglasju pristojnih na MIZŠ projekt nadaljeval. Helena Šegola, koordinatorka projekta, pravi, da so se učiteljice že povezale z ravnatelji hrvaških šol in zbirajo prijave učencev. Interes učencev za pouk (v začetku maja 2016) je podoben kot v iztekajočem se šolskem letu, dokončne številke pa bodo znane septembra. Pouk se predvidoma pričinja konec septembra (MIZŠ 2016b). Po informacijah z MIZŠ bo pred začetkom novega šolskega leta v Varaždinu potekal sestanek med predstavniki MIZŠ, pristojnimi za projekt, OŠ Videm pri Ptujju, ravnatelji vseh osnovnih šol v Varaždinski županiji, kjer se pouk izvaja, predstavnicu slovenske manjšine v Varaždinski županiji Barbaro Antolić Vupora in pristojnimi na oddelku

za šolstvo Varaždinske županije. Glavna tema pogovorov bo, kako zagotoviti kontinuirano izvajanje pouka slovenskega jezika v osnovnih šolah Varaždinske županije in kakšne so možnosti, da bi se pouk v naslednjih letih »formaliziral« z uradno vpeljavo v hrvaški šolski sistem po manjšinskem modelu C. Kljub nekaterim izpostavljenim prednostim, ki jih prinaša obstoječi model izvajanja pouka (pod okriljem Republike Slovenije), je stališče pristojnih na Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport RS, da je treba vendarle stremeti k temu, da se pouk slovenščine formalno vpelje v hrvaške šole, saj bi s tem dobil večjo veljavo in težo, za udeležence bi postal obvezen, hkrati pa bi se znanje učence tudi ocenjevalo (MIZŠ 2016b).

6.4 Druge iniciative za poučevanje slovenskega jezika na Hrvaškem

Na kratko predstavljamo še nekaj drugih primerov tečajev slovenskega jezika, ki jih na lastno iniciativo organizirajo slovenska kulturna društva.

V Slovenskem kulturnem društvu Slovenski dom Zagreb že od leta 1994 izvajajo tečaje slovenskega jezika za člane društva. Tečaje preko razpisa A, ki je namenjen za organizacije v zamejstvu, financira Urad RS za Slovence v zamejstvu in po svetu. Predsednik SKD Slovenski dom Zagreb pravi, da je izvajanje tečajev slovenskega jezika ena od osrednjih nalog društva. Tečaji potekajo redno, enkrat tedensko, izvaja jih profesorica Marja Crnković. V šolskem letu 2015/16 se tečaja udeležuje 21 članov društva, ki so v povprečju stari 35 let. Šestdeset odstotkov je začetnikov, štirideset odstotkov tečajnikov pa obiskuje izpopolnjevalni tečaj slovenščine (Šonc 2016).

V okviru Slovenskega doma, kulturno prosvetnega društva Bazovica od leta 2013 poleg dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture poteka tudi tečaj slovenskega jezika Govorimo slovensko, ki ga vodi učiteljica Vida Srdoč (Srdoč 2016).

Učiteljica Vida Srdoč je povedala, da se v šolskem letu 2015/16 izvajata dva tečaja, in sicer intenzivni tečaj slovenščine, ki poteka septembra po tri šolske ure na teden, ter tečaj, ki poteka marca, aprila in maja, po prvi prijavi na fakultete. Oba tečaja potekata 32 ur, obiskuje pa ju okrog 20 udeležencev. Tudi učni program se razlikuje od dopolnilnega pouka slovenščine in je ciljno usmerjen h kar najhitrejšemu obvladanju slovenščine (več slovnice in manj kulturnozgodovinskih vsebin) predvsem za opravljanje izpita na ravni B2 (Srdoč 2016).

Slovensko kulturno društvo Ajda Umag je za člane društva in ostale zainteresirane organiziralo trideseturni začetni tečaj slovenskega jezika, ki je potekal v prostorih Pučkog otvorenog učilišta v Umagu od oktobra do decembra 2014. Vodila ga je Jasmina Ilić Draković, ki je bila tedaj tajnica SKD Istra v Pulju. Obiskovalo ga je devet tečajnikov. Nadaljevalni trideseturni tečaj je potekal od aprila do junija leta 2015. Vodila ga je dr. Maja Smotlak z Univerze na Primorskem, obiskovalo pa ga je 12 tečajnikov. Vodstvo SKD Ajda Umag je izrazilo interes, da bi se v šolskem letu 2016/17 začel v Umagu izvajati dopolnilni pouk slovenskega jezika (Šereš 2016).

6.5 Skupni povzetek vseh modelov poučevanja slovenskega jezika na Hrvaškem

Zaradi boljšega pregleda in lažje primerjave med vsemi modeli poučevanja slovenskega jezika v Republiki Hrvaški ob koncu osrednjega poglavja podajamo kratek primerjalni pregled modelov poučevanja slovenskega jezika v Republiki Hrvaški, ki se izvajajo v šolskem letu 2015/16, ter število udeležencev le-teh.

Tabela 6.3: Pregled udeležencev vseh organiziranih oblik pouka slovenskega jezika na Hrvaškem v šolskem letu 2015/2016

	Pouk po modelu C v okviru šol	Dopolnilni pouk		Pouk v Varaždinski županiji	Pouk v slovenskem domu, Zagreb	Skupaj otroci in mladostniki	Skupaj odrasli
Število udeležencev	158 otrok*	46 otrok**	87 odraslih	139 otrok***	21 odraslih	372	108

*osnovnošolci in srednješolci

**predšolski otroci od četrtega leta starosti, osnovnošolci, srednješolci in mladostniki do 20. leta starosti

***osnovnošolski otroci

Vir: MIZŠ (2016a; 2016b).

Kot je razvidno iz Tabele 5, so bile v nalogi evidentirane štiri oblike učenja slovenskega jezika kot jezika slovenske narodne skupnosti.¹

¹ Iz primerjalne tabele namenoma izključujemo tečaje, ki jih opisujemo pod naslovom 6.3, ki se izvajajo v SKD Bazovica in SKD Ajda Umag, saj ne gre za permanentno obliko izobraževanja, poleg tega v SKD Ajda Umag v šolskem letu 2015/16 tečaji niso bili organizirani.

1. pouk slovenskega jezika in kulture, ki se skladno s hrvaško šolsko zakonodajo kot izbirni predmet izvaja v okviru hrvaškega šolskega sistema v osnovnih in srednjih šolah po tako imenovanem manjšinskem šolskem modelu C. To obliko pouka obiskuje 158 učencev in dijakov;
2. dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture, ki ga organizira Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS in se v glavnem odvija v okviru slovenskih kulturnih društev. V šolskem letu 2015/16 ga obiskuje 46 otrok in mladostnikov ter 87 odraslih, skupaj 133 udeležencev;
3. poučevanje slovenskega jezika in kulture v Varaždinski županiji, ki poteka v obliki projekta MIZŠ in se ga v šolskem letu 2015/16 udeležuje 139 osnovnošolskih otrok;
4. tečaji slovenskega jezika v okviru SKD Slovenski dom v Zagrebu, ki se jih udeležuje 21 odraslih udeležencev.

Skupaj se organiziranih oblik učenja slovenskega jezika, namenjenega slovenski narodni skupnosti na Hrvaškem, v šolskem letu 2015/16 udeležuje 480 oseb, od tega 272 otrok in mladostnikov. Namenoma posebej vodimo evidenco otrok in mladostnikov, vključenih v vse oblike poučevanja slovenščine, saj so ti ključni za pričujoče magistrsko delo, eden od osrednjih ciljev katerega je raziskati, zakaj je zastopanost pouka slovenskega jezika in kulture v okviru hrvaškega šolskega sistema, kamor so lahko vključeni samo otroci, tako slaba. Ena od postavljenih hipotez je bila tudi, da na to vpliva udeležba pri drugih oblikah izobraževanja, ki jih nudi Republika Slovenija. O analizi postavljenih hipotez pišemo v zaključnem delu. Iz pričujočih podatkov o vključenosti otrok k različnim oblikam pouka slovenskega jezika lahko vsekakor sklepamo, da je glede na številčnost slovenske narodne skupnosti na Hrvaškem (po popisu prebivalstva iz leta 2011 10.517) to število (317) zelo majhno, le 3,5 odstotka deklariranih Slovencev.

7 ZAKLJUČEK

V pričujočem magistrskem delu smo proučevali in analizirali slovensko narodno skupnost na Hrvaškem, njeno vlogo in prisotnost v različnih zgodovinskih obdobjih, njen formalni status v okviru sedanje hrvaške državne ureditve, njene glavne demografske značilnosti ter organiziranje in delovanje v okviru političnih inštitucij ter slovenskih kulturnih društev. Rezultati analize kažejo, da se število Slovencev na Hrvaškem od popisa do popisa močno zmanjšuje, kar je v veliki meri posledica asimilacije prebivalstva, v določeni meri pa je prišlo tudi do preselitev v Slovenijo po razpadu skupne države in v času domovinske vojne. Hkrati se je društvena organiziranost začela močno razvijati šele po letu 1991, ko je prišlo do združitve Jugoslavije.

V središče raziskovanja magistrskega dela smo postavili analizo različnih možnosti izvajanja poučevanja slovenskega jezika, saj smo izhajali iz predpostavke, da je znanje jezika ključni element pri ohranjanju narodne identitete. Ker ima slovenska narodna skupnost možnost vključevanja v več različnih brezplačnih oblik izobraževanja s področja slovenskega jezika in kulture, ki jih organizirajo in financirajo Republika Slovenija, slovenska kulturna društva ob pomoči matične domovine ali Republika Hrvaška, smo v nalogi analizirali vse oblike izobraževanj, prednosti ali morebitne slabosti posameznih modelov, strukturo udeležencev in teritorialno razporejenost le-teh. Posebej smo se osredotočili na možnost pouka slovenskega jezika in kulture kot jezika manjšine v okviru hrvaškega šolskega sistema. Ugotavljali smo, kako slovenska narodna skupnost to možnost izkorišča oziroma kaj so glavne ovire, zaradi katerih ta možnost ni bolj izkoriščena. S tem vprašanjem so povezane tudi zastavljene hipoteze.

Osrednja hipoteza, ki smo si jo zastavili ob začetku pisanja naloge, se je glasila:

Hrvaška manjšinska zakonodaja omogoča (ponuja) narodnim manjšinam soliden nabor možnosti pouka v jeziku manjšine, ki pa se v primeru slovenske narodne skupnosti glede na njeno številčnost izvaja v zelo majhnem obsegu oziroma nedosledno.

Po proučitvi hrvaške manjšinske in šolske zakonodaje ter informacij, ki smo jih prejeli od pristojnih na Ministrstvu za znanost, izobraževanje in šport Republike Hrvaške, lahko potrdimo, da hrvaški šolski sistem v skladu z zakonodajo omogoča vzgojo in izobraževanje v jeziku in pisavi narodnih manjšin v okviru enotnega vzgojno-izobraževalnega sistema po celotni vertikali, od predšolske vzgoje do srednjega šolstva. Do vzgoje in izobraževanja v

jeziku in pisavi manjšin so upravičene vse priznane narodne manjšine na Hrvaškem, med katerimi je tudi slovenska narodna manjšina. Ministrstvo za znanost, izobraževanje in šport Republike Hrvaške skladno z zakonodajo ponuja tri modele in oblike izobraževanja za narodne manjšine. Vsi trije modeli so opisani v nalogi, ugotovljeno pa je, da je za slovensko narodno manjšino najbolj primeren tako imenovani model C, ki poleg rednega pouka v hrvaškem učnem jeziku omogoča štiri do pet ur tedensko pouka jezika narodne manjšine ter njenih kulturnih, geografskih in zgodovinskih značilnosti. Možnost izvajanja takšnega pouka slovenska manjšina zelo slabo izkorišča. Izvaja se zgolj v dveh osnovnih šolah na območju Kvarnerja oziroma Primorsko-goranske Županije, v dveh srednjih šolah v Pulju in na gimnaziji v Varaždinu. Takšno obliko pouka je v šolskem letu 2015/16 obiskovalo 158 otrok slovenskega porekla s celotnega področja Hrvaške, kar je glede na število deklariranih Slovencev, živečih na Hrvaškem, na popisu leta 2011 (10.517) le 3,5 odstotka. Tako lahko prvo hipotezo potrdimo.

V povezavi s prvo hipotezo smo postavili še naslednje hipoteze. Druga hipoteza kot ključni problem predpostavlja slabo informiranost ključnih akterjev v slovenski skupnosti o možnosti pouka slovenščine:

Velik problem pri vzpostavljanju pouka predstavljajo slaba informiranost slovenske skupnosti o zakonskih možnostih za izvajanje pouka slovenskega jezika in kulture kot jezika manjšine znotraj hrvaškega šolskega sistema in zapleteni postopki za vzpostavitev le-tega.

Drugo hipotezo lahko le delno potrdimo, saj lahko na podlagi rezultatov opravljenih polstrukturiranih intervjujev s ključnimi akterji slovenske skupnosti na Hrvaškem in učitelji potrdimo da slaba informiranost o možnostih pouka in informacijah o postopkih, kako dejansko speljati postopek za vzpostavitev le-tega, dejansko predstavlja problem. Hkrati je to delno tudi krivda slovenske skupnosti same. Konec koncev znotraj slovenskih organizacij obstaja formalna struktura, ki bi morala skrbeti za pretok informacij. Tukaj imamo v mislih pretok informacij med krovno Zvezo kulturnih društev in posameznimi društvi. Poleg tega je slovenska nacionalna manjšina na nivoju lokalnih skupnosti in županij pri lokalnih oblasteh zastopana prek sveta slovenske nacionalne manjšine oziroma svojega predstavnika, kjer Slovencev ni dovolj za ustanovitev sveta nacionalne manjšine, sveti oziroma posamezni predstavniki pa so povezani v Koordinacijo svetov slovenskih nacionalnih manjšin. Tudi na nivoju države je predstavnik slovenske nacionalne manjšine zastopan v vladnem svetu za nacionalne manjšine. Eden ključnih apelov intervjuvanih akterjev slovenske skupnosti na

Hrvaškem je, da naj pristojni organi v Republiki Sloveniji prek organiziranja usposabljanj in obiskov predstavnikov slovenskih kulturnih društev na terenu pomagajo pri boljši informiranosti in hkrati večji usposobljenosti akterjev slovenske skupnosti za izpeljavo postopka, ki je potreben za odprtje novega manjšinskega oddelka v določeni šoli. Izpostavimo naj, da je julija 2015 minister, pristojen za Slovence v zamejstvu in po svetu, imenoval Projektni odbor za pripravo celovitega sistema učenja slovenskega jezika na Hrvaškem, glavni nalogi katerega bosta ozaveščanje Slovencev, živečih na Hrvaškem, o možnostih slovenskega pouka v okviru hrvaških šol ter pomoč pri vzpostavljanju povezav med predstavniki slovenske skupnosti, ki so na lokalnih nivojih in državnem nivoju pristojni za področje manjšinskega šolstva.

Tudi tretjo hipotezo, ki se glasi: *»Pomembno vlogo pri vzpostavitvi izvajanja pouka slovenskega jezika in kulture kot jezika manjšine imajo ravnatelji šol in naklonjenost lokalnih oblasti,«* potrjujemo. Vsekakor se je na konkretnih primerih, kjer se je manjšinski model v šole že uvedel, izkazalo, da ima zelo pomembno vlogo pri vzpostavitvi naklonjenost ravnatelja šole, kjer naj bi se pouk izvajal, pa tudi naklonjenost pristojnih na županiji, saj lahko ti slovenski skupnosti pomagajo vsaj pri izpeljavi postopka. Hkrati lahko predvsem ravnatelji spodbudijo učence k odločitvi za izbiro tega predmeta. V dveh konkretnih primerih se je to tudi izkazalo. Na Osnovni šoli Pečine na Reki, kjer je pouk slovenskega jezika kot jezika narodne manjšine po modelu C kot prvi primer na Hrvaškem stekel leta 2009, je imela zagotovo ključno vlogo takratna ravnateljica Irena Margan, ki je po rodu Slovenka in je na začetku pouk tudi sama izvajala. V primeru Druge gimnazije Varaždin pa je veliko naklonjenost za vpeljavo pouka slovenščine kazal vodja oddelka za šolstvo v Varaždinski županiji Miroslav Hudjak, velik prijatelj Slovenije in nekdanji študent Univerze v Mariboru. Seveda je težko posploševati, da je naklonjenost ravnateljev in lokalnih oblasti edini porok za uspešno vpeljavo zakonsko določenega pouka v šole, predvsem zaradi slabe informiranosti in usposobljenosti akterjev slovenske skupnosti pa je njihova vloga še toliko pomembnejša.

Četrta hipoteza se glasi: *»Slovenska skupnost velikokrat ne izkazuje dovoljšnega interesa za izvajanje pouka slovenskega jezika in kulture kot jezika manjšine znotraj hrvaškega šolskega sistema, saj raje izkorišča možnosti dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture ter druge oblike poučevanja slovenskega jezika v okviru slovenskih kulturnih društev, ki so financirane predvsem s strani Republike Slovenije. Tovrstne oblike pouka so mnogo bolj fleksibilne ter časovno in krajevno prilagojene učencem.«* Tudi te hipoteze ne moremo povsem zavreči, hkrati pa jo lahko potrdimo le delno. Vsekakor v več primerih drži, da se je

postopek za vpeljavo pouka slovenskega jezika kot jezika manjšine zaustavil zaradi negativnega rezultata opravljene ankete glede interesa udeležencev za tovrsten pouk. Tu lahko izpostavimo primer poskusa neuspešne vpeljave slovenščine v OŠ Strigova in v vrtec na Reki.

Markanten primer iz zgodovine je tudi vzpostavitev osnovnošolskega oddelka s slovenskim učnim jezikom na Reki leta 1947, ki je po treh letih delovanja zaradi premajhnega števila vpisanih otrok prenehal delovati.

Korelacijo med obiskovanjem oblik pouka, ki jih organizira Republika Slovenija, in slabo udeležbo pri pouku slovenskega jezika v okviru hrvaškega šolskega sistema na podlagi opravljene analize o številu in starostni strukturi udeležencev težko v celoti potrdimo, saj analiza kaže, da tudi udeležba pri dopolnilnem pouku slovenščine, sploh udeležba otrok in mladostnikov, ni posebej visoka. V šolskem letu 2015/16 samo 46 otrok in mladostnikov obiskuje dopolnilni pouk, ki ga organizira Republika Slovenija, od tega veliko tudi v krajih (na primer v Splitu), kjer zaradi majhnega števila Slovencev in velike razpršenosti pouk v okviru šol ne bi bil izvedljiv. Drugi zanimiv primer je Zagreb, kjer je Slovencev v okviru enega mesta največ. Pouka slovenščine se v okviru šol ne izvaja, hkrati pa SKD Slovenski dom ob finančni pomoči RS že dolga leta organizira tečaj slovenščine za člane društva. Tečaj večinoma obiskujejo odrasli, v povprečju stari 35 let, ki ne sodijo v skupino šoloobveznih otrok. Drugače je pri projektu poučevanja slovenskega jezika in kulture v Varaždinski županiji, kjer pouk v šolskem letu 2015/16 obiskuje 139 učencev. Učenci, vključeni v ta projekt, bi se dejansko lahko vključili k pouku v okviru modela C hrvaškega šolskega sistema. Glavni argument, zakaj bi raje obstali pri obstoječem modelu, je, da je pedagoški kader iz Slovenije mnogo kvalitetnejši. Pri pouku v okviru hrvaškega šolskega sistema bi se zaposlovalo učitelje s Hrvaške, ki imajo velikokrat žal pomanjkljivo znanje slovenskega jezika.

Ob koncu izpostavljamo, da bodo za ustavitev dolgoletnega trenda upadanja števila pripadnikov slovenske narodne skupnosti na Hrvaškem potrebni koreniti premiki predvsem pri zavedanju o pomenu ohranjanja slovenske identitete znotraj slovenske skupnosti na Hrvaškem. Ključen dejavnik pri ohranjanju narodne identitete in istovetenju posameznikov z njo je znanje jezika. Zato je zelo pomembno, da se vključenost predvsem otrok in mladih v vse trenutne modele poučevanja slovenskega jezika v naslednjih letih močno poveča. Vsekakor pa menimo, da je ključno, da se slovenščina v naslednjih letih začne sistematično uvajati kot jezik narodne manjšine v hrvaški šolski sistem po celotni vertikali, od vrtcev do

srednjih šol. Takšen pouk ima neprimerljivo večjo težo od »ljubitelskih« tečajev, ki jih organizira Republika Slovenija in so primerni predvsem za klasične izseljenske skupnosti. Takšni modeli že dolga leta (bolj ali manj) uspešno delujejo v ostalih sosednjih državah, kjer imajo Slovenci prav tako kot na Hrvaškem status narodne manjšine. Morda je razlika le v tem, da je formalni status slovenske manjšine na Hrvaškem mlajši, saj so Slovenci in Hrvati do nedavnega živeli pod okriljem skupne državne tvorbe. Pri teh procesih lahko zagotovo zelo pomembno vlogo odigra tudi Republika Slovenija, ki je sicer za ohranjanje slovenskega jezika na Hrvaškem z organiziranjem dopolnilnega pouka in ostalih oblik poučevanja slovenskega jezika ter zagotavljanja učnih gradiv v preteklem obdobju storila že veliko. Ključna naloga v prihodnje bo predvsem vsestranska pomoč pri umestitvi pouka slovenskega jezika in kulture v hrvaški šolski sistem. Ustanovitev Projektnega odbora za pripravo celovitega sistema učenja slovenskega jezika na Hrvaškem kaže, da se pristojni v Republiki Sloveniji zavedajo pomembnosti tega procesa.

8 LITERATURA

Ager, Dennis. 2001. *Motivation in language planning and language policy*. Bristol: Multilingual Matters.

Antolić Vupora, Barbara. 2016. Intervju z avtorico. Ljubljana, 10. april.

Bitenc, Maja. 2006. Slovenščina in njeno poučevanje pri slovenskih zdomcih: Raziskava med učenci dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture v Baden-Württembergu. *Jezik in slovstvo* 54 (3/4): 55–69.

Bukvič, Tatjana. 2016. *Dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture v Srbiji (diplomsko delo)*. Maribor: Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru.

Cukrov, Marjan. 2015a. *Interni opomnik o Slovencih v Črni gori*. Ljubljana: Interno gradivo Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu.

Cukrov, Marjan. 2015b. *Interno gradivo o Slovencih na Kosovu*. Ljubljana: Interno gradivo Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu.

Cukrov, Marjan. 2016. *Interno gradivo o Slovencih v Makedoniji*. Ljubljana: Interno gradivo Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu.

Darovec, Darko. 1995. Poskus opredelitve problematike naseljevanja Slovencev med Mirno in Dragonjo do 17. stoletja in njen vpliv na oblikovanje etnične meje v Istri. V *Slovenci v Hrvaški*, ur. Vera Kržišnik-Bukić, 37–61. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Darovec, Darko in Petar Strčić, ur. 2011. *Slovensko-hrvaško sosjedstvo = Hrvatsko-slovensko susjedstvo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Dobek, Tajana. 2013. *Jezik i prava nacionalnih manjina u hrvatskom obrazovnom sustavu (diplomsko delo)*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za kroatistiku.

Drnovšek, Marjan. 1995. Slovenski izseljenci na Hrvaškem do leta 1914. V *Slovenci v Hrvaški*, ur. Vera Kržišnik-Bukić, 107–113. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Državni zavod za statistiku. Dostopno prek: www.dzs.hr/ (10. januar 2016).

Državno izborna povjerenstvo Republike Hrvatske. 2015. *Izbori za članove vijeća i za predstavnike nacionalnih manjina*. Dostopno prek: <http://www.izbori.hr/ws/index.html?documentId=BFBE7C70AA0E3972C1257E37003FA87> A (22. marec 2016).

Goldstein, Ivo. 2003. *Hrvatska povjest*. Zagreb: Novi liber.

Hrga, Vera. 2016. Intervju z avtorico. Ljubljana, 5. april.

Jesih, Boris. 1995. Politična participacija narodnih manjšin – primerjava med Slovenijo in Hrvaško. V *Slovenci v Hrvaški*, ur. Vera Kržišnik-Bukić, 373–379. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Josipovič, Damir. 2012. Instrumentalizacija etničnosti znotraj večnacionalnih držav: Primer kolonizacije Slovencev v avstro-ogrskem delu nekdanje Jugoslavije. *Dve domovini: razprave o izseljenstvu* 35: 135–148.

Jurman, Eva. 2016. Intervju z avtorico. Ljubljana, 16. april.

Južnič, Stane. 1993. *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kažipot III (32). 2007. Reka: Slovenski dom KPD Bazovica, Svet slovenske narodne manjšine Mesta Reke, Svet slovenske narodne manjšine PGŽ.

Knežević, Neven. 2015. Sabina Koželj Horvat: »Želimo večjo zastupljenost manjina u medijima«. *Radio Osijek*, 28. oktober. Dostopno prek: <http://radio.hrt.hr/radio-osijek/clanak/sabina-kozelj-horvat-zelimo-vecu-zastupljenost-manjina-u-medijima/104316/> (12. marec 2016).

Kosovo Population and Housing Census 2011. 2013. Dostopno prek: <http://ask.rks-gov.net/eng/census-2011> (17. januar 2016).

Koželj Horvat, Sabina. 2016. Intervju z avtorico. Ljubljana, 5. april.

Krebelj, Simona. 2010. *Slovenci na Hrvaškem: Organizirano javno učenje slovenskega jezika na Reki (diplomsko delo)*. Koper: Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem.

Kropej Telban, Monika. 2010. Nekaj utrinkov o Društvu Slovencev »Sava« v Beogradu. *Traditiones: zbornik Inštituta za slovensko narodopisje in Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU* 39 (1): 217–223.

Kržišnik-Bukić, Vera. 1992. O Slovencih na območju Jugoslavije izven Slovenije po popisih prebivalstva 1921-1991. *Razprave in gradivo* 26-27: 172–198.

Kržišnik-Bukić, Vera. 1995. O narodnostnem in kulturnem samoorganiziranju Slovencev na Hrvaškem v 20. stoletju. V *Slovenci v Hrvaški*, ur. Vera Kržišnik Bukić, 133–188. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Kržišnik-Bukić, Vera. 2000. Slovenci upravičeno prizadeti zaradi izbrisa iz Ustave RH. *Novi odmev* 12: 12–13.

Kržišnik-Bukić, Vera. 2003. Slovenci v Hrvaški, Bosni in Hercegovini, Srbiji, Črni gori ter Makedoniji med preteklostjo in sedanjostjo. *Traditiones: zbornik Inštituta za slovensko narodopisje in Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU* 32 (2): 117–135.

Kržišnik-Bukić, Vera. 2004. Slovenci v Bosni in Hercegovini. V *Slovenski etnološki leksikon*, ur. Angelos Baš idr., 546–547. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kržišnik-Bukić, Vera. 2006. O Slovencih in slovenstvu na Hrvaškem od nekdaj do danes. V *Slovenci na Hrvaškem: dediščina in sedanjost*, ur. Katalin Munda Hirnök in Mojca Ravnik, 15–87. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.

Kržišnik-Bukić, Vera, ur. 2007. *Slovenci v Bosni in Hercegovini skozi pričevanja, spomine in literarne podobe*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Kulturno-prosvetno društvo Slovenski dom (Zagreb). 1999. *Slovenski dom v Zagrebu 1929–1999*. Zagreb: Kulturno-prosvetno društvo Slovenski dom.

Lokar, Metka. 2013. Zelen kot Slovenija in rdeč kot ljubezen: slovenski jezik med Slovenci v prostoru nekdanje Jugoslavije. *Dve domovini: razprave o izseljenstvu* 38: 141–151.

Merljak, Rudi. 2016a. *Interno gradivo o Slovencih na Hrvaškem*. Ljubljana: Interno gradivo Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu.

Merljak, Rudi. 2016b. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 25. marec.

Mežnarič, Silva. 1995. Slovenci u Hrvatskoj: podaci i model jednog (sociologijskog) istraživanja. v Hrvaški V *Slovenci v Hrvaški*, ur. Vera Kržišnik-Bukić, 195–228. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Milenković-Vuković, Biljana. 2010. Slovenci u Srbiji. *Traditiones: zbornik Inštituta za slovensko narodopisje in Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU* 39 (1): 283–320.

Ministarstvo uprave Republike Hrvatske. 2016. *Dokumenti*. Dostopno prek: <https://uprava.gov.hr/dokumenti/10> (15. april 2016).

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske. *Obrazovanje na jeziku i pismu nacionalnih manjina*. Dostopno prek: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3154> (12. april 2016).

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. 2015. *Gradivo o Slovencih v državah bivše Jugoslavije*. Ljubljana: Interno gradivo.

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. 2016a. *Podatki o izvajanju dopolnilnega pouka slovenskega jezika v tujini*. Ljubljana: Interno gradivo.

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. 2016b. *Projekt Poučevanje slovenščine in slovenske kulture v Varaždinski županiji*. Ljubljana: Interno gradivo.

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. 2016c. *Proračun – PP715410 – Dopolnilni pouk slovenskega jezika v tujini*. Ljubljana: Interno gradivo.

Minority Rights Group, ur. 1990. *World Directory of Minorities: Longman International Reference*. Harlow: Longman.

Mirković, Marjana. 2002. Manjšina ali etnična skupnost? *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu* 49 (8/9): 8–9, 37.

Mirković, Marjana. 2010. Slovenski jezik na Hrvaškem danes. *Uporabno jezikoslovje:revija društva Uporabno jezikoslovje Slovenije* 1/1: 177–188.

Mirković, Marjana. 2011. Slovenska informativna točka Si-T. V *Slovensko-hrvaško soselstvo*, ur. Darko Darovec in Petar Strčić, 305–308, 372–373. Koper: Univerza na

Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

Mirković, Marjana. 2013. Položaj narodnih manjšin na Hrvaškem. *Novice*, 18. januar. Dostopno prek: <http://novice.at/2013/01/18/polozaj-narodnih-manjsin-na-hrvaskem/> (22. marec 2016).

Mirković, Marjana. 2015. Hrvaška zakonodaja omogoča marsikaj, treba se je le organizirati! *Slovenci v sosednjih državah*, 3. december. Dostopno prek: <http://svsd.rtvsl.si/svsd/hrvaska/hrvaska-zakonodaja-omogoca-marsikaj-treba-se-je-le-organizirati/380234> (5. januar 2016).

Mirković, Marjana. 2016. Intervju z avtorico. Ljubljana, 22. marec.

Novo vodstvo SKD Istra Pulj. 2015. *Slovenci v sosednjih državah*, 27. november. Dostopno prek: <http://svsd.rtvsl.si/svsd/hrvaska/novo-vodstvo-skd-istra-pulj/379715> (12. marec 2016).

Pajnič, Katarina. 2006. *Struktura in položaj Slovencev na Hrvaškem (magistrsko delo)*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Pirjevec, Jože. 1995. *Jugoslavija (1918–1992): nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjeviće in Titove Jugoslavije*. Koper: Založba Lipa.

Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije. Ur. l. RS, 35-2280/1996. Dostopno prek: http://www.uszs.gov.si/fileadmin/uszs.gov.si/pageuploads/Resolucija_o_polo__aju_avtohtoni_h_slovenskih_manj__in_v_sosednjih_dr__avah_in_s_tem_povezanimi_nalogami_dr__avnih_in_drugih_dejavnikov_Republike_Slovenije.htm (10. februar 2016).

Riman, Barbara. 2010. *Slovenci v Gorskem Kotarju, Kvarnerju in Istri od leta 1918 do 1991 (doktorska disertacija)*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Riman, Barbara. 2013. Rijecka Slovenka Zora Ausec i Slovenci u Rijeci nakon 1945. godine: »bratski narod« ili nacionalna manjina. V *Intelektualci i rat 1939.-1947.: zbornik radova s međunarodnog skupa Desničini susreti 2012*, ur. Drago Roksanđić in Ivana Cvijović Javorina, 363–378. Zagreb: FF press – Filozofski fakultet.

Riman, Barbara. 2016. Intervju z avtorico. Ljubljana, 14. april.

Roter, Petra. 2001. Locating the »Minority Problem« in Europe: A Historical perspective. *Journal of International Relations and Development* 4 (3): 221–249.

Savjet za nacionalne manjine Republike Hrvatske. 2016. Dostopno prek: <http://www.savjet.nacionalne-manjine.info/> (3. april 2016).

Shohamy, Elana. 2006. *Language policy: Hidden agendas and new approaches*. London, New York: Routledge.

Sklep o imenovanju Projektnega odbora za pripravo celovitega sistema učenja slovenskega jezika na Hrvaškem. 2015. Interno gradivo.

Slovenska manjšina znova v hrvaški ustavi. 2010. *MMC RTV SLO*, 16. junij. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/slovenska-manjsina-znova-v-hrvaski-ustavi/232695> (12. marec 2016).

Slovenski dom - Kulturno prosvetno društvo »Bazovica«. *Sopotja*. Dostopno prek: <https://bazovica-public.sharepoint.com/sopotja> (18. marec 2016).

Slovensko kulturno društvo Gorski Kotar. *Naloge, dejavnosti in skupine društva*. Dostopno prek: <http://www.skdgorskikotar.hr/index.php/delovanje-seznam-skupin> (15. marec 2016).

Slovensko kulturno društvo Istra. Dostopno prek: <http://www.skdistra.hr/index.php?id=229> (15. april 2016).

Slovenščina za Slovence po svetu. Dostopno prek: <http://www.zrss.si/slovenscina/> (8. februar 2016).

Spletna stran Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu. Dostopno prek: <http://www.uszs.gov.si/si> (15. januar 2016).

Srdoč, Vida. 2016. Intervju z avtorico. Ljubljana, 20. februar.

Statut Slovenskog doma – kulturno prosvjetnog društva »Bazovica«. 2015. Dostopno prek: https://bazovica-public.sharepoint.com/Statut/Bazovica_statut.pdf (16. april 2016).

Statut Slovenskog kulturnog društva Gorski Kotar. 2015. Dostopno prek: <http://www.skdgorskikotar.hr/index.php/o-drustvu-menu> (15. marec 2016).

Strah, da bomo izumrli, je odveč. 2016. *Slovenci v sosednjih državah*, 7. januar. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svsd/hrvaska/strah-da-bomo-izumrli-je-odvec/382841> (11. marec 2016).

Strašek, Franc. 2006. Slovenci na Hrvaškem – samoorganiziranost nekdanj in sedaj. V *Slovenci na Hrvaškem – Dediščina in sedanost: zbornik referatov s posveta "Etnološka dediščina in kulturna podoba Slovencev na Hrvaškem"*, ur. Katalin Munda Hirnök in Mojca Ravnik, 97–102. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.

Svet slovenske nacionalne manjšine mesta Zagreb. 2015. *Zgodovina Sveta*. Dostopno prek: <http://www.slovenci-zagreb.hr/si/zgodovina-sveta/> (22. marec 2016).

Szabo, Agneza. 1995. Socialna struktura Slovenaca u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji između 1880 i 1910. godine. V *Slovenci v Hrvaški*, ur. Vera Kržišnik-Bukić, 85–105. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Šereš, Vesna. 2016. *Podatki o delovanju Slovenskega kulturnega društva Ajda Umag*. Ljubljana: Interno gradivo.

Šonc, Darko. 2016. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 4. april 2016.

Tatalović, Siniša. 2005. *Nacionalne manjine u Hrvatskoj*. Split: Stina.

Thornberry, Patrick. 1991. *Minorities and Human Rights Law*. London: Minority Rights Group.

Učni načrt za pouk slovenskega jezika in kulture s slovenskimi otroki v tujini. 1998. Dostopno prek: <http://www.zr ss.si/slovenscina/gradiva/Ucninacrtzdomci.pdf> (19. april 2016).

Ustav Republike Hrvatske. 2001. Dostopno prek: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/232289.html> (8. februar 2016).

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina. NN 155/02, 47/10, 80/10, 93/11. Dostopno prek: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2002_12_155_2532.html (22. marec 2016).

Veleposlaništvo Republike Slovenije v Sarajevu. *Slovenci v Bosni in Hercegovini*. Dostopno prek: <http://www.sarajevo.veleposlanistvo.si/index.php?id=606> (15. januar 2016).

Veleposlaništvo Republike Slovenije v Skopju. *Slovenska skupnost v Makedoniji*. Dostopno prek: <http://www.skopje.embassy.si/index.php?id=2270> (15. januar 2016).

Vlada Republike Hrvatske. 2013. *Izješće o provedbi Akcijskog plana za provedbu Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina za razdoblje od 2011.-2013.* Dostopno prek: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/26072013/Izvj%C5%A1%C4%87e%20o%20provedbi%20Akcijskog%20plana%20za%20provedbu%20UZPNM%20za%202012.pdf> (12. april 2016).

Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina. NN 51/00, 56/00. Dostopno prek: <http://www.zakon.hr/z/318/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-na-jeziku-i-pismu-nacionalnih-manjina> (11. januar 2016).

Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 2015. *Slovenščina za Slovence po svetu: Dopolnilni pouk*. Dostopno prek: <http://www.zrss.si/slovenscina/dopolnilni.htm> (19. april 2016).

Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 2016. *Predlog učnega načrta*. Ljubljana: Interno gradivo.

Zidar Bogadi, Nada. 2016. *Podatki o možnostih za učenje slovenskega jezika kot jezika nacionalne manjšine na Hrvaškem*. Zagreb: Interno gradivo.

Zveza slovenskih društev na Hrvaškem. Dostopno prek: http://slovenci.hr/si_ZVEZA/slovenci-na-hrvaskem (26. februar 2016).

Žagar, Mitja. 1995. Ali so Slovenci na Hrvaškem narodna manjšina: splošna terminološka vprašanja in pravna zaščita. V *Slovenci v Hrvaški*, ur. Vera Kržišnik-Bukić, 323–379. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Žagar, Mitja. 2002. Nekateri novejši trendi razvoja varstva manjšin in (posebnih) pravic narodnih in drugih manjšin. V *Slovenija in evropski standardi varstva narodnih manjšin*, ur. Miroslav Polzer, Liana Kalčina in Mitja Žagar, 71–81, 77–104. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK, Inštitut za narodnostna vprašanja, Avstrijski inštitut za vzhodno in jugovzhodno Evropo.

Žitnik Serafin, Janja. 2013. Organiziranost, delovanje in prihodnji izzivi slovenskih društev v drugih delih nekdanje Jugoslavije. *Dve domovini: razprave o izseljenstvu* 37: 41–52.